



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>



N. J. NIELSEN-KLODSKOV:

KÆREHAVE



OPLEVELSER. I.
BARNDOM OG UNGDOM



FORLAGETS ADRESSE:
N. J. NIELSEN-KLODSKOV
EGEHUSET · KÆREHAVE · RINGSTED

N. J. NIELSEN-KLODSKOV

KÆREHAVE

OPLEVELSER. I.

BARNDOM OG UNGDOM



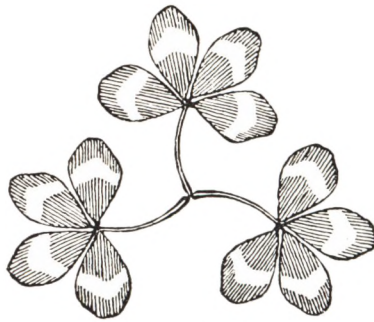
N. J. NIELSEN-KLODSKOV'S FORLAG

EGEHUSET · KÆREHAVE · RINGSTED

1923



ARBEJDE.



LYKKE.



VISDOM.

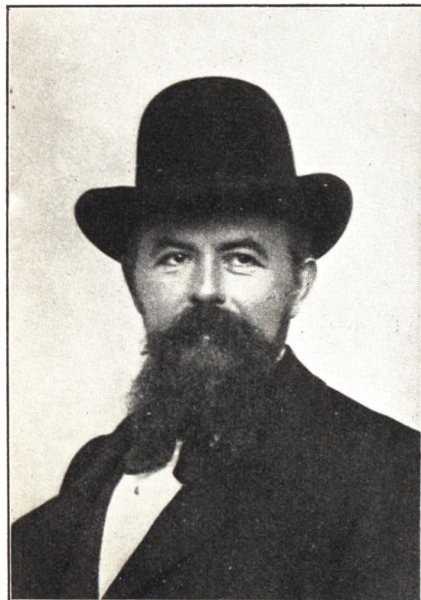
DUPLEX-TRYKKERIET (HANSØN OG SICK)



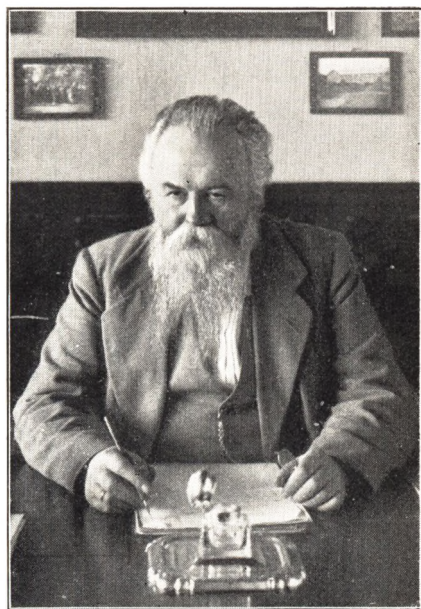
Ca. 20 Aar.
Da jeg var Gartner paa Lolland.



Ca. 30 Aar.
Da jeg forelagde Planen om Oprettelse
af en Husmandsskole.



Ca. 36 Aar.
Den Dag jeg kom til Kærehave for at
begynde Anlægget af Jord og Bygninger
til Skolen.



Ca. 56 Aar.
Fra mit Kontor i »Egehuset«, hvor jeg
nu arbejder paa at nedskrive mine Op-
levelser.



Egehuset set fra Sydøst.



Egehuset set fra Sydvest.

MOTTO :

*Den, der bidrager til andres Lykke,
øger sin egen.*

Jeg er født den 19. Februar 1866.

Den 1. Maj 1870 var jeg altsaa kun godt 4 Aar. Fra den Dag har jeg min første Oplevelse.

Mindet fra hin Dag er ikke opstaaet hos mig ved Fortælling og Samtale derom i en senere Alder; men da jeg gennem Aarene ofte har tænkt paa den Dag og talt om den, saa kan det nok være Aarsagen til, at jeg nu kan fremkalde i min Erindring et ret tydeligt Billede af det, som skete den Dag.

Jeg havde haft mit Hjem i Gunsemagle Skovhuse, Thorkildstrup Sogn paa Falster, indtil den Dag; da flyttede vi derfra til Sullerup, en lille Landsby i samme Sogn. Jeg kan huske, at alt vort Indbo blev baaret ud og læsset paa nogle Vogne, som holdt ude paa Vejen.

Farmoder sad oppe paa en af Vognene. Hun var født 1800 og var altsaa 70 Aar. Moder sad med min yngste Broder paa Skødet, han var 1 Aar. Mine 3 andre Brødre var Drengene i Alderen fra 7 til 13 Aar. De skulde følge lige bag efter Vognene for at passe paa, dersom noget blev tabt.

Vognene skulde køre ad Sognevejen gennem Gunsemagle og Thorkildstrup for at naa til vort nye Hjem i Sullerup.

Fader og jeg var de eneste, som ikke fulgte med Vognene. Vi skulde gaa ad en meget kortere Markvej for at naa samme Maal.

Jeg havde grædt for at faa Lov til at følge med Vognene; men den Vej, de kørte, var for lang til, at jeg kunde gaa den, og jeg var for lille til at sidde ene paa Flyttevognen, og Moder havde jo Karl at passe.

Fader havde trøstet mig med, at vi to skulde følges ad og

komme først til vort nye Hjem, det var jeg stor af og glad for, og jeg vinkede Farvel til Vognene med et stort Smil.

Fader og jeg tog hinanden i Haanden for at gaa ned over Lodden; men Fader gik for langsomt for mig, og jeg fik Lov til at løbe forud hen til Gærdet. Et godt Stykke bag ved det laa vort nye Hjem, blev der sagt, og det trak.

Fader gik ellers meget let, men den Dag var hans Gang saa langsom og tung, han kunde ikke komme bort fra Huset og Jorden.

Den Dag forstod jeg selvfølgelig ikke, hvorfor det var saa svært, saadan som jeg nu forstaar det. Det var hans Fødehjem. Nu var han 44 Aar.

Da han blev gift, overtog han det som sin Ejendom. Det var 16—17 Aar siden. 6 Drengene var født ham der. Den første var død.

Der var bundet mange kære Minder i det smukke Vinkelhus og i de 8 Tdr. Land Jord, som hørte til Huset.

Bygningerne havde han sat i smuk Stand. Det var Bindingsværk med hvide Vægge og Straatag. Vinduer, Døre og Stolper var malet med en smuk brun Farve, og der var saa rent i Gaard og Have, som om der ventedes Gæster til en Fest.

Marken og Redskaberne blev passet fint, og Husdyrene — særlig Hesten — var hans Øjsten. Nu havde Fader solgt det alt sammen, fordi vi var bleven for mange. 8 Mennesker kunde der ikke den Gang leve paa 8 Tdr. Land.



Gunsemaglehusene var en lang Række Huse med fra 3—8 Tdr. Land. De var oprindelig anlagt som Hoverihuse til Herregaarden Skørringe, og Farmoder kunde fortælle mange Historier fra de Dage, da hun gjorde Hoveriarbejde paa Herregaarden. Nu var Pligtarbejdet hørt op, og de fleste af dem, som boede i Husene, var Haandværkere eller handlende. En var Tøffelmager, en Tække-mand, en anden var Slagter o. s. v. Min Fader havde lært at være Skræder, men Beliggenheden egnede sig daarligt, saa Haandværket gav ikke synderlig Fortjeneste.

Nu forstaar jeg godt, at Fader den Dag foretrak at gaa ad Markvejen fremfor igennem Byerne Gunsemagle og Thorkilstrup til Sullerup. Det var en tung Gang for Fader, og saa længe han kunde se Stedet, vendte han sig flere Gange om og blev staaende.

Jeg trak i Fader; men da vi kom til et Stendige, hvorpaa der voksede hvide Stenbræk, satte Fader sig til at plukke Blomster, som jeg skulde give Moder, naar vi kom til vort nye Hjem.

Fader og jeg kom til Stedet før Vognene, hvorledes der saa ud, har jeg ikke af egen Erindring, men efter Fortælling.

Det var Resterne af en Bondegaard, som var flyttet ud paa Marken. Til den nye Gaard var der taget alt det af den gamle, som duede, dog var Stuehuset ret vel bevaret. Det var det, vi skulde bo i; men hele Pladsen, som vistnok var paa omtrent $1\frac{1}{2}$ Td. Land, laa i en sørgelig Forfatning.

Møddingen var ikke brækket op. Muren af Avlsbygningen var ikke brækket ned uden for at faa det Tømmer og de Sten, som kunde anvendes i den nye Gaard. Haven var tilgroet med Rødder af fleraarigt Ukrudt, der var dog ogsaa enkelte store Frugttræer og lidt Frugtbuske.

Dette er fortalt mig, men selv husker jeg tydeligt, da Vognene kom, og Gensynslæden, da jeg igen saa Moder, Farmoder og mine Brødre. Jeg havde været inde i Huset og var stor af, at jeg nu som den, der var kendt, kunde tage imod og vise Vej.

Fader tog fat med stor Flid for at bringe Pladsen i Orden. Vi Børn — jeg var nok mest i Vejen — var alle meget optaget af at hjælpe til, og det varede ikke længe, inden den ikke var til at kende igen.

Huset laa et Stykke tilbage paa Toften, der blev anlagt en lige Vej hen til det, og hele Pladsen blev hegnet. Den ene Trediedel af Jorden blev dyrket med Hør, som Farmoder skulde have til Spind, $\frac{1}{3}$ med Kommen, som kunde sælges, og $\frac{1}{3}$ med Kartoffler og Køkkenurter til eget Brug.

Hist og her paa Pladsen stod der store Frugttræer, det saa smukt og malerisk ud. Huset blev rettet op, kalket og malet, det hele kom til at se nydeligt og pænt ud. Det havde kostet Arbejde, og selvfølgelig havde Ejendommen vundet meget i Værdi; men Penge havde det ikke givet synderligt af.



Sullerup var den Gang en lille, fattig Landsby med 5—6 Gaarde og ligesaa mange jordløse Huse. Midt i Byen laa et stort Gadekær. Gadestøvlen kaldte vi det.

En af Gaardene var Sognets Fattiggaard. Den var Nabo til vort Hus, og dens Have laa lige ved Siden af vor Have.

Paa Fattiggaarden blev alle Sognets arbejdsløse Personer sat ind, ikke blot gamle, svage og syge, men ogsaa raske, arbejdsvillige Familier. Forældreløse Børn. Faldne og forfaldne Kvinder og Mænd. Ja, selv abnorme og aandssvage af begge Køn i alle Aldre blev stuvet sammen der. En Samling af Stakler, som alle trængte til god og kærlig Behandling for at rejse sig, fik her det sidste Grundskud.

Netop paa det Tidspunkt, da vi flyttede til Sullerup, havde den sin Blomstringstid, alt var optaget.

Vi var saa nære Naboer med Gaarden, at vi daglig hørte Skrig og Skraal derinde fra, naar der var Trætte og Slagsmaal mellem l'attiglemmerne indbyrdes, eller naar Bestyreren og hans Kone tugtede den ene eller den anden, og det hørte til Dagens Orden.

Til Fattiggaarden hørte saa meget Jord, at der kunde holdes et Par Heste. I Marken arbejdede de raskeste af de mandlige Fattiglemmer under Bestyrerens Kommando. Nogle af Børnene lugede, vogtede og passede Kreaturerne.

Til Gaarden var der ogsaa en stor Have, i den arbejdede »det svage Køn«, og det var ofte svagt i mere end en Retning. Men Bestyrerinden, som regerede over Haven, kunde faa dem til at tage fat. Havde hun inde fra Køkkenet eller Stuerne set, at Arbejdet var ved at gaa i Staa, saa var hun der straks og lavede dem op.



Vor Have laa som sagt langs med Fattiggaardens Have. Kun adskilt ved et Stendige.

Moder og mine ældre Brødre udførte det daglige Arbejde i vor Have, og jeg galopperede fra den ene til den anden med et lille Ris i den ene Haand og et større imellem Benene, det var min Hest. Eller jeg satte mig skrævs over Ryggen paa Moder eller en af mine Brødre, naar de laa ned og lugede. Jeg pryglede løs paa »Hesten« med min Pilegren og blev slaaet af, det var morsomt for mig og for alle de andre ogsaa.

Vi havde det saa fornøjeligt og godt der ude i Haven; men naar Fattiggaardsbestyrerinden kom hen til Gærdet og kiggede ind til os, var det for mig, som om Solen og Varmen forsvandt, og der blæste en svidende Kulde ind over vor yndige, fredelige lille Plet.

Bestyrerinden sagde til Moder, at jeg skulde have noget af Riset og ikke rende og sinke dem i Arbejdet. Det var maaske nok Spøg; men det blev sagt med en skingrende, haard Stemme, der helt tog Pippet fra mig, og naar jeg saa, hvorledes hun selv praktiserede det ved den anden Side af Gærdet, paa nogle, der var baade mindre og større end jeg, saa var jeg glad ved, at jeg ikke var paa samme Side af Gærdet som hun.

Prygl kendte vi ikke, Fader og Moder slog aldrig. De vilde, at alt skulde gaa med det gode; derfor var Fattiggaarden en streng Nabo for Moder og Fader. Jeg hørte dem ofte tale om det, og det pinte dem daglig at høre og se al den Haardhed og Elendighed; men vi holdt os paa vort eget og var glade ved Gærdet, som dannede Grænsen.



Fader havde tænkt sig, at naar nu Markarbejdet og Husdyrene ikke lagde Beslag paa hans Tid, og vi kom til at bo i en Landsby, hvor der ikke var andre Skrædere, saa vilde han i Ro kunne passe sin Profession; men der var ikke nok at bestille.

Folk gik endnu paa det Tidspunkt med hjemmevævede Vadmelklæder, og de var næsten ikke til at slide op. En Bryllupsklædning holdt en Mand ud som Stadsklæder og gik ofte i Arv til en af hans Sønner.

Om Vinteren var Skindpelsen almindelig til daglig Brug; den kunde nok slides skaldet, men i Reglen var det Manden, der blev slidt op, og Pelsen, der holdt.

Om Sommeren gik Folk med Tøj af hjemmevævet Lærred; det skulde heller ikke ofte fornyes.

Moden stillede ikke store Fordringer til Skrædderen, men den gav ham heller ikke meget at fortjene. Fader var ellers som skabt til at være Skrædder, og han havde ogsaa Lyst og Anlæg for det. Fader var høj og klejn — nærmest tynd. Kroppen var rank og Gangen meget let. Fader havde en høj Pande og et nydeligt Haar og Skæg. Det var kraftigt og sort i de unge Aar, men det blev meget tidligt sølvgraat. Skægget voksede i en smuk Krans fra det ene Øre til det andet og fremhævede Ansigtets smukke Træk.

Fader var meget flittig, og han paatog sig ogsaa Arbejde af anden Slags. I Høsten hos Bønderne, for en Tid tog han endogsaa

Arbejde ved Jernbanen, som i de Aar blev anlagt fra Orehoved til Nykøbing.

Alt det var nu Sæsonarbejde; men der var Tider baade Vinter og Sommer, hvor det var umuligt at opdrive Arbejde.

Kom der en Vinter med megen Sne, saa lod Fader sig leje som Snekaster. I nogle Maaneder om Vinteren gik Fader med Havefrø, som han solgte for Gartneren paa Skørringe.

Vort eget Tøj blev syet om og vendt bestandig, saa vi altid var ordentlige i Klæderne; det bed Folk Mærke i, og saa kom de ogsaa med deres gamle Klæder, som Fader saa arbejdede paa.

Fader sagde: En Skrædder kan lave nyt af gammelt. »Klæder skaber Folk, som Kød skaber Heste.« Arbejde var det; men Fortjenesten var lille.



Moder var ogsaa meget flittig. Hun passede Huset, vaskede og stoppede om os alle. Min yngste Broder var kun 1 Aar gammel, da vi flyttede til Sullerup, saa han krævede ogsaa Pasning; en Del af det blev overladt til Farmoder og mig.

Farmoder kartede, spandt og læste Lektierne med mine ældre Brødre.

De Dage, mine ældre Brødre ikke var i Skole, var de ude hos Bønderne, om Sommeren vogtede de Kreaturer, og om Vinteren kørte de Tærskemaskinen; de tjente derved Føden de Dage, de var paa Arbejde.

Fader havde et uopslideligt godt Humør; han kunde altid finde paa Raad og Udvej, naar det kneb. Det smittede os alle, saa vi ikke følte Trykket af Fattigdommen.

Fader og Moder beklagede sig aldrig, naar vi Børn hørte det, og jeg har aldrig hørt, at de har sagt et ondt Ord til hinanden. Derimod saa vi bestandig, at de gjorde, hvad de kunde for at lette hinanden for Byrder og Besvær.

Livet paa Fattiggaarden kunde vi saa nær Naboer, vi var, ikke være uberørt af, men vi formaaede ikke at bringe dem Hjælp.

Fader fæstede mere og mere sin Opmærksomhed paa Fattiggaardslivet, og det gjorde ham ofte bekymret. Ingen af os forstod, at han ikke i Længden saa Udvej til at skaffe Føden til os ved sit Arbejde, men at den Dag vilde komme, da vi alle blev nødt til at flytte ind paa Fattiggaarden.

Dagen kom, da Fader saa skaansomt, som det lod sig gøre, maatte sige det til Moder.

Det var et frygteligt Slag.

Moder var frugtsommelig, og hun har sagt, at lige til den Dag mærkede hun Liv; men fra den Dag hørte det op, og da Moder senere fødte et Barn paa Fattiggården, kom det livløst til Verden.



Hvorledes den Flytning foregik, husker jeg ikke det mindste af. Fader bar mig derind en Aften, efterat jeg var faldet i Søvn. Det var smukt gjort af Fader. Om Dagen havde de ikke med det gode faaet mig over Stengærdet.

Jeg husker, at jeg vaagnede op i et lille Kammer, hvor Fader, Moder, min yngste Broder og jeg laa i en Seng.

Farmoder var kommet paa de gamles Stue, og mine ældre Brødre laa paa Drengestuen.

Nu var vi ikke mere sammen, det var, som Familien var opløst.

Om Morgenen blev Fader tidlig kaldt til Arbejde i Stalden eller Marken. Moder skulde arbejde i Køkkenet. Mine ældre Brødre skulde arbejde med forskelligt eller gaa i Skole. Farmoder skulde arbejde i Arbejdsstuen og desuden hjælpe mig lidt med at passe min yngste Broder.

Vi var sat godt i Arbejde alle sammen.



Nu var jeg lige med et sat ind midt i det, som havde været det eneste, jeg hidtil havde haft Skræk for. Moder har da ogsaa sagt, at fra den Dag blev jeg en hel anden; jeg havde haft et umodstaeligt Humør, et Mod og en Dristighed, som de ikke før havde kendt. Jeg græd ikke meget. Børn paa Fattiggården maatte ikke græde, jeg lo heller ikke, græde, le og lege turde Børnene paa Fattiggården ikke.

Jeg blev sat til at være Barnepige for min yngste Broder.

Han var i en vanskelig Alder; han kunde gaa, men han vilde helst kravle; det maatte han ikke. Han fik bundet en Strimmel Tøj om Kroppen helt oppe under Armene, det skulde jeg holde ham op i. Det var strengt Arbejde for mig, thi jeg havde nok af og til været Barnepige før, men det havde været under friere Forhold.

Jeg havde altid kunnet gaa til Moder og været vis paa at blive godt modtaget.

Nu arbejdede Moder i Køkken og Bryggers, der maatte jeg ikke komme. Fader var i Marken, ham maatte jeg ikke gaa til, og mine Brødre var sat til Arbejde af en eller anden Slags, dem maatte jeg ikke sinke.

Nu kan jeg forstaa, at det var strengt for Moder og Fader, at de ikke maatte se eller snakke til os uden i nogle faa Øjeblikke efter Middag og sent om Aftenen; men da var vi saa trætte, at vi straks maatte i Seng.

Det blev Farmoder, som blev min yngste Broders og min Beskytter. Naar der var noget, jeg ikke kunde klare, eller jeg mødte Modgang, gik jeg altid til Farmoder om Hjælp.



Farmoder var ikke meget høj, men hun var tæt og kraftig; hun havde passeret Støvets Aar, men hun var rask baade paa Legeme og Aand. Hun var en dygtig og myndig Kvinde, som nok kunde sætte sig i Respekt, hvor det skulde være.

Til daglig skulde hun have sin Plads inde i Arbejdsstuen, der maatte vi ikke komme uden til Maaltiderne; men naar Tiden blev for lang, og vi blev for sultne, gik jeg til Døren, linnede den lidt og kiggede ind; saa satte Farmor straks sin Rok til Side og kom ud til os; ingen vovede at sige noget til hende derfor. Det traf ogsaa, at Farmoder sagde: Kom I kun ind, Børn. Kom hen til mig! Naar Farmoder havde sagt det, saa turde jeg tage min Broder i Haanden og gaa ind og blive der, selv om Bestyrerinden var der eller kom og saa det.

Det havde naturligvis kostet nogle alvorlige Sammenstød til flere Sider, før Farmoder fik den Respekt; men Farmoder var gaaet af med Sejren. Jeg vidste, at ingen turde gøre os noget, naar Farmoder var til Stede. Hun skulde nok beskytte os.



Arbejdsstuen var en stor Stue i hele Husets Bredde. Den blev ogsaa benyttet til Spisestue for alle Fattiglemmerne. Langs Væggen ud imod Haven var der et langt Bord, hvor alle de kvindelige Fattiglemmer spiste deres Mad. Ligeledes langs Væggen ud imod

Gaarden, der sad alle de mandlige. Mellem Maaltiderne blev Bordene brugt som Arbejdsborde af de Fattiglemmer, der var for svage til at deltage i Arbejdet i Mark, Have, ved Husdyr o. a. Steder.

Midt paa Gulvet var der en stor Plads, hvor Kartning, Spinding, Pilefletning og grovere Husflidsarbejde foregik.

Om Aftenen læste Børnene Lektier ved de lange Borde.



Farmoder havde valgt sin Plads midt i Stuen, der stod hendes Stol og hendes Rok; det var sikkert ikke tilfældigt. Hun vilde ikke skubbes hen i en Krog, og snart havde hun ogsaa Førerstillingen blandt dem, som til daglig opholdt sig i Arbejdsstuen.

Farmoder var en meget begavet og dygtig Kvinde. Hun kunde baade læse og skrive rigtig godt, og hun kunde fortælle, saa alle maatte lægge Arbejdet ned og lytte.

I sine unge Dage havde Farmoder gjort Hoveriarbejde paa Skørringe, og om den Tid kunde hun fortælle ligesaa livligt og spændende, som gamle Veteraner undertiden kan fortælle om deres Krigsoplevelser. Folk sagde, at Farmoder var en klog Kone. Hun havde »Sebrianos«. Det var vist en Slags Trolddomsbog.

Farmoder kunde stryge for Skælven. Hun kunde skille et Tordenvejr ad, standse et Par løbske Heste o. l.

Kort sagt, Farmoder kunde — det sagde da Folk — lidt mere end sit Fadervor.

Farmoder havde læst meget i Bibelen, og hun sang godt.

Man forstaar, at alt dette var Egenskaber, som kunde skaffe hende en Førerstilling i den Forsamling, og hun forstod at benytte den baade til at gøre sig frygtet og elsket.

Farmoder lod sig ikke sætte til Vægs af nogen; men med det gode kunde man faa hende til alt. Hun kunde hjælpe Børnene med deres Lektier i alle Fag, og om det kunde de frit gaa hen og lægge deres Tavle og Læsebog i hendes Skød, dersom det var et Regnestykke, de ikke kunde magte, eller et Stykke, de ikke kunde læse.

Farmoder kunde baade Trosartiklerne, Luthers Katekismus og Skriftstederne i Balles Lærebog udenad. Bibelhistorien og mange Salmer kunde hun.

Farmoder samlede en hel lille Skole af Børn om sig, naar de om Aftenen stod tæt om hendes Stol, eller de lagde sig ned paa

Gulvet og lyttede til hendes Fortælling, saa var der Ro og Opmærksomhed i hele Stuen.

Farmoder tilhørte en gammel Lærerslægt, og der var flere i Embederne baade paa Falster og Lolland.

Gaarden kaldtes Fattiggaard; men den var egentlig en Tvangsarbejdsanstalt.

Dersom nogen satte sig op imod Bestyrerens eller hans Kones Befalinger, saa kunde de uden Forhør eller Dom blive sat i Arrest.

Arresten var et mørkt Kammer, der ogsaa blev brugt til Ligstue, naar et Fattiglem var død.

Vi kunde næsten stivne af Skræk ved at tænke paa, at vi maaske vilde blive puttet derind en Dag. »Det sorte Hul«, som vi i Smug kaldte det, var alles Skræk. Saa snart en sagde: Det maa du ikke gøre, saa kommer du i det sorte Hul, saa blev der straks Stilhed.

De, der havde været der, fortalte haarrejsende Historier om alt det, deres ophidsede Fantasi havde manet frem af Mørket.

Bestyreren og hans Kone pryglede ogsaa Fattiglemmerne.

En Dag, det var lige efter Middag, havde Bestyreren set, at der ude i Huggehuset var brækket en lille Spids af et Vridbor. Ingen havde set, hvorledes det var gaaet til, eller hvem der havde gjort det. Bestyreren mente, det var en af Drengene — Lille Niels hed han — men Lille Niels sagde, at han havde ikke gjort det. Derover blev Bestyreren saa rasende, at han pryglede ham saadan, at han blev liggende paa Gulvet næsten uden at kunne røre sig.

Det foregik i Arbejdsstuen i alle Fattiglemmernes Nærværelse. De skælvede og skreg omkap med Lille Niels, og det var maaske nok det, der bragte Bestyreren til at koge over i Raseri.

Ingen maatte gaa udenfor Gaardens Grænser uden Bestyrerens Tilladelse.

Fattiglemmerne havde heller ikke Raadighed over deres Ejendele, som de var flyttet ind med. De maatte ikke sælge eller pantsætte dem.

Naar et Fattiglem døde paa Gaarden, saa arvede Sognet.

Flyttede et Fattiglem derfra, saa fik de Lov til at flytte det med, som de havde flyttet ind, for saa vidt det ikke var slidt op, f. Eks. Sengklæder, Gangklæder o. l.

Betalingen for Arbejdet, Fattiglemmerne udførte, var yderst ringe.

Fader og Moder var i deres bedste Alder, og deres Kræfter og

Dygtighed var der god Anvendelse for fra Morgen til Aften. Moder stod i Køkkenet og Bryggers, Fader gik i Marken, men de fik tilsammen kun nogle faa Øre om Ugen.

Mine ældre Brødre var i Arbejde fra Morgen til Aften de Dage, de ikke var i Skole, og Skoledagene baade før og efter at de var kommet hjem; men de fik intet for Arbejdet.

Maden var uhyre sløj.

Nu forstaar jeg ikke, at det kunde lade sig gøre for kun 50 Aar siden at byde en saadan Kost. Gamle og svage Mennesker, Folk i deres bedste Alder, som maatte slide strengt i en alt for lang Arbejdsdag, og Børn, som skulde vokse og udvikles. Alle fik de af den samme Gryde.

Suppen var Vand med Roer i. De smagte saa vammelsødt. I Moders Tid var Roerne kogt; men det er sagt mig, at baade før og efter den Tid var det almindeligt, at Suppen var lunket Vand med halvraa Roer. Altsaa en rigtig moderne Krigsfangesuppe.

Den Mad, Skolebørnene fra Fattiggaarden havde med til Skole, var saadan, at ærekære Børn spiste deres Brød i Smug, fordi de skammede sig ved det.

De forhærdede Børn viste deres Brød frem. Det var skaaret saa tykt, som man skærer det til Heste og Hunde. Amerikansk Fedt og groft Salt var almindelig Smørelse og Paalæg.

Undertiden var der ogsaa et tyndt Lag Riveost paa Brødet. Det blev der gjort Løjer med. Naar en af Drengene havde det paa Brødet, holdt han det op til Læberne og sagde: »Jeg kan ikke lide denne Ost.« — Saa trak han Vejret dybt. — »Jeg holder mere af Pølse!« Ordet Pølse blev blæst ud, saa Riveosten fløj os om Ørene.

Det hændte af og til, at en af de andre Drenge gik hen og lukkede sin Madæske op, rakte den frem og sagde: »Der! Du maa tage, hvad Du vil!«

Det lod de sig ikke byde to Gange. Der var maaske Bollekage og hjemmebagt Sigtebrød med tykt Smør, Steg og Lammerullepølse.

Det var rigtignok Guf, Guf.



Af personlige Fornødenheder havde Fader meget faa, Fader tog sig en Smalskraa, det var alt; men han vilde holde vort Tøj

pænt, og naar han om Søndagen og om Aftenen skulde sy lidt, saa skulde der baade Tøj, Traad, Knapper o. l. til.

Moder stoppede Strømper og lappede Linned. Vi Drengene gik selvfølgelig ikke med Strømper ret lang Tid af Aaret; men vi vilde ogsaa helst gaa barbenet.

Pengene kunde ikke slaa til; men sælge eller pantsætte noget af det, vi var flyttet ind med, maatte vi ikke. De fleste af Fattiglemmerne kom aldrig udenfor Gaardens Grund, og da de dog alle havde Lyst til at anvende de faa Skilling, de tjente, paa sig selv i Stedet for at efterlade dem som Arv til Sognet, saa kom der af og til en Bissekræmmer ind i Arbejdsstuen, og saa blev der handlet.

Bissekræmmeren havde Skraatobak, Snus og Røgtobak, maa-ske ogsaa 2 Øres Kridtpiber o. l., som Mændene købte.

Til Kvinderne havde han Haarnaale, Haarbaand, Strømpebaand, Sløjfer, Naale, Traad o. m. a.

Lakrits og Bolcher til Børnene var der ogsaa. Det var altsammen billige Sager; men saadan en Dag var der Liv og Snakken i Arbejdsstuen som paa en Krammarkedsdag i en Købstad. Lykkesedler og Markedsviser havde han, de blev købt og sunget, til de alle kunde dem udenad.

Moder havde et meget nydeligt, stort og langt, sort Haar. Naar Moder slog det ud, kunde hun skjule hele sin Overkrop under det. Før vi kom paa Fattiggaarden viste Moder os det, naar hun vaskede Haar, og saa tog vi Børn fat i det og dansede rundt om Moder, til hun blev ganske svimmel og maatte sætte sig paa en Stol. Det var Løjer.

En Gang, Bissekræmmeren kom paa Fattiggaarden, købte han Moders Haar for 3 Mark. Det skulde der laves Urkæder af, sagde han. Haaret blev klippet af, saa Moder fik Pagehaar. Jeg tror, jeg græd meget, da jeg saa det. Men Penge trængte vi til, og Moder trøstede os med, at hun ikke havde Tid til at pleje det, saa det vilde nok falde af alligevel.



Før Moder overtog Pladsen i Køkkenet, havde en gammel Pige, som ikke var rigtig klog, men meget hysterisk, haft Pladsen. Hun løb jævnlig bort, og saa maatte Bestyreren ud at bringe hende tilbage, og det gik ikke af uden Skrig og Skraal. Af og til

truede hun ogsaa med at drukne sig i Brønden, saa der skulde passes paa hende.

Ligfald og Kramper var der flere af Fattiglemmerne, der havde.

Det var som sagt en Samling af Stakler, der hver for sig trængte til god og kærlig Behandling; men her blev de alle skaaret over een Kam og puttet under den samme Hat.

De fleste Dage var derfor saa lange og graa, at selv jeg i Smug bad Gud om at hjælpe os ud af Fattiggaarden og hjem igen; thi Hjem var der ikke paa Fattiggaarden for mig, selv om baade Moder, Fader, Farmoder og mine Brødre, kort sagt alle dem, jeg kendte af Slægtninge, boede under samme Tag.



Fader kunde ikke finde sig i den Tvang og Haardhed, som raadede paa Fattiggaarden. Fader beklagede sig ikke over Arbejdet; men Kosten var for sløj, og han fandt det alt for urimeligt, at han efter Arbejdstid om Aftenen og om Søndagen, naar alt var besørget, ikke havde Lov til at gaa udenfor Gaardleddet uden at bede om Bestyrerens Tilladelse dertil.

Fader fandt Haardheden skadelig og mente, at der vilde blive udrettet langt mere med det gode og milde.

Alle Fattiglemmerne gav ham fuld Tilslutning, og de valgte ham til paa alles Vegne at tale deres og sin Sag. Ingen andre turde være med. De frygtede vel, at en Klage vilde hævne sig senere.

Fader talte først med Bestyreren; men han kunde ikke rette ved det. Han handlede efter sin Instruks.

Fader bad nu om Tilladelse til at tale med Sogneraadet, og det kunde han let komme til; thi Thorkildstrup-Lillebrænde Sogneraad holdt sine Møder i Fattiggaardsbestyrerens Dagligstue om Søndagen.

At Fader turde vove at træde frem for det høje Sogneraad med Anmodning om en blidere Behandling og en bedre Kost for Fattiglemmerne, blev han beundret for af alle paa Fattiggaarden.

Fader har fortalt, at han paa en stilfærdig, men bestemt Maade sagde, at der var ingen af Fattiglemmerne paa Gaarden, som havde det godt.

Dertil svarede Formanden, en Bonde fra Lillebrænde, »at det heller ikke var Meningen, at de skulde have det godt paa Fattiggaarden«. Der kunde intet rettes ved den Sag.

Et saadant Svar af Sogneraadets Formand undskylder Bestyreren og hans Kone meget; men jeg tror dog, at havde de to haft et mildere Sind og et varmere Hjerte for fattige og svage, saa kunde alle paa Fattiggaarden haft det saadan, at de ikke havde følt Tvangen og Trykket, som de nu følte det, selv om det var Tidens og Sogneraadets Opfattelse, at de Stakler, som kom paa Fattiggaarden, ikke skulde havde det godt.



En forunderlig Oplevelse har jeg fra den Tid, som jeg ofte senere i mit Liv har tænkt tilbage paa.

Jeg var som sædvanlig Barnepige til Karl, og vi var en Formiddag gaaet hen i et Hjørne af Marken, hvor to Risgærder stødte sammen; der var Sol og Læ i den Krog, og der laa nogle Pillesten.

Jeg gav mig til at rydde Pladsen med Hænderne og bygge Huse af Stenene og den løse Jord.

Jeg anlagde Veje og Haver og plantede dem til med Træer, det var smaa Grene, jeg brækkede af Buskene. Blomster blev der ogsaa plantet mange af, det var Mælkebøtter og Gaaseurter, som min Broder samlede til mig.

Anlægget voksede, det blev til en hel By med Skole og Kirke, saadan som jeg havde hørt Farmor fortælle.

Far, Moder og Farmoder fik hver et Hus, mine Brødre ligesaa.

Alle de andre, som vi kendte, flyttede ogsaa ud af Fattiggaarden og ind i dette Paradis, saaledes at der kun blev Bestyreren, hans Kone og deres Børn tilbage paa Fattiggaarden.

Jeg kan endnu huske, hvor optaget jeg var, og jeg har vist aldrig senere i Livet haft saa travlt som den Formiddag. Men det tog ogsaa mere Tid, end det maatte tage.

Det blev Middag, uden at jeg lagde Mærke til det. Vi havde fuldstændig glemt Sulten og overhørt Middagsklokkens Ringning. Det var før aldrig sket, thi i Reglen var Formiddagen alt for lang, saa vi mødte meget for tidlig, ogsaa fordi vi i Reglen var meget sultne. Der blev kaldt paa os, men vi hørte det ikke, der blev søgt men de fandt os ikke.

Da vi endelig holdt op, saa jeg i Fantasien et Anlæg saa skønt, som ikke senere er overgaaet af Virkeligheden.

Det var mit første Kærehave.

Vi vaagnede til Virkeligheden ved, at Moder kaldte paa os, det var den bedste Røst, vi kunde høre, og vi løb hende glad i Møde for at fortælle om vort Værk.

Moder sagde, at de havde søgt længe efter os, det var langt over Middag; men et Held var det, at Bestyreren og hans Kone sov til Middag, ellers havde der nok ikke vanket Middagsmad den Dag.



Moder var en Gaardmandsdatter fra Sortsø. Hun havde en Broder, som havde faaet Fødegaarden, og 3 Søstre, som var gift med Gaardmænd; om Moder havde bedt dem om Hjælp til at komme bort fra Fattiggaarden, ved jeg ikke; men Moder havde en Søster, som blev gift med en Haandværker. Dengang vi var flyttet til Sullerup, besøgte de os for at sige Farvel, før de rejste til Amerika. Til hende skrev Moder et Brev, og det var vist skrevet med Moders Hjerteblod. Moder bad saa inderlig om Hjælp, og den kom.

En Dag fik Fader Meddelelse om, at der laa et Pengebrev fra Amerika paa Posthuset i Stubbekøbing til Fader. Det indeholdt en Anvisning paa 30 Dollars.

Brevet var fra Moster Gertrud og hendes Mand Rasmus Vibbert, Racine, Wisconsin, Nord-Amerika.

Brevet kom som en Solstraale og klarede op for os alle.

Flytningen blev straks bestemt. Ingen Verdensbegivenhed er bleven drøftet saadan tidlig og silde i det lille Samfund paa Fattiggaarden som den Begivenhed, at der var sendt Penge til os fra Amerika, og at vi alle sammen straks vilde forlade Fattiggaarden.



Det blev, hvad vi ikke havde ventet, en tung og rørende Afsked at komme derfra. Vi havde kun været der i 9 Maaneder, og vi syntes, at Forholdene havde været saadan, at vi ikke havde formaet at gøre noget godt for nogen; men saadan lød det ikke nu, da vi skulde flytte.

Lige fra øverst til nederst blev vi takket og prist, og at det var oprigtigt ment, tvivler jeg ikke om.

Farmoder havde tilkæmpet sig en Førerstilling i Arbejdsstuen; hun havde taget Stødet af for alle de svage og fortrykte — ikke blot for min yngste Broder og mig.

Farmoder var bleven den, der raadede i Arbejdsstuen. Hun havde skaffet god Orden og Justits. Farmoder taalte ingen Banded, Raaheder eller Svineri af nogen Slags. Til Erstatning gav hun muntre Fortællinger, Sang og god Læsning, alt eftersom hun mærkede, at Trangen var. Det kaldte det gode frem hos alle, og de lød hende villigt.

Bestyrerinden havde forstaaet det, og medens hun tidligere var faret som et ondt Vejr gennem Stuen, saa kom hun der nu sjældnere og paa en hel anden Maade. Nu kunde Bestyrerinden baade smile og spørge. Hun raadførte sig ofte med Farmoder, som var mere end Alderspræsident.

Der blev bestilt mere i Arbejdsstuen, og selv om det ikke alt sammen gik som en Leg, saa var det dog kommet ind i et bedre Spor under Farmoders Præsidium.

Farmoder luftede ud og holdt baade fysisk og aandeligt Svineri borte fra Arbejdsstuen.

Fader havde været Bestyreren en tro, flink og dygtig Medhjælper i Marken og ved alt udvendigt Arbejde.

Fader havde vist, at han baade vilde og turde tale Fattiglemmernes Sag hos Sogneraadet, det beundrede de ham for.

Fader sang godt og fortalte livligt, og naar han om Aftenen havde Tid til at opholde sig i Arbejdsstuen, hang alles Øjne ved ham.

Moder havde i Køkkenet og ved alt indvendigt Arbejde taget et stort Ansvar fra Bestyrerinden. Saadan Hjælp var hun ikke vant til at have.

Maden havde været godt kogt. Det blev Moder prist for af alle Fattiglemmerne.

Var nogen syge, saa sørgede Moder altid godt for dem med Mad og Renlighed.

Moder tog sig af alle de forældreløse Børn.

Raskere og flinkere Drengene end mine ældre Brødre havde der ikke været paa Gaarden, og de var derfor begyndt at danne et Bindeled mellem Bestyrerens egne Børn og Fattiglemmernes eller de forældreløse Børn paa Fattiggaarden.

Nu traf det ofte, at Bestyrerens Børn fik Lov til at være i Arbejdsstuen om Aftenen. Det vilde de gerne, men det havde ikke før været tilladt. Mine Brødre var forud for dem i Kundskaber og kunde yde dem Hjælp ved deres Lektier.

Under Smil og Taarer, gode Ønsker og lange Haandtryk tog vi Afsked i Arbejdsstuen.

Bestyreren kørte selv Tøjet til vort nye Hjem, og de, som kunde gaa saa langt, fulgte os til Gaardleddet.

Paa Fattiggaarden var de kun vant til at sige Farvel til de døde. Det skete meget sjældent, at nogen flyttede levende derfra.

ANDEN LÆSETIME.

Omme i Byen var der en Etværelseslejlighed med Kammer og Køkkenforstue ledig.

I den sydlige Halvdel af Huset boede der en Familie, og Fader havde lejet den nordlige Halvdel.

Stuen var i hele Husets Bredde 9×5 Alen. Gulvet var baade i Stue og Kammer af Ler. Væggene kun $\frac{1}{2}$ Sten. Loftet var et Lag Brædder lagt ovenpaa Bjælkerne. Der var ikke højere, end at Fader lige kunde staa oprejst under Bjælkerne. Døren var en Del lavere, saa vi maatte altid huske at bede fremmede om at bukke sig for ikke at løbe Panden imod, naar de gik ud af Stuen.

Mod Øst var der 2 Fag Vinduer ind til Stuen og et lille Vindue i Vest.

Kammeret var $4\frac{1}{2} \times 3$ Alen og havde kun et lille Vindue i Vest.

Køkkenet var i selve Skorstenen. I den ene Side var der en sammenstampet Lerforhøjning, hvorpaa der blev sat en Trefod, dersom det var en Pande, der skulde benyttes. Var det en Gryde eller Kedel, som kunde hænge, saa blev den hængt op i en Krog, som var fastgjort i en Stang tværs over Skorstenen.

Ved Siden af denne Krog i Skorstenen, som altsaa gjorde det ud for Komfur, var der et Hul i Skorstenen ind til Bilæggekakkelovnen. Der blev fyret i Kakkelovnen fra Skorstenen blot ved at putte Brændsel ind ad Hullet. Derved varmedes Kakkelovnspladerne op; men det meste af Varmen røg selvfølgelig ellers hurtigt op igennem Skorstenen.

Vi havde nogle Mursten og en tynd Jernplade at sætte for, naar den værste Røg var trukket af Brændslet og der kun laa Gløder tilbage.

I Skorstenen var der kun Plads til en Person. En lille Trædør førte ind til Skorstenen; den maatte staa aaben, naar Moder var

derinde, for at skaffe Lys, og for at Moder ikke skulde kvæles af Røg.

Forstuen laa lige udenfor Skorstenen, der var brolagt med Pillesten. Forstuedøren var ogsaa lav og delt i to Halvdøre. Den øverste Halvdør maatte i Reglen staa aaben for at skaffe Træk i Skorstenen.

Saa var der et Rum til Brændsel, hvorover der ikke var Loft, men kun Taget, og imod Nordvæggen var der bygget et Skraatag, som gik lige til Jorden og var tækket med Straa. Det var Brændselshus til Beboerne af Lejligheden mod Syd.



Huset laa langs med Gaden og kun 3 Alen fra Grøften.

Paa Vestsiden var der et Æbletræ lige i Skellet, saaledes at Halvdelen af Frugten tilfaldt den Lejer, der boede mod Syd, og Halvdelen os. Andre Træer var der ikke, og Frugtbuske var der slet ikke.

Selv om vi vel ikke syntes, at Huset var et Slot, saa fandt vi dog alle, at det var mange Gange bedre end det, vi havde paa Fattiggaarden. Her kunde vi alle leve sammen i Frihed.

Der havde været Tale om at lade Farmoder blive tilbage paa Fattiggaarden, men Fader sagde, at hans Moder skulde med. »Fik vi Føden, blev der ogsaa til hende.« Hvor der er Hjerterum, er der Husrum!

Jeg var glad ved, at Farmoder skulde flytte med; hun havde været min yngste Broders og min Skytsengel paa Fattiggaarden.

Det blev vedtaget, at i Kammeret skulde der stilles en Dobbeltseng, til Farmoder og mig. Desuden havde Farmoder en stor Kiste med alle hendes Sager og en Stol. Saa var der ikke Plads til mere; men der var heller ikke mere, saa det passede storartet. Kammeret skulde hedde Farmoders Stue.

Vi var 7 ialt. 5 skulde altsaa sove i Stuen. Der var Plads til 2 Dobbeltsenge, og det var lige det, vi havde.

I den ene Seng skulde Fader, Moder og min yngste Broder ligge. I den anden mine to ældre Brødre. Det kunde heller ikke passe bedre.

Ved hver Side af Kakkellovnen kunde der staa en Stol, en til Farmoder og en til Moder.

En Vinkelbænk langs Væggene og et Bord foran til at spise og arbejde ved.

Vi havde et Madskab, og det var heldigt, for der var hverken Spisekammer eller Kælder.

Et Par andre smaa Skabe, saa var Stuen møbleret. Vi syntes, at Udstyret passede til Stuen, som om det var lavet til den.

I Gangen stillede vi en stor Kiste med alle de Klæder, vi ikke havde paa Kroppen.

Hele Herligheden skulde koste 16 Kr. i halvaarlig Leje. De skulde betales forud for $\frac{1}{2}$ Aar ad Gangen.

Fader talte 16 Kr. fra, som han straks gav Gaardmanden, der ejede Huset, og Fader talte tillige 16 Kr. fra, som blev lagt hen til næste Halvaars Leje; saa vidste vi da, at vi havde Tag over Hovedet et helt Aar.



Da vi var kommet lidt i Ro efter Flytningen, blev der holdt Familieraad i Stuen om, hvorledes vi nu skulde gribe Sagen an for at skaffe Føden.

Vi var 7; der skulde ikke saa lidt til. Fader var dog som altid ved godt Mod, og med et lyst Haab saa han Fremtiden i Møde. Det smittede os, og der bredte sig snart en tryk og fortrøstningsfuld Stemning over os alle.

Fader vidste af Erfaring, at Haandværket kunde vi ikke leve af.

Heller ikke som Arbejdsmand kunde vi være trygge paa Udkommet; thi der kunde komme Tider ligesom før, da der intet Arbejde var at opdrive, og saa vilde vi atter gaa paa Grund.

Fader havde en Idé. Før vi kom paa Fattiggaarden havde han solgt Frø for Gartneren paa Skørringe; det havde ikke været nogen helt daarlig Forretning, og det interesserede Fader at komme rundt og handle; men Frøhandelen var Sæsonhandel, det var kun nogle Maaneder af Aaret; det kunde der altsaa ikke bygges paa.

Fader vilde selv begynde en Handel, som kunde drives baade Sommer og Vinter uafhængig af alle andre.

Fader vilde samle Klude og Ben og samtidig sælge Naale, Traad, Bændler, Kamme og meget andet, som han kunde faa Til-ladelse til at handle med.

Idéen fik ikke uden videre Tilslutning; men der var ingen bedre.

Farmoder var ikke saa glad ved, at hendes Søn skulde være Kludekræmmer. Kræmmerne havde i Reglen et daarligt Lov paa sig.

Moder var bange for, at en Handelsmand var fristet til at omgaas Sandheden noget let.

Beliggenheden var heller ikke heldig for Handel. Sullerup laa afsides. Der var en Mil til Stubbekøbing, hvor Klude og Ben skulde afsættes og Varer købes, og der var langt til god, fast Vej. Men nu havde vi denne Etværelseslejlighed, den var vor Bopæl, dertil var vi tøjret, og nu maatte der tages fat, hvor vi stod.

Fader bestilte sig en let Vogn med to forholdsvis store Hjul og en Stang med et Ben under.

Paa Vognen kunde der være 5—7 Tøndesække Klude og Ben.

Desuden hørte der til Forretningens Start en lille, flad Kasse med flere Rum til de forskellige smaa Sager. En lille Bismær til at veje Klude og Ben paa.

I sin Kæp skar Fader et Alenmaal med Kvarter og Tommer, som han skulde bruge, naar han maalte Bændler af.

Saa var Fader færdig til at køre ud. Han lagde en Hampegjord over Brystet og venstre Skulder, tog Stangen i den højre Haand og Kæppen i den venstre.

Vi stod alle og saa paa det. Vi ønskede af Hjertet Fader til Lykke med Handelen.



Fader havde et meget let Fodskifte og et Par gode Lunger, det gav stor Udholdenhed; derfor var det ikke besværligt for Fader at gaa langt. Hans Omraade blev omtrent hele Falster fra Nord til Syd og Øst til Vest.

Faders gode Humør og Lyst til Handelen gjorde ham lidt efter lidt velset overalt. Fader forstod at vurdere Varerne, og han holdt faste, bestemte Priser, baade for hvad han købte og solgte. Dette var noget, som Folk ikke var vant til af en Kludekræmmer, og da Fader tillige lagde sine Ruter saaledes, at han saa vidt muligt kom igen med regelmæssige Mellemrum, saa fik han lidt efter lidt faste Kunder, der gemte Sagerne, til han kom, og de købte tillige deres Forbrug af Smaasager hos Fader.

I omtrent 20 Aar drev Fader denne Handel.

Fader holdt mest af at være hjemme om Natten. Naar han skulde ud paa en meget lang Tur, tog han tidlig af Sted og vendte sent hjem. Ofte havde han saa trukket Vognen 6—8 Mil. Dagen efter valgte han saa en kortere Tur, eller han blev hjemme, og vi sorterede Kludene; paa den Maade holdt han det ud.

Kludene skulde sorteres, før de kunde sælges; det var et besværligt og grimt Arbejde at sprætte alle de gamle Klæder op og sortere dem i uldne, halvuldne, linnede, Hvergarns o. s. v., der var vistnok 7 Slags. Det støvede slemt, og Snavset satte sig for Brystet, — men det maatte gøres. Vi vilde alle sammen gerne være med, thi ved det Arbejde havde vi altid Fader hjemme. Fader var i Reglen kun hjemme de Dage og saa om Søndagen.

Efterhaanden som vi gik Kludene igennem, fortalte Fader, hvor han havde købt dem, og vi fik tit mange morsomme Historier fra hans lange Vandringer.

Knapper og Spænder sad i Reglen i Tøjet; dem sprættede vi af. Det traf sig ogsaa, at der i Kludebunken var helt gode Klæder, som Fader — netop fordi han var Skrædder — kunde sy om til os Børn. Paa den Maade fik vi vort Tøj, og vi var altid velklædt, uagtet jeg ikke mindes, at der en eneste Gang blev købt nyt til os, før vi blev konfirmeret.



Folk, der var paa Fattiggaarden, havde ikke de almindelige, borgerlige Rettigheder, og de fik dem heller ikke igen, naar de flyttede derfra, før de havde tilbagebetalt det, som Opholdet paa Fattiggaarden havde kostet Sognet.

I den almindelige Bevidsthed blev det ogsaa af nogle betragtet som vanærende at være eller have været Fattiglem. Det var som en Brøde, der ikke var sonet, før den var betalt.

Fader holdt meget paa sin og vor Ære, og han tænkte straks paa at spørge Sogneraadet, hvormeget vi var skyldige for vort Ophold paa Fattiggaarden i de Maaneder, vi havde været der; men han indsaa snart, at af det lille Beløb, vi havde, kunde der ikke undværes noget til det.

Vi maa tjene det af paa anden Maade, sagde Fader. Vi maa vise, at vi ved Flid og ærlig Færd kan vinde vore Medmenneskers Agtelse, og deri vilde vi alle af yderste Evne hjælpe til.

Vi havde prøvet Livet paa Fattiggaarden, nu var vi fri, og vi var alle rede til at gøre alt for, at vi ikke oftere skulde komme der.



Vi Drengene meldte os straks alle frimodig til Tjeneste.

Min ældste Broder var konfirmeret; han fik Plads i et Sogn langt ved den anden Side Skørringe. Folkene i det Sogn havde i Almindelighed ikke Samkvem med Thorkildstrup Sogns Beboere.

Min næstældste Broder var 13 Aar; han blev Vogterdreng i Sulserup, for at han kunde passe sin Skolegang og ligge hjemme om Natten; derved var han godt beskyttet.

Hos min Morbroder i Sortsø fik min tredieældste Broder, som var 11 Aar, ret snart Plads. Det var 1 Mil til den anden Side, saa der var nok ingen, som vidste, at han havde været paa Fattiggaarden; han vilde derfor ikke lide under det.

Jeg var for lille til straks at kunne tjene min Føde, saa mig var der ingen, som vilde have i fast Tjeneste; men det varede ikke længe, inden jeg ogsaa kom med, og jeg gjorde det med et godt Humør.

Moder tog Arbejde ved hvad som helst, naar der var noget hos Bønderne i Byen, men det var ikke stadigt, og det var strengt, thi de holdt ikke Kone, uden at det kneb meget; men naar der skulde være Stovvask, spredes Gødning, høstes eller arbejdes med Tørvene, saa kom der Bud efter Moder og ofte ogsaa efter mig.

Farmoder var saa ene hjemme med Karl.

Farmoder kartede og spandt, medens Karl »tesede« Ulden.

Et flittigere og strengere Liv er der vist faa, der har levet, end det, vi levede de første Aar efter vort Fattiggaardsophold. Men jeg hørte aldrig en klagende Lyd derover i vort Hjem. Vi havde dog vor Frihed, og for at beholde den, kunde vi gøre alt.



Det var en Lykke for mig, at jeg fra den Tid og til min Konfirmation kom til at arbejde saa meget ved Siden af Moder.

Vi samlede alt vort Brændsel i Skovene.

Der var ikke langt til de nærmeste Skove; men de var smaa,

og i dem var der ikke meget Brænde; thi de blev gennemsøgt af mange.

Vi gik især til de to store Skørringskove, »Østerskov og »Vesterskov«; de laa langt borte, der kom ikke saa mange.

Om Morgenens gik vi saa tidligt hjemme fra, at vi kunde være ved Skoven, naar det blev lyst, og vi gik ikke derfra om Aftenen, før det var ved at mørkne.

Vejen var saa lang, at vi maatte gøre Dagen fuld.

Vi havde saa tør Mad med, som vi sad paa en Brændebunke og spiste; men om Vinteren var det ikke noget langt Maaltid, thi vi kunde ikke holde ud at sidde uden lige medens vi spiste.

Det traf ogsaa, at den varme Kaffe, vi havde med i en Flaske hjemme fra, var frosset, inden vi skulde hjem; saa maatte vi hen hos Skovløberen for at faa den tøet op. Undertiden fik vi saa en Kop nylavet Kaffe der og spiste samtidig vor Mad i Varmen; det gjorde godt selv at blive tøet op, naar vi var omtrent stivfrosne, før vi skulde paa den lange Vandring hjem. Moder havde forudset, at det kunde blive nødvendigt, naar det var meget koldt, og hun havde saa et Par Nøgler Sygarn, nogle Stoppenaale eller andre gode og nyttige Sager med fra Faders Handelskasse, som Skovløberens Kone fik i Stedet. Det gjorde os altid velsete der.

Vi maatte kun tage de Grene, der laa paa Jorden; men efter Snefald og stærk Storm var der ikke saa lidt.

Kun hver Torsdag var der Samlerdag, og det tog flere Dage at samle et Læs.

Det var strenge Dage, først gaa den lange Vej (omtrent en Mil) til Skoven og derefter trave Skoven igennem frem og tilbage.

Hver Gang vi havde samlet en Byrde saa stor, som vi kunde bære, maatte vi gaa til Udgangen med den. Bunkerne maatte ikke ligge inde i Skoven. Det var mange Gange, vi skulde gaa frem og tilbage i Skoven for at bære et Læs ud.

Var Brændet vaadt, var det ogsaa tungt; naar der saa tillige var Sne, der klumpede under Træskoene — vi havde ikke Støvler, — saa kunde vi være saa trætte som en Ælling, inden vi naede hjem; men det sparede os ogsaa mange Penge.

For at faa et Læs Brænde kørt hjem fra Skoven maatte vi i Reglen gøre en Dag Arbejde hos den Gaardmand, der overlod os et Køretøj.

For Tilladelsen til at samle Brænde i Skoven maatte alle

Brændesamlerne i Forening holde Skovplanteskolerne rene om Sommeren.

Noget for noget, har Herremanden vel tænkt!



Jeg var kun en lille Purk, men jeg var fast, og da jeg først var bleven fri af Fattiggaarden, vendte min Frimodighed og mit gode Humør hurtigt tilbage. Jeg var parat til at paatage mig hvad som helst, og saa en tidlig Foraarsdag kom der en Frier til mig og tilbød mig en fast Plads for Sommeren som Gaasedreng.

Det var den Gaardmand, vi boede til Huse hos, saa det var ikke godt at sige nej; thi selv om vi betalte vor Husleje, saa kunde han dog godt sige os op. Ham maatte vi ikke støde.

Mine Forældre mente egentlig, at jeg var for lille; men Manden sagde, at jeg havde et Par raske Ben, og de var da ogsaa længere end Gæslingernes. Han spurgte mig, om jeg ikke troede, at jeg kunde rende stærkere end en Gæsling, og det var jeg vis paa, at jeg kunde.

Fader og Moder sagde, at jeg skulde begynde at gaa i Skole, og at jeg skulde være der hveranden Dag; men det havde han netop regnet med; thi han havde en Dreng, som var forældreløs og boede fast paa Gaarden; han skulde ogsaa i Skole hveranden Dag, og da han var fri de Dage, jeg skulde i Skole, saa kunde vi skiftes, Gæslingerne skulde vogtes hver Dag.

Denne Dreng havde ikke noget godt Lov paa sig, han sloges med de andre Drengene, og han bandede, saa ung han var, saa det lysnede om ham; det var Skik der i Gaarden.

Fader og Moder var ogsaa af den Grund meget betænkelige ved at lade mig faa Plads der. Selv bandede de aldrig, og vi maatte ikke bande; men Manden vilde nu have mig, og det blev saa aftalt, at jeg skulde møde der om Morgenen de Dage, jeg ikke skulde i Skole, og være der til om Aftenen.

Jeg skulde bo hjemme om Natten, og de Dage, jeg skulde i Skole, var jeg helt fri, saa jeg kunde læse mine Lektier om Aftenen, naar jeg kom fra Skole. De Dage, jeg skulde i Skole, kunde jeg ogsaa se lidt over paa dem om Morgenen, før jeg gik.

Jeg skulde have Kosten de Dage, jeg vogtede, og saa sagde Manden: »kunde de jo nok fornøje mig lidt for det.«

Hvori den »Fornøjelse« bestod, blev ikke nærmere aftalt, og

jeg fik det heller ikke at vide, thi jeg fik aldrig andet for mit Vogterarbejde end Kosten, som jeg spiste paa Vogterdagene.

Gaaseflokken var stor, og Manden havde snildeligen kun sagt, at jeg skulde vogte Gæslinger; men der var ogsaa gamle Gæs, og især Gasen var ikke til at spøge med.

Jeg stillede tidlig den næste Morgen i Gaarden. Lars, som var der, hjalp mig Gaaseflokken ud; det gik meget godt. Han havde et langt Ris, som han svang over Hovedet paa de gamle Gæs og Gasen, naar de rakte Hals efter ham, og saa truede han med Lyn og Torden, som den Onde skulde sende i deres Hals, dersom de ikke trak Næbbet til sig.

Da vi havde faaet dem alle paa Plads, gav Lars mig Riset og sagde, at saadan skulde jeg bære mig ad. Saa gik han.

Men da Gasen saa, at Lars gik, saa kom den. Med strakt Hals og lange Skridt løb den, idet den skræppede op lige ind imod mig. Det tog Pippet fra mig. Jeg fik ikke Tid til at bruge Riset, men rendte alt det, jeg kunde, og Gasen efter mig.

Lars kom hurtigt tilbage igen, snappede Gasen om Hovedet og svingede den en tre, fire Gange rundt om sig, saa satte han den igen paa Jorden.

Gasen gik straks bag over og satte sig paa Gumpen. Den var fuldstændig drukken af den Karusseltur; men da den havde sundet sig lidt og fik Øje paa Gæssene, rejste den sig op, rakte Hals henimod Gæssene og gik smaapludrende tilbage.

»Saadan skal den Fyr behandles,« sagde Lars med Stolthed. »Naar han kommer, saa snapper Du ham bare om Hovedet og svinger ham rundt, til han bliver drukken; gør Du ikke det, saa hugger han Dig med Næbbet og slaar Dig ihjel med Vingerne.«

Jeg var ikke nær saa kry efter det Optrin, som jeg havde været før; derfor passede jeg paa, at jeg ikke kom Gasen saa nær, at det kunde virke udfordrende paa den. Jeg var ikke sikker paa, at jeg kunde eller turde gribe den om Hovedet og svinge den rundt.



Gæslingerne var ikke mange Dage gamle. De var saa fine, gule og gik og traadte rundt paa et Par flade Ben.

Græsset var heller ikke ret stort. Der var smaa, friske, grønne Blade, og der var ogsaa nogle ældre Straa.

Gæslingerne saa, hvorledes deres Forældre bar sig ad. De bøjede

de Kroppen frem, bed om Straaet og rykkede til med krum Hals: men meget skarpsindige er nu Gæslinger ikke, før de har samlet Erfaring. De bed ogsaa om Græsstraaene og rykkede til — men var det et gammelt Straa, vilde det ikke straks give sig; saa hældede Gæslingen sig bag over, til Halsen blev strakt, og naar Græsstraaet saa slap, slog Gæslingen en baglæns Koldbøtte og kom til at ligge paa Ryggen og sprællede med Benene i Vejret. Fra den Stilling kan en Gæsling ikke rejse sig, og de vilde snart dø, hvis de ikke fik Hjælp; derfor skulde der megen Agtpaagivenhed til i den første Tid, og særlig om Morgenene, naar Gæslingerne var sultne. Jeg maatte straks stikke mit lange Ris hen til dem og vende dem om paa Benene.

Medens Gæslingerne var smaa, skulde vi vogte dem, hvor der var Læ og Sol; det var behageligt nok, — men hvor er det strengt at vænne sig til at være Vogterdreng. Aldrig nogen Sinde havde jeg tænkt mig, at Dagen kunde være saa lang, og at der kunde være saa længe mellem Maaltiderne.

Maden blev bragt mig, naar de andre havde spist. Det var spændende, hvem det var, som kom med den, om det var en, som blot kom frem og raabte paa mig, og som forsvandt igen, saa snart jeg havde faaet stukket Maden i Haanden, eller det var en, som kom helt hen, hvor jeg var, og som havde Tid til at være der lidt og snakke om, hvorledes det gik, maaske betragte det, jeg havde bygget af Pillesten og anlagt i den løse Jord, og give Idéer til noget nyt.

Naar Moder var hjemme eller paa Arbejde der paa Gaarden eller i Nabogaarden, kom hun ud til mig i Middagsstunden. Det var i Reglen kun en lille Stund; men det kunde bringe Opmuntring.

Moder tog Vogterriset af Haanden paa mig, det gjorde godt, det var ligesom at faa Afløsning.

Moder gjorde mig opmærksom paa, hvor søde de var, og søgte at interessere mig for dem, saa jeg kom til at holde af dem, gøre dem tamme og kæle ved at finde nogle gode Urter og Græs, som de kom og nappede ud af Haanden paa mig, naar jeg kaldte.

Jeg gav dem Navn, og skønt de tilsyneladende lignede hinanden som to Draaber Vand, varede det ikke længe, inden jeg kunde begynde at kende den ene fra den anden, ikke paa et Haar, men paa en Fjer.

De gamle Gæs og Gasen blev jeg ogsaa Venner med, saa jeg aldrig behøvede at give Gasen en Karusseltur, som Lars havde vist mig.

Hadde Moder ikke lært mig at tage det paa den Maade, saa tror jeg ikke, at jeg havde holdt det ud.



Jeg var indskrevet til Skolen og skulde begynde, saa snart der havde været Eksamen.

Farmoder sagde med Stolthed, at jeg var godt forberedt.

Jeg kendte Tallene, og jeg kunde tælle til en »Billion«; jeg kendte ogsaa Bogstaverne og kunde læse i A. B. C. — Stavningen var jeg færdig med. I Skrivning var jeg særlig flink.

Ved at sove hos Farmoder havde jeg lært hendes Aftenbøn og Fadervor, som hun fremsagde hver Aften, naar vi var i Seng. Forskellige Vers og Rim kunde jeg ogsaa udenad. Det var særlig Farmoders Værk, og hun var stolt af mig.

Skolelæreren fik ikke ret mange, som var flinkere, sagde hun. Derfor frygtede jeg heller ikke den Side af Sagen saa meget, skønt Lars — min Vogterkammerat — havde sagt mig, at det var meget værre at gaa i Skole, end det var at vogte Gæslinger.

I Skolen fik man Prygl baade af Læreren og de store Drengene.

Lars førte Bevis for Rigtigheden af det, han sagde, ved at fremvise Rifter og Slag, som laa over hans Krop baade her og der. Man skulde bare slaa igen, sagde Lars, saa længe man kunde.

Fader fulgte mig til Skolen den første Dag og fremstillede mig for Læreren, det var Skik, og saa sad jeg paa Skolebænken hveranden Dag.

Nu havde jeg alle Hverdagene optaget.

Det værste var, at jeg ogsaa i Reglen maatte vogte om Søndagen.

Aftalen var ellers, at vi skulde skifte eller dele Søndagen; men der var i Reglen noget, som Lars skulde, og saa gik det ud over mig. Det var snart den eneste Dag, jeg fandt lang og kedelig, fordi jeg vidste, at den Dag var Fader, Moder og de af mine Brødre, som havde fri, hjemme.

Det kortede Tiden godt, at Moder altid sendte en af mine Brødre ud til mig og selv kom en lille Smut ud til mig.



Gæslingerne blev forholdsvis hurtig store, og saa fik de Lov til at »gaa paa deres egne Ord«, som man siger, foreløbig i Brakmarken, senere paa Stubben.

Pasningen bestod kun i at jage dem ud tidligt om Morgen, se til dem om Middagen, naar de andre sov Middagssovn, og hente dem hjem om Aftenen efter Fyraften.

Det, som en Dreng den Gang kunde blive sat til i Dagens Løb paa saadan en Gaard, er ubeskriveligt.

Havde jeg haft en Skridtmaaler i Bukselommen, fra jeg var 7 til jeg var 15 Aar, saa tror jeg nok, at den vilde have vist, at jeg i de 8 Aar havde travet 8000 Mil eller Jorden rundt $1\frac{1}{2}$ Gang.

Havde Skridtmaaleren f. Eks. ogsaa kunnet fortælle, hvad jeg løb efter, saa vilde den nok vise, at de 4000 Mil vilde falde ind i den Rubrik: Alle Lyst til at jage med Drengen uden Grund.

Den Gang var der kun faa voksne, som kunde taale at se en Dreng sidde ned eller staa og hvile sig.

Jeg beklagede mig aldrig, og det vilde heller ikke have hjulpet, thi saadan som jeg havde det den Sommer, saadan omtrent havde alle Tjenestedrenge i Sullerup det paa den Tid, som var i Tjeneste hos Gaardmænd. Den ene Sommer gik som den anden, indtil jeg blev konfirmeret.

Jeg tjente ikke hver Sommer paa samme Sted.

Som Vogterdreng m. m. har jeg vistnok tjent i alle Gaarde i Sullerup.

En uvurderlig Fordel havde jeg fremfor mange andre Vogterdrenge. Jeg laa altid hjemme om Natten, og Skoledagene vogtede jeg ikke.

Jeg havde Skoledagene til at lære mine Lektier i, derfor kunde jeg det, jeg skulde, og var ikke søvrig i Skolen, fordi jeg ikke, som saa mange andre, havde været tidlig oppe de Dage, jeg skulde i Skole.

Det bedste ved Pladserne var, at vi i Reglen fik ligesaa meget Mad, vi vilde spise, og at det for en stor Del var Grød, Mælk og Rugbrød; det var solide Varer, som laa godt fast. Vi samlede ikke Fedt om Hjertet; men vi holdt os godt.

Solen og Luften kunde uhindret virke paa Kroppen, thi det eneste, vi havde paa, var i Reglen en tynd Stumpskjorte, som hverken var knappet ved Hals eller Haanded, og et Par tynde Lær-

redsbukser, som knap nok naaede til Knæene. Kort sagt, det var en rigtig moderne Løberdragt.



Sullerup er Nabo til Herregaarden Skørringe; der havde de ogsaa Brug for Vogterdreng, og de ældste og modigste Dreng fra Sullerup havde i Reglen Lyst til at forsøge det. Paa Skørringe fik man Dagpenge og holdt sig selv med Kost.

Da jeg var 11—12 Aar, mente jeg, at jeg var udlært som Vogterdreng i Landsbyen. Jeg havde vogtet Gæs, Faar, Køer og Kalve. Jeg var meget udholdende til at rende. Naar jeg fik fat i Halen paa en stor Kalv, kunde jeg hænge fast og følge med, til den maatte vende om og rende ind i Flokken og lægge sig ned.

Nu var det Tiden at forsøge paa Herregaarden.

En Dag bad en af mine ældre Brødre og jeg Fader og Moder om Lov til at gaa op paa Herregaarden og tilbyde os. Vi havde hørt, at de manglede Vogterdreng til Svinene. Det gjorde de ogsaa, og vi blev straks antaget.

Vi skulde have hver 1 Kr. om Dagen paa egen Kost. Det var rigtignok noget andet efter vor Mening, end at vogte for Føden hos Bønderne. Humøret var højt.

Vi vinder nok Prinsessen og det halve Kongerige, sagde min Broder, da vi gik hjem.

Fader og Moder var nu ikke saa glade for det; men vi fik dog Lov til at forsøge.

Vi lavede os hver en solid Vogterpisk, og Moder pakkede Madkurven.

Næste Morgen meget tidlig travede vi af Sted.

Lidt benøvet var vi.

Paa Herregaarden havde vi aldrig været før, men vi havde hørt frygtelige Ting om Livet der.

Skønt der gik en offentlig Vej gennem Gaarden, var der dog faa af Byens Folk, som holdt af at køre eller gaa ad den Vej om Aftenen eller Natten.

Karlene og Pigerne, som tjente paa Gaarden, var i Reglen alle sammen Svenskere, og selv om Banden og Slagsmaal ikke var ukendt i Landsbyen, saa var det dog — efter hvad Rygterne fortalte — noget ganske andet paa Herregaarden.

I Landsbyen bandede de kun ved een Djævel, paa Herregaarden, sagde man, at de bandede ved 1000 Djævle.

I Landsbyen sloges de kun med Næverne, men paa Herregaarden med Knive.

Det var ved Skovboller og Markeder, naar de havde drukket en Del.

Fik en Karl fra Landsbyen og en Karl fra Herregaarden Kig paa den samme Pige, saa blev der Sammenstød mellem Karlene fra Landsbyen og Karlene fra Herregaarden.

Det var en Aftale mellem Karlene i Landsbyen, at dersom Herregaardskarlene væltede sig ind paa en af Karlene fra Byen, saa skulde de alle som een staa sammen imod dem.

Men Herregaardskarlene havde vel sagtens indbyrdes haft den samme Aftale, og derfor blev det i Reglen til Bunkeslagsmaal, hvor Blodet flød i Strømme under de grønne Bøge i den lyse Sommernat eller over Hotelgaardens Brosten.



Da vi naaede Herregaarden, meldte vi os i Svinestalden.

Der var flere Hundrede Svin i alle Størrelser; de blev fodrede, før de skulde ud.

Et saadant Skraal og Skrig her jeg aldrig før eller siden hørt.

De store Orner og Søer sprang op og lagde Forbenene paa Rækværket, saa Overkroppen hang ud over Gangene.

Vi turde ikke gaa forbi dem, og vi kunde ikke jage dem ned med vor Pisk, dertil var den ikke afpasset.

Alle de mindre Grise hvinede og skreg, som om de allerede havde Kniven i Halsen.

Der var en Fraadden og en Damp som i en Heksekeddel. Den ene kunde ikke høre, hvad den anden sagde, om vi saa raabte af vore Lungers fulde Kraft.

Vi stod aldeles hjælpeløse.

Svinepasseren forstod heldigvis bedre, hvorledes de skulde behandles, og lidt efter lidt blev alle Skrig og Skraal omsat i en Smasken, som er uden Sammenligning med noget andet, jeg den Gang eller senere har hørt.

De store Grise havde trukket Overkroppen til sig og stod med Hovedet i Truget. Nu kunde vi gaa langs ad Gangen og betragte dem, som skulde være vore Undersaatte.

Hvordan mon det dog vilde spænde af?

Ornerne var saa store, at min Forestilling om Galten Serimner i Valhalla ikke kunde maale sig dermed.

Der var mange Stier med Søer, der havde Yvere, som næsten slæbte hen ad Gulvet, og saa laa der 10—12 Smaagrise paa Knæ og suttede, medens Moderen stod og aad af Truget.

Der var Galte, Gylte og Polte i alle Størrelser og Farver, hvide, sorte og røde og plettede med rødt, sort og hvidt.

Lemmenes blev aabnet, og hele Flokken blev jaget ud paa Møddingen.

De største og værste af Ornerne fik vi dog vistnok ikke med.

Saa blev ogsaa Leddet til Møddingen aabnet, og ud ad Vejen gik det i Grisegalop.

Min Broder og jeg maatte rende paa Siden af dem i hver sin Vejgrøft for at holde dem paa Vejen; thi hvert Øjeblik vilde de ind paa Marken.

Da vi naaede Marken, hvor de skulde være, lagde Søerne, som havde Smaagrise, sig ned og kaldte deres smaa til sig; her fik man Sandheden i det gamle Ord bekræftet, som siger, at »hver So synes bedst om sine Grise«; thi kom en fremmed Gris til Paten, blev den straks varpet væk.

Det var ellers en god Idé af Søerne at lægge sig ned straks, thi lidt efter saa man kun en enkelt lille Gris springe moderløs, skrigende og søgende omkring.

Da Søerne igen rejste sig, havde de hver sin Flok i Hælene.

De store Grise gryntede sig ogsaa lidt efter lidt sammen i smaa Delinger, saadan som de gik sammen hjemme i Stierne.

Saa snart et Hold havde fundet hinanden, trak det af Sted, nogle i Øst og andre i Vest ud over hele den store Herregaardsmark paa ca. 100 Tdr. Land.

Min Broder og jeg sprang omkring for at holde dem sammen. Vi skreg og fløj rundt som et Vibepar, der er sat til at vogte hele Marken.

Nu var det Middag, og vi havde endnu ikke haft Tid til at spise Frokost.

Grisene var det umuligt at faa Samling paa; men nu lagde de sig ned holdvis som de gik, og sov Middagssøvn.



Midt i Marken var der en stor Mergelgrav med nogle Buske og Træer omkring. Det var det eneste skyggefulde Sted i den store Mark; der havde vi sat vor Madkurv ind under Buskene.

Vi var for Alvor sultne, og vi trængte ogsaa til at sidde lidt i Skyggen. Solen bagte, og Sveden havde haglet af os, siden vi begyndte.

Vi gik hen til Mergelgraven for at køle og kvæge os. Men hvad ser vi?

Ude midt i Mergelgraven laa der en stor So; den havde kun Trynen over Vandet. Vor Madkurv laa og flød i Vandet ved Siden af Soen.

Det var let at se, at den havde begaaet Tyveri, og nu troede vi, at den af Anger derover vilde drukne sig.

Vi fik fat i nogle Jordklumper, som vi bombarderede Soen med, og lidt efter lidt fik vi drevet den i Land.

Madkurven fik vi ogsaa fisket op; der var ikke meget tilbage af den, og den var lænset for alt, baade Mad og Papir, ja selv Læsningen, som vi havde taget med, for at vi ikke skulde falde i Søvn, dersom vi fik det for mageligt og godt, havde den ædt.

Det var rigtignok en slem Skuffelse.

Kunde vi nu skære et Stykke Flæsk af Siderne paa den ligesom Heltene i Valhalla gjorde, sagde min Broder, saa havde vi dog Sul. Men vi var ikke Helte. Havde vi været det om Morgenen, saa vidste vi nu, at »uden Mad og Drikke duer Helten ikke«. Det er sandt. Drikke var der dog.

Moder havde lagt 2 Sodavandsflasker fyldt med Kaffe i Kurven; dem havde Soen dog vel ikke drukket? Vi søgte og fandt dem velbeholdne, dybt nedtraadte i Pløret. Det var da godt, thi Vandet i Mergelgraven havde det været slemt at ty til; det var brunt som Kaffe og fyldt med mange Slags levende Kryb.

Nu maatte vi ligesom den forlorne Søn leve af den Føde, Svinene fik.

Vi samlede Aks og gned Kærnerne ud i Haanden og spiste dem.

Men vi havde dog et glad Smil i Øjnene, da vi skaalede med Kaffeflaskerne og ønskede hinanden til Lykke med, at det ikke var gaaet værre.

Da vi om Aftenen klagede vor Nød for Svinepasseren, sagde

han: »I vil vogte Svin, og I kan ikke en Gang vogte Jer egen Madkurv! Pas I Madkurven, og lad Svinene passe sig!«

Se, saadan er det at vogte Svin. Det havde vi ikke før prøvet, nu havde vi lært det med, og vi fik mange gode Dage sammen med Svinene efter den Tid.

TREDIE LÆSETIME.

Fader og Moder holdt altid paa, at Skolen og Lektierne maatte ikke forsømmes; derfor vilde de, at vi skulde ligge hjemme om Natten, og Skoledagene maatte vi nødig arbejde for andre.

De Bøger, som vi skulde bruge, maatte vi heller ikke mangle nogle af.

Naar vi kom hjem fra Skolen, gav vi os straks i Lag med Lektierne, de skulde helst være lært alle sammen, Stilen skrevet og Regneopgaverne løst, saa vi kunde blive hørt i dem, inden vi gik i Seng, saa kunde vi sove paa dem, og den Morgen, vi skulde i Skole, fik de saa igen en lille Overhaling, inden vi gik.

Medens Farmoder levede, hørte hun os, senere blev det Moder eller Fader. Vi mødte derfor altid godt forberedt i Skolen, og det kendtes ikke paa os, som paa saa mange andre, at vi var Vogterdreng. Vi havde udsovet, naar vi kom i Skolen, fordi vi ikke havde været saa tidlig oppe.

Mine Brødre og jeg havde alle sammen Lyst til Skolen og let ved at følge med.



I Slutningen af min Skoletid blev det bestemt, at Skolemulkterne maatte anvendes som Flidspræmier, der blev uddelt paa Eksamensdagene. Fattige Folks Børn fik rede Penge og Skolebøger. Velhavende Folks Børn fik Opmuntring af anden Art. Det gjorde Eksamensdagene til særlige Festdage for os og vore Forældre, thi vi var altid blandt dem, som opnaede de fleste og største Præmier.

Jeg husker en Eksamen, hvor begge Lærerne i alle Skolebørnenes Nærværelse roste mig som den bedste Dreng af alle 4 Klasser. Det skaffede Respekt hos de andre, hvoraf mange ellers havde meget, som de plejede at vigte sig med og være store af, f. Eks. Skolemaden, kogte Æg, en stegt Due eller Æbleskiver med Syltetøj i og saa den store Ølflaske.

Det var Skik den Gang, at Gaardmandsbørnene havde en stor Flaske godt Øl med til Skole.

Skolemaden fik vi i Reglen med hjemme fra, og naar det kneb med Paalæg, lagde Moder en tynd Skive Rugbrød mellem to andre Stykker Rugbrød med Fedt paa. Det viste jeg selvfølgelig ikke frem; men naar jeg ikke tog Stykkerne fra hinanden, var der heller ingen, som kunde se det. Øl havde vi aldrig med.

Vi gik ned hos Bodil Jeppesen og drak af Vandspanden.

Det traf sig dog, at jeg af og til fik en Drik Øl af de andres Flasker. Naar der var et Regnestykke, de ikke kunde magte, kom de til mig og sagde: Vil Du regne det Stykke for mig, saa maa Du drikke en Gang af min Flaske. Jeg løste Opgaven, og vi tog Flasken frem og satte Fingeren der, hvorefter jeg maatte drikke, saa var det klaret.

Eller de betalte med et godt Stykke Mellemmad, Frugt o. l.

Den, der ejer eftertragede Værdier, kan i alle Samfundsklasser faa dem omsat. Mellem os Skolebørn var det mest Tuskhandel, vi havde i Reglen ikke Penge.

En af Drengene fra Fattiggaarden skaffede sig Kammeraternes Respekt og Beundring paa Grund af sine Kræfter og den Snildhed, hvormed han forstod at bruge dem. Han fik ogsaa af og til en god Slurk Øl og en Mellemmad for at beskytte en, der var truet med Prygl.

Ja, vi lærte tidlig at finde de Egenskaber, som kunde gøres nyttige.



I Sommertiden samlede Byens Karle sig ofte om Aftenen ved Gadekæret og spillede Kegler; saa var der Brug for en Keglerejser, og naar jeg ikke var paa Arbejde, var jeg deres faste Mand.

For »Otte om Kongen« betales der altid »4 Skilling« kontant til Keglerejseren, og naar Spillet holdt op, skillingede de, der havde spillet, i Reglen sammen, saa jeg fik 10 Øre.

Min yngste Broder spillede Violin, og det samlede Byens Drenge og Piger til Sanglege paa Gaden ud for vort Hus; det glædede baade Fader, Moder og mange andre Voksne fra Byen sig meget over at se paa, og naar Legen sluttede om Aftenen, blev der indsamlet 2 Ører til Musikken. Baade de legende og Tilskuerne var glade ved at give.

Fattiggaardens Børn fik ikke Lov til at gaa derom og være med. Moder udvirkede saa, at Karl ogsaa fik Lov til at spille for dem paa Fattiggaarden en Gang imellem.

Fader og Moder havde paalagt Karl, at han ikke maatte modtage Penge af Fattiglemmerne for sin Musik; men det vilde de ikke høre Tale om; af deres fattige Spareskillinger gav de med Glæde Karl den sidste. De gav — som den fattige Enke gav til **Templet** — mere end alle de andre tilsammen.



I Høsten samlede vi Aks hveranden Dag; thi selv om vi havde Vogterplads, fik vi dog hveranden Dag fri, naar Skolen gav Høstferie.

Saa snart Sæden var rømmet af en Mark, stod vi parat til at rykke ind. Vi holdt mest af at samle Hvede, Rug og Byg. Hestriverne var den enkelte eller den dobbelte »Redekam« med Tænder af Træ; de tog ikke saa rent som Staaltænderne nu tager det, og der blev heller ikke revet saa mange Gange. Efter Vognene blev der revet med Haandrive. I Høstvisen stod der:

»Riv nu Marken let,
riv kun ej for tæt.
Fuglen og de fattige
skal ogsaa være mæt.«

Det paavirkede vistnok dem, der brugte Riverne, til at gaa over det med en Harefod.

Mange Steder var der god Fortjeneste ved at samle Aks, og vi samlede mange hvert Aar.

Saadan omtrent afløste den ene Sommer den anden.



Julemorgen stod Fader op og gik ud før nogen af os andre; naar han kom ind igen, sagde han: »Vor Herre give os alle en glædelig Jul, Helsen og Sundhed.« Vi gentog alle Faders Hilsen.

Paa samme Maade ønskede vi hverandre et »Glædeligt Nytaar«.



»Naar Dagene længes, vil Vinteren strænges.« Det Ord frygtede vi næsten mere end noget andet.

Kulden er en haard Gæst hos fattige, som bor i gamle Huse. Vort Hus var koldt, og Kakkellovnen var elendig. Brændslet maatte vi samle om Vinteren, thi der faldt ikke meget ned om Sommeren, og da havde vi ogsaa travlt med mange andre Ting.

Vejene var ofte ufremkommelige, saa Fader ikke kunde komme ud paa Handelen, og Fortjeneste af anden Art var der kun lidt af for nogen af os.

Enkelte Dage, som var særlig uheldige, kaldte vi »Tygebrahesdage«, og enkelte Vintre, hvor vi var lige ved at sulte og fryse ud, kaldte vi »Tygebrahesvintre«. Dem talte vi senere om med Gru og Glæde, fordi vi dog slap levende igennem. De staar endnu klart i min Erindring.

Fader saa Vejret an ligesom en Skipper, og Fader maatte ikke blot regne med Vinden, han maatte især tage Hensyn til Føret, naar han kørte ud.

En Dag var det klingrende Frost. Vejen var god, og der blæste en bidende Vind fra Øst. Det vilde Fader benytte sig af til tage ud paa en af de meget lange Ture, som plejede at give god Handel og fuldt Læs. Der kunde komme Sne og daarligt Føre, saa Turen ikke kunde gøres.

Vi havde ikke noget Barometer, men naar Farmoder havde Værk i sine Ben, saa fik vi Vejrförändring, og Farmoder kunde paa den Maade forudsige, naar vi fik Storm, Sne eller Regn, Frost eller Tø.

Den Dag havde Farmoder netop for Alvor Uro i Benene, og hun raadede Fader til at blive hjemme; men Fader sagde spørgende, at han havde ogsaa Uro i sine Ben; derfor vilde han ud og have dem rørt. Vinden var paa Ryggen, maaske den vender, til jeg skal hjem, saa jeg faar Kællingvind, sagde Fader muntert og kørte af Sted.

Ved 11-Tiden begyndte de første fine Snefnug at fare gennem Luften, og inden længe stod Himmel og Jord i eet.

Vinden stod lige paa vore Vinduer, og de fine Fnug trængte igennem overalt og samlede sig i smaa Driver, som blev liggende. Varmen var ikke til at faa ud i Stuen. Farmoder sad i Kakkellovnskrogen og frøs.

Vor Indgangsdør var kun en almindelig overskaaret Revledør. Der var slaæet et flettet Halmbaand rundt for at danne Karm og lune; men Sneen fæg ind, og vi maatte hænge Sække for overalt.

Moder var urolig, fordi Fader var kørt ud paa den lange Tur. Vi forsøgte at trøste Moder med, at Fader saa ofte før havde været ude i Vejr, der var ligesaa slemt, og dog var sluppet godt igennem, — men det vilde ikke rigtig hjælpe.

Driverne voksede med forbløffende Hastighed. Allerede lige efter Middag blev Byens Snekastere purret og gik ud med lange Stænger, der var bundet Halmviske paa Enden af. Det var Vejvisere, der skulde anbringes paa de Steder, hvor Køretøjerne skulde over Vejgrøfterne ind paa Markerne.

De fleste Steder var Vejene hegned med Popler og lukkede Gærder paa begge Sider. Det var rigtige Kasser til at samle Sne i.

Ved Middagstid mødte der nogle Slæder ved Skolen for at faa de mindste Børn med hjem, og da Kuskene fortalte Lærerne, hvorledes Landet laa, fik alle Skolebørnene straks fri, og det blev paalagt dem at gaa hurtigt hjem, for at de ikke skulde blive siddende i Driverne.

Uvejret havde indhentet Fader, endnu før han havde naaet Handelspladsen, og da Fader saa, hvorledes Fygningen tog til, besluttede han at opgive Handelen og vende om. Fader haabede at naa hjem, inden Vejene blev alt for ufremkommelige; men nu var Vinden imod. Sneen fæg, og det piskede, saa det næsten ikke var til at lukke et Øje op.

Driverne blev snart saa store, at Fader ikke kunde trække Vognen igennem, skønt den kun var læsset med en Sæk, hvori Varekassen var tilligemed de tomme Sække, der var beregnet til Klude og Ben.

Fader maatte, hvor nødig han end vilde, bekvemme sig til at trække Vognen ind i en Gaard og bede om Lov til at lade den staa der, selv vilde han forsøge at naa hjem med Varekassen i en Sæk paa Ryggen.

»En lille Byrde er en lang Vej tung!« siger det gamle Ord. Fader vidste det nok; men at Varekassen kunde blive saa tung, at han ikke kunde bære den, var dog ikke tidligere sket; men Vinden og Føret var saadan, at Fader ikke formaaede at trænge sig frem; han gik ind i et Hus og bad om Lov til at lade Kassen blive der, til Vejret og Føret blev bedre. Selv vilde han forsøge at arbejde sig igennem og naa hjem inden Aften.

Naar Fader tog ud paa Handelen, havde han aldrig Mad med hjemme fra, han blev altid budt Mad, og ellers havde han be-

stemte Steder, hvor han vidste, at han kunde tiltuske sig Mad for Varer.

Paa Kroer og Gæstgiversteder holdt Fader meget lidt til.

Om Morgenen spiste Fader aldrig noget synderlig til Kaffen, og han havde heller ikke den Dag forsynet sig anderledes, end han plejede. Hans Plan var at spise Frokost, naar han naaede til det Sted, hvor Handelen skulde begynde. Middagsmaden vidste han ogsaa, hvor han kunde faa, og Aftensmaden vilde han vente med at spise, til han kom hjem, selv om det blev sent.

Det var den samme Plan for Dagen, som Fader havde lagt og gennemført mange Gange tidligere; men den Dag tegnede til at blive en Tygebrahes Dag.

Fader havde hverken faaet Frokost eller Middagsmad. Kun en Kop Kaffe paa det Sted, hvor han indleverede Kassen, og da var Klokkeren 2. Den havde livet godt op; men to Kopper Kaffe er for lidt at gaa paa i saa lang Tid, naar Arbejdet er saa strængt, og det var vel ogsaa det, der gjorde Turen saa tung og lang.

Faders Kræfter begyndte at slippe op, han maatte vende Ryggen til Vinden og hvile sig med korte Mellemløb, og han nærede Frygt for, at han skulde blive nødt til at gaa ind et tredie Sted og bede om Lov til at blive der om Natten.

Nu var det Aften. Vi var sikre paa, at Fader ikke kom hjem den Aften.

Vi havde været ude og set paa Vejret; det forekom os saa frygteligt og ufremkommeligt, at vi ikke kunde gaa over Gaden.

Driverne laa i Højde imod Gærderne i hele Vejens Bredde, og Sneen var saa løs, at vi for hvert Skridt sank i til Brystet.

Kun Moder mente nok, at Fader kom, og alle vore Forsikringer om, at det var umuligt, formaaede ikke at berolige Moder.

Vi spiste vor Aftensmad; men Moder vilde vente.

Moder lagde tørre Pinde tilrette i Skorstenen. Gryden med de kogte Kartofler blev dækket til og stillet hen i Sengen, for at de skulde holde sig rigtig varme.

En Flaske varmt Øl med Ingefær og Sukker blev ogsaa lagt hen i Sengen.

Stuen var nu lun og hyggelig. Der var trukket for Vinduerne, og alle Revner og Sprækker var fyldt med Sne.

Moder hængte Strømper og Undertøj paa Kakkelovnen til Fader. Nu var alt parat.

Moder gik urolig fra Stuen og ud i Køkkenet og tilbage igen. Vi var færdige med vore Lektier og skulde i Seng. Saa kom Fader.

»God Aften,« sagde Fader med lav Stemme, »Gud ske Lov, at jeg kom hjem!« og der gled et kort Smil over hans Ansigt, idet han satte sig i Armstolen ved Kakkelovnen.

»Ja, Gud ske Lov, at Du kom,« sagde Moder og hentede straks Flasken med det varme Øl, som Fader drak.

Saa træt og anstrængt havde vi aldrig før set Fader.

Det var almindeligt, naar Fader havde været ude paa lange Ture, havde stort Læs, kom sent hjem og var meget sulten, at han var udmattet, naar han kom; men det gik i Reglen hurtigt over, naar han havde drukket en Slurk Øl og siddet lidt.

Saa'dan var det ikke i Aften.

Moder maatte trække Tøjet af Fader, gnide hans Fødder med varme Haandklæder og hjælpe ham i Seng, inden Fader fik Aftensmad.

Sengen var ogsaa dejlig varm, thi foruden Ølflasken og Kartoffelgryden havde Moder ogsaa lagt to varme Stene hen i Sengen.

Medens Moder lavede Aftensmaden færdig, tøede Fader op og begyndte at komme til sig selv igen; han stod op og spiste med god Appetit.

Fader priste altid Moders Mad. Ingen Steder fik han saa dejlige Kartofler som hjemme.

Det var Moders Tænksomhed og omhyggelige Forberedelser til Modtagelsen, der saa hurtig havde hjulpet Fader til Kræfterne igen.

Medens Fader spiste, fortalte han os Dagens spændende Begivenheder.

Farmoder sagde: »Du skulde fulgt mit Raad og blevet hjemme.«

Fader svarede: »Ja, en anden Gang skal jeg nok rette mig efter Urosignalerne i dine Ben!«



Næste Dag skinnede Solen over et helt forandret Landskab.

Lige overfor vort Hus, paa den anden Side af Gaden, var der et 3—4 Alen dybt Vandløb. Det saa man ikke noget til den Dag. Sneen laa i Højde med Gærdet paa den anden Side Vandløbet,

der var nok 6 Alen Sne paa det Sted. Naar vi vovede os derud, maatte vi have et Reb om Livet, saa vi kunde blive halet op af dem, der var ovenfor, thi Sneen laa løst.

Drengene fra Fattiggaarden kom og skulde i Skole. Fader og Moder mente, at der ikke blev Skole den Dag; men vi kunde vore Lektier og vilde ogsaa med; det var ikke noget at blive hjemme for, sagde vi.

Ved Skolen mødte dog ikke andre end Udflytternes Børn, og saa fik vi Lov til at gaa hjem igen.

Vi kaldte Drengene fra Skolebyen nogle slemme Kujoner; det var nok til at fremkalde et større Bombardement med Sneboldte. De fleste var heldigvis Forbiere, men enkelte vellykkede Træffere var der imellem, og de blev husket baade af Afsender og Modtager.

Der kunde ikke være Haab for Fader om at komme ud paa Handelen de første Dage, og derfor tog han fat paa Snekastningen. Først gjorde han sin egen Pligtdag, og derefter lod han sig leje. Der var Arbejde til mange Dage. Det blev kun daarligt betalt, men det var da bedre end ingen Ting, og Fader vilde ikke have Fattighjælp af Sognet.

Da Vejene var ryddede, gik Fader af Sted for at hente sin Vogn og Kassen med Varer, saa han igen kunde tage fat paa Handelen.

Føret var endnu noget ufremkommeligt, og Fader vilde derfor ikke have Læs paa, men kun have Vognen og Kassen hjem.

Paa Gaarden, hvor Vognen var sat ind, havde nogle moret sig med at køre paa den. De havde ogsaa brugt den til at køre Kornsække paa i Loen. Det kunde den ikke holde til. I det ene Hjul var Egerne gaaet løse. De havde nok ogsaa kørt imod den med en stor Vogn. Stangen var knækket, og en Hav var omtrent knust.

Fader blev meget vred, da han saa det. Han var selv saa omhyggelig med Vognen, at der aldrig gik noget i Stykker paa den.

Det ringeste var, at ingen vidste, hvem der havde gjort det. Det vil sige, at ingen vilde betale for at sætte den i Stand igen.

Fader maatte derfor tage den, som den var. Han fik en stor Bekostning paa den baade hos Hjulmanden og Smeden.

Fader havde ogsaa en lille Slæde, som han tyede til, naar Føret var til det og det ikke var Vognvej. Den maatte nu frem. Desværre var der ikke alle Steder Slædeføre.

Paa Landevejen til Stubbekøbing var der flere store Strækninger, hvor Vejen laa højt og der ingen Plantning var, hvor Sneen kunde lægge sig.

Fader tog to af os Drengene med, naar han skulde til Stubbekøbing med Læs. En trak i Rebet ved Siden af Fader, og en skubbede bag paa. Det var strængt, selv om Læsset ikke var stort.

Der kom atter Snestorm og fyldte de opkastede Løbegrave til Randen.

Igen maatte Fader indstille Handelen og tage fat som Sne-kaster.

Saadan vekslede det den Vinter omtrent fra Jul til April.

Den Vinter var den strængeste, jeg mindes. Vi kaldte den senere en rigtig »Tygebrahesvinter«.

Vi havde ikke fra Haanden og i Munden.

Jeg husker endnu saa tydeligt en Dag, vi ikke ejede Brød.

Fader skulde til Stubbekøbing med Varer. Den Tur gjorde han paa fastende Hjerte.

Karl og jeg gik i Skole uden Skolemad.

»Naar I kommer hjem,« sagde Moder, »saa er Fader maaske kommet, og saa har han Brød med.«

Farmoder og Moder, som var hjemme, havde heller ikke noget. Vi delte alle lige Kaar, og ingen af os beklagede sig.

Farmoder sagde: »Mennesket lever ikke af Brød alene!«

Da vi kom hjem fra Skole, var Fader endnu ikke kommet; nu var vi skrupsultne, og vi bad Moder om Lov til at gaa til Thor-kildstrup Mølle efter 2 Rugbrød. Vi sagde, at vi sagtens kunde faa dem paa Kredit, naar vi lovede Møllerens Kone, som havde Brød- og Høkerhandel, at betale dem senere.

Moder sagde, at vi behøvede da kun at tage et Rugbrød; men vi sagde, at vi var saa sultne, at vi godt kunde spise hver et helt Rugbrød.

Vi fik Lov til at hente et; men det gik vi saa efter begge to, for at den ene ikke skulde vente, til den anden kom hjem.

Paa Vejen til Møllen drøftede vi Spørgsmaalet. Det var første Gang, vi vovede os ud paa den Maade.

Fader holdt ikke af at laane eller tage paa Kredit.

Vi blev enige om, at jeg skulde sige til Fru Hedevig Hansen, at vi var Niels Madsens Dreng fra Sullerup, og vi vilde gerne bede om at faa et Rugbrød. Vi havde ikke noget hjemme, og vi havde heller ingen Penge; men vi skulde nok komme og betale det senere, naar vi fik Penge.

Vi frygtede slet ikke for, at Fru Hedevig ikke vilde give os Brødet. Vi havde af og til været der før og købt en eller anden lille Ting — vi handlede ellers i Brugsforeningen i Lillebrænde —. Fru Hansen havde altid ved de Lejligheder set saa venligt paa os, og undertiden havde vi faaet et Par Bolcher eller en snoet Sukkerstang i Tilgift. Det kunde vi naturligvis ikke vente at faa i Dag, naar vi ingen Penge havde at betale med; men kunde vi faa Brødet, saa var det ogsaa godt.

Moder havde givet os Lov til at spise af det paa Vejen hjem; det vilde vi gøre, og vi vilde skynde os hjem, for at Moder og Farmoder ogsaa kunde faa noget; thi de var nok ligesaa sultne som vi.

Jeg havde dog Hjertebanken, da jeg rukkede Butiksdøren op og hørte den lille Klokke ringe over mit Hoved. Fru Hedevig kom straks ind fra Stuen ved Siden af. Hun var lille og klejn, med et fint, venligt Ansigt. Det gav mig straks Mod til at fremføre mit Ærinde.

Fru Hedevig saa paa os med et Par gode Øjne og sagde straks med en god, blød Stemme: Ja, Dreng, I kan godt faa et Rugbrød.

Karl og jeg saa til hinanden med et meget sigende Smil.

Fruen lagde Brødet foran os paa den lille Disk og spurgte, om vi ikke vilde have en Sukkerstang, og saa tog hun et Glas ned fra Hylden med snoede Sukkerstænger og gav os hver to.

Et taknemmeligere Smil har Fru Hedevig vist aldrig faaet. Jeg saa ogsaa paa hendes gode Øjne, at hun var mere glad ved det, end hvis vi havde betalt Sukkerstængerne med 4 Skillings.

Nu gik det hjemad med raske Skridt. Vi spiste af Rugbrødet og slikkede Sukkerstænger til. Det var sødt Paalæg.

Vi blev enige om, at Karl skulde give Moder sin den ene Sukkerstang, og Farmoder skulde have den ene af mine.

Vi havde dog overvurderet vor Sult, da vi mente, at vi kunde spise hver et helt Rugbrød. Der var hulet godt i Brødet, da vi kom hjem og med et stort Smil i Øjnene gav det til Moder og sagde Tak for Mad.

Overraskelsen — de snoede Sukkerstænger — holdt vi om paa Ryggen; men længe nænnede vi ikke at pine Moder og Farmoder..

Vi tog Sukkerstængerne frem og fortalte, at dem havde vi faaet i Tilgift.

Farmoder fik lidt kogt Vand til Brødet, for at faa det til at glide, og saa sagde hun: »Ja, havde vi nu ikke haft Sukkerstængerne, saa kunde vi sige, at vi var sat paa Vand og Brød.«



Et muntert Minde har jeg dog ogsaa fra denne triste Vinter..

Paa Herregaarden havde Fader købt en Del Klude. Mellem dem var der nogle brugte Maskeradedragter. Det var kort før Fastelavn. Nu skulde der slaas et Slag.

Karl og jeg fik Fader til at sy os hver en nydelig Fastelavnsdragt; der var flagrende Sløjfer og Baand i mange Farver, gyldne Hørlokker, Fjerduske og smukke Masker. En saadan Stads var ikke tidligere set i Landsbyen.

Karl spillede Violin, og trods Pynt og Maske genkendte Byens Folk snart deres lille Spillemand fra Sommeraftenerne, og han samlede mange To- og Firsendinger i sin Taske.

Jeg havde et lille Kalejdoskop, som det kostede en Toskilling at se ind i. Det var noget nyt, og vi satte snart hele Byen i Bevægelse.

Vi blev fulgt fra Sted til Sted af Byens Ungdom. Gaardhundene flygtede med Halen imellem Benene, naar de saa os.

Vi optraadte ogsaa i Fattiggaardens Arbejdsstue. Det var rørende at høre de gamle fortælle hverandre, at det var Niels Madsens Dreng. Karl, som nu spillede Violin, huskede de fra den Gang, han ikke var større, end at Farmoder maatte knappe hans Bukser.

Der gjorde vi for Alvor Lykke og vistnok ogsaa den bedste Forretning. Nogle af de gamle smed Slæber og Sivsko og bød hinanden op til Dans paa Strømpesokker; saa valsede de rundt, til de var ganske drukne. De vilde have sig en billig Rus, sagde de.

Børnene stod maabende og stirrede paa Maskerne eller pillede lidt ved de fine Sløjfer.

En saadan Pragt havde de aldrig drømt om paa Fattiggaarden..



Lige til faa Dage, før Farmoder døde, kunde hun læse Lektier med os.

Farmoder kunde baade se, høre og huske, og havde hun ikke været saa gammel, som hun var, maatte man sige, at Døden kom overraskende.

Nu var der ellers bedre Plads i den ene Seng i den store Stue; men jeg vedblev dog at ligge inde hos Farmoder, jeg varmede saa godt, sagde hun.

Farmoder bad sin Aftenbøn og Fadervor saa højt, at jeg kunde følge med.

Farmoder havde min Kærlighed fra Tiden paa Fattiggaarden, da jeg var under hendes Beskyttelse; nu havde hun læst med mig ikke blot Lektier, men ogsaa i det nye Testamente og Bibelhistorie læste vi.

Jeg husker endnu, som var det i Gaar, at jeg stod ved Farmoders Stol og fulgte med i Bogen, som laa paa hendes Skød, da hun læste Jesu Lidelseshistorie med mig. Jeg kunde ikke holde det ud, men Taarerne løb i stridende Strømme ned over Bogen. »Nu maa vi hellere holde op for denne Gang,« sagde Farmoder, »og saa kan Du gaa ud at lege.«

En Aften mente Farmoder, at det var bedst, jeg laa i den anden Stue. Fader, Moder og vi, der var hjemme, var inde i hendes Kammer, før vi gik i Seng. Hun bad sin Aftenbøn og Fadervor, rakte os Haanden, sagde Tak, og Gud velsigne Jer.

Da jeg vaagnede om Morgen, var Farmoders Lig baaret ud af hendes Kammer.



Vinteren 1879—80 gik jeg til Præsten. Indtil Jul gik jeg i Thorkildstrup Præstegaard; saa blev Provsten syg, og alle hans Konfirmander blev henvist til Præsten i Gunslev.

Da vi begyndte at gaa til Præsten, holdt alle vi fra Thorkildstrup Skole sammen og sloges med dem fra Lillebrænde Skole. Da vi nu kom til Gunslev, stod alle vi fra Thorkildstrup-Lillebrænde Sogne sammen i Kampen mod dem fra Gunslev Sogns Skoler.

Det var en rigtig Snevinter, og vi havde ikke været der mange Gange, før vi tørnede sammen. Vi var en hel Hær, og det gik hedt til.

Heldigvis havde vi paa vor Side to af de mest øvede Drengene i

Slagsmaal fra Thorkildstrup Skole. Mine Lidelsesfæller var de begge. Niels — hin forældreløse Dreng fra Fattiggården — og Lars, som havde lært mig at vogte Gæslinger. De to tog især Kampen meget energisk op med Drengene fra Gunslev, og en Dag endte det saa alvorligt, at der blev klaget til Præsten over det skete.

Den følgende Dag foreholdt Præsten os meget alvorligt, hvad dette vilde kunne føre til. Men vi stod sammen alle som een. Vi havde alle været med, sagde vi.

Præsten lod saa Klagen gaa til Thorkildstrup Skole, og da baade Niels og Lars havde mange Synder paa deres Samvittighed, og desuden ikke havde udmærket sig i andre Retninger, henstillede Lærerne, at de to skulde læse om.

Det kan gaa an at være Oversidder i en Klasse, det havde de to fundet sig i den ene Gang efter den anden; men blive vist tilbage fra Præsten, det er under en Drengs Ære.

Konfirmeres vilde de, og det skulde være nu. De havde Alderen og vel ogsaa de nødvendige Skolekundskaber.



I Virkeligheden var det mig, som havde givet Anledningen til Slagsmaalet. Sammenhængen var saadan.

Da jeg skulde gaa til Præsten, ændrede Fader lidt ved sin Bryllupsfrakke, og saa fik jeg den at gaa med. Der var taget en Del af Ærmerne. Kroppen passede rigtig godt; men jeg var meget mindre end Fader, saa Skøderne naaede et godt Stykke nedenfor Knæene. Det var Mode a la Oehlenschläger. Fader sagde, at Skøderne vilde lune godt om Benene nu til Vinteren, de kunde næsten gøre det ud for et Par Bukser, og de, jeg skulde gaa med, var ogsaa lidt tyndslidte.

I Thorkildstrup havde ingen sagt noget, de kendte mig ved Navn; men da jeg mødte med den i Gunslev, var der straks en Dreng, som sagde »Sifrakke«. Da de andre Drengene saa, at jeg ikke holdt af det Øgenavn, og jeg ikke var saa frygtelig stor, blev det drillende gentaget af de andre Drengene, og snart var det Øgenavn kendt af alle. »Sifrakke«, »Sifrakke« iød det baade her og der.

Nu havde jeg godt selv Følelsen af, at den Frakke var meget si'. Øgenavnet var altsaa træffende nok, derfor saarede det mere. Jeg vilde af med det, og de to Brydere fra Sullerup og de fleste

andre Drengene fra Thorkildstrup og Lillebrænde var mere end vilige til at hjælpe mig.

Øgenavnet blev her det Pistolskud, som bragte de to Hære til at tørne sammen.

Det kom til at staa paa, om de to Syndere kunde det udenad, som Præsten forlangte for at konfirmere dem.

Det var vistnok Fadervor, de tre Trosartikler, Luthers 10 Bud, Skriftstederne i Balles Lærebog og nogle Salmer. Prøven blev anstillet, og de bestod den ikke.

Humøret stod ikke højt hos dem; men jeg foreslog, at de skulde gaa med mig hjem, saa vilde vi tale med Fader og Moder om det. De vidste nok Raad.

Moder paatog sig at læse med dem, og nu blev der taget fat. I Middagsstunden, om Aftenen og om Søndagen.

De to Drengene sad ved hver sin Side af Moder og svedte over Læsningen, — men Moder talte venligt og opmuntrende til dem. De holdt ud og naaede Maalet.

Senere var det rørende at se den Taknemmelighed, de to fattige, forældreløse Drengene viste Moder, naar de kom i vort Hjem. Moder havde faaet Lykke til i de faa Maaneder at være for dem i Moders Sted, og de var lige lykkelige over det alle tre. Moder talte ogsaa med dem om mange andre Ting end Lektierne; hun gjorde det paa saadan en god og kærlig Maade, at hun kunde faa dem til alt. Naar de gik, sagde hun i Reglen til dem: Lov mig nu, Børn, at I er to gode Drengene, til I kommer igen. Ja, det skal vi nok, sagde de begge i Munden paa hinanden og ofte med Glædestaarer i Øjnene, og de holdt det. De blev et Par gode Drengene. Slagsmaalene holdt helt op, Øgenavnet blev ikke nævnt oftere. Præsten kunde roligt konfirmere de to Drengene; men det var egentlig Moder mere end Præsten, der havde forberedt dem til Konfirmation.



Konfirmationsdagen blev en særlig Festdag for mig, vistnok væsentlig fordi jeg for første Gang i mit Liv fik et helt nyt Sæt Tøj syet efter Maal af mig og til mig fra nyt af. Paa det Sæt Tøj var der ikke en Plet af Fattiggaarden.

Jeg havde været med at tjene Pengene sammen til det, og det var betalt. Tøjet var af blaåt Sheviot, syet som Jakke. Jeg var

meget større i det end i Sifrakken. Det sagde de andre, og det følte jeg ogsaa selv. I den Dragt var jeg glad ved at mødes med alle de andre Konfirmander og staa frem paa Kirkegulvet.

Der fulgte ikke andre med mig til Kirken end Fader. Vi gik; der var en Mil. Moder havde ikke saa let ved at gaa saa langt. Det var ogsaa samme Sogn og samme Kirke, hvori Moder var konfirmeret, saa der kunde være nogle, som hun kendte fra sine Ungpidedage, og dem vilde hun maaske nødig træffe.

Der var gaaet 7 Aar, siden vi forlod Fattiggaarden, og dog følte jeg i Dag for første Gang, at nu var jeg vokset fra den. Jeg var pletfri; men jeg mærkede ogsaa den Dag, at saa vidt var Moder og Fader endnu ikke naaet. Da vi kom hjem, fortalte vi Moder, at hendes 3 Dreng — de to forældreløse og jeg — havde klaret sig rigtig pænt. Det gjorde ogsaa Dagen til en Glædesdag for Moder.

FJERDE LÆSETIME.

Nu var jeg konfirmeret og skulde have fast Plads. Mine ældre Brødre havde faaet Plads langt borte, mig vilde Fader og Moder have i Nærheden. Derfor blev jeg fæstet til en Gaard i Sullerup. I Løn for et Aar skulde jeg have 25 Kr. og 2 Pund Uld. Efter Høst skulde jeg have en Migmoskage (Høstkage).

Gaarden havde ligget ved Gadekæret i Landsbyen, men var nylig flyttet ud paa Marken. Gaarden var moderne med et fritliggende Stuehus og en trelænget Avlsbygning. Stuehuset havde en Kælderetage med hele Økonomilejligheden, Pigekammer og Spisestue, som tillige var Arbejdsstue for Pigerne og Opholdsrum for alle Gaardens Folk. Hele 1ste Sal var forbeholdt Familien, men blev til daglig kun meget lidt benyttet. Paa Gaarden var der en »Førpige«, en »Mellempige« og en »Lillepige«. En ældre Karl, som havde været der i en Del Aar. Han var lidt sær. En almindelig Karl, en Halvkarl og Drengen, det var mig. Baade Konen og Manden var i deres bedste Aar og deltog i alt Arbejde.

Skønt Gaarden var splinterny, var Karlekammeret dog ikke bedre end i en gammel Gaard. Indgangen var fra Grebningen i Hestestalden. Døren var en Revledør med en Krog indvendig og en Krog udvendig. Gulvet var af stampet Ler. Ud mod Gaarden var der et lille Jernvindue af samme Slags som ind til Dyrene. Der var to dobbelte Senge, som var slaaget op af Fjælle mod Mu-

ren og fyldt med løs Halm, hvorover Sengeklæderne blev lagt. Karlens Skabe og Klæder fyldte Resten af Rummet. Det var næsten umuligt at faa frisk Luft derind. Heldigvis var jeg vant til at ligge hos Farmoder; derfor fandt jeg det ikke urimeligt, at jeg blev puttet over bag den gamle, lidt sære Karl i den ene Seng. De to andre Karle laa i den anden.

Jeg mærkede snart, at det var meget strængere at tjene i fast Plads, hvor jeg skulde være paa Tærne hver Dag fra Morgen til Aften, end være Vogterdreng, hvor jeg havde haft hveranden Dag fri til at hvile og sove i. Men ogsaa det vænner en Dreng sig hurtig til, og jeg var snart den første om Morgenen, den sidste om Aftenen og den eneste paa Gaarden, der ikke havde en Smule Middagshvile. Jeg var nemlig baade alles Dreng og Vogterdreng.



Gaarden var flyttet langt Vest ud fra Landsbyen og laa midt i Markerne; men der hørte ogsaa nogle Lodder til Gaarden, som laa langt Øst for Landsbyen. »Majerne« kaldtes de. Det var Græslodder. Nu var der dobbelt saa langt til dem, som da Gaarden laa i Byen. Paa Majerne var der i Reglen altid Kreaturer af en eller anden Slags. Stod de tøjrede, skulde de vandes og flyttes 3 Gange daglig. Gaardens Græsmarker var langt derfra i et helt andet Verdenshjørne, saa jeg maatte bruge Benene som to Trommestikker fra tidlig Morgen til silde Aften.

Gaarden havde en forholdsvis stor Besætning af alle Slags Husdyr, og der var Tillæg baade af Føl, Kalve, Lam, Grise og Gæs. Det krævede meget Tilsyn, og det blev en Del af mit Arbejde.

Tre Gange daglig gik jeg »nærmer« for Mælkevognen, ved den »fjermer« Side gik en af Pigerne. Det var strenge Ture; men nu forstaar jeg nok, at det, som gjorde mig stærk og udholdende, var foruden Kosten, at jeg drak ligesaa meget nymalket Mælk af Spanden, som jeg kunde, tre Gange daglig. Jeg vidste ikke den Gang, at det betød saa meget for mig; men en af de ældre fornuftige Piger, som tjente der paa Gaarden, sagde, at det skulde jeg gøre, ellers kunde jeg ikke holde det ud, saadan som jeg blev jaget rundt.



Sommeren igennem fløj jeg hid og did paa Markerne over Grøfter og Gærder for at naa rundt og gøre alle dem, jeg skulde passe, til mine Kæledægger. Det var ikke nok at flytte Tøjrepælen og give dem Vand. Der skulde siges et Par venlige Ord til hver enkelt. Kæles og klappes lidt vilde de unge Dyr ogsaa, men de hilste mig ogsaa altid med Vrinsken, Brølen eller Brægen, saa snart de kunde se mig, og saa længe jeg var indenfor Tøjrlagets Rækkevidde, interesserede de sig kun for mig.

En Dag var det nær gaaet frygteligt galt. Vi havde en blind Følhopper, som stod tøjret paa Græsmarkerne. For at Føllet ikke skulde komme i Tøjret, havde Hoppen en Bøjle om det ene Forben, hvori Tøjret var bundet. Hoppen skulde vandes; jeg spændte Bøjlen af og sprang op paa dens Ryg. Formodentlig kunde Hoppen lugte Vandet; thi den gav sig straks til at trave henimod Mergelgraven. Den havde ikke noget Hovedlag paa, men jeg søgte at lede den med Haanden ved at slaa den paa Siden af Halsen. Det gik ogsaa rigtig nok hen imod Mergelgraven; men desværre kom vi til den bag fra, og der var meget stejlt og dybt ned til Vandet. Jeg var ved at stivne af Skræk, thi jeg saa, at vi begge vilde styrte paa Hovedet ned i Graven.

Hvorledes det faldt mig ind, ved jeg ikke; men jeg greb Hoppen i Manken med begge mine Hænder, strakte Benene ud til Siden og brølede af fuld Hals Pruar-r-r. Hoppen blev staaende med et Ryk og uden at flytte en Fod. Et eneste Skridt længere, og vi havde ligget der. Saa nær var vi naaet Brinken, at jeg ikke kunde komme ned af Hoppen uden ved at jeg maatte arbejde mig hen ad Ryggen paa den, for at jeg kunde springe af. Hoppen stod, som om den var naglet til Jorden. Jeg fik forsigtig rykket den tilbage og ledet den til Nedgangen ved at tage den i Nubben (Pandehaaret).

De unge Plage skulde rides til Vands. Til at begynde med maatte jeg trække dem hen i en Agerrende for at arbejde mig op paa Ryggen af dem; men jeg sad som en Ildtang paa de runde Pøsekroppe, og jeg blev Græsrytter den ene Gang efter den anden. Men før Sommeren var gaaet, kunde de danse og springe, staa paa Forbenene eller Bagbenene; jeg sad som en Burre, de ikke kunde ryste af sig. Faarene havde jeg det værste Spænd med. De stod i Reglen tøjret bag efter Føl og Ungkvæg, to og to med Træbøjler om Halsen. Gik jeg foran for at trække dem til Vands, vilde de

ikke følge med, og gik jeg bag efter dem, løb de, saa det var umuligt for mig at holde dem. Jeg maatte lade mig falde for at faa Hold paa dem; men et Stykke kunde de godt slæbe mig hen ad Marken; naar det saa traf sig, at jeg gled hen over en af de grønne Pandekager fra Køerne, saa kom jeg rigtignok til at se nydelig ud. Ja, Faar de er sære!



Jeg forstaaer nu, at Gaardens Landbrug efter den Tids Forhold var fint. Den væsentligste Indtægt var Kornsalget, og Hvedemarken var Mandens Stolthed. Han saaede den selv med Haanden i Helbrak, der havde faaet al Gødningen. Byg, Havre og treaars Kløver og Græs, som fulgte efter, fik intet. Ajlebeholder var der ikke, men Manden talte noget om, at det nok skulde til.

Runkelroer begyndte vi at dyrke det Aar, jeg kom der. Det var Elvertams Roer. I et Hjørne af Vintersædsmarken var der en Lavning, hvor Hveden var gaaet bort, fordi der havde staaet Vand. Den blev pløjet, harvet og kammet op til Roer. Da Kammen var tromlet, gik Manden med et 3 Alen langt Brædt, hvori der med $\frac{1}{2}$ Alens Afstand sad tilspidsede Pinde af et Par Tommers Længde og saa tykke som et Riveskaft. Pindene blev trykket ned midt i Kammen ved at han traadte paa Brættet først med det ene Ben paa den ene Ende og saa med det andet Ben paa den anden Ende. Derefter løftede han forsigtig Brættet lige op ved at tage i en Stang, som vendte opad. I de Huller, som Pindene havde lavet, lagde vi 3—4 Frø i hvert Hul og trykkede Jorden til med Haanden. Saadan saaede vi Roer paa den Tid! Man vil forstaa, at det ikke kunde blive noget stort Stykke, vi kunde saa paa en Dag, selv om vi var mange om det. Roerne blev ikke lugede, før de havde skiftet Blade, og de blev ikke tyndet, før vi lugede anden Gang; saa tog vi de største og lod de mindste blive staaende. De Planter, vi trak op, samlede vi i Kurve og tog med hjem til de Køer, som nylig havde kælvet. Det var en rigtig Lækkerbidsken, som blev betalt med meget Mælk, sagde man.

Ukrudtet var stort, før vi begyndte Lugningen, og vi brugte ikke Jern. Vi laa ned mellem Kammene og rykkede Ukrudtet op med Hænderne. Det var meget sent, og strengt var det ogsaa for de ældre at ligge paa Knæene. De maatte derfor rette sig jæv-

lig. Vi strakte og rakte os imellem Rækkerne; undertiden var der nogle, som laa paa Siden og lugede; derved samlede de store Jordkager op ad Siderne til Skulderen! Naar Roernes Blade var bleven store, gik vi hver Aften ud og brækkede de nederste Blade af og samlede paa den Maade nogle Kurve fulde, som blev baaret hjem til Køerne. Det mente man den Gang var et Arbejde, som betalte sig godt.

Selve Roerne regnede man mindre med, og de blev selvfølgelig heller ikke ret store efter den Behandling. Om Vinteren, naar Roerne skulde fodres op, huggede vi dem paa Logulvet med et »Roes« i ganske smaa Stykker.



Jorden var meget stiv og leret, og det kunde træffe, at den ved Saaningen om Foraaret var saa knoldet, at Glattromlen ikke kunde trykke Jordklumperne i Stykker; saa blev vi bevæbnede med hver en Tøjrkølle og gik rundt og slog Knolde i Stykker. Ringtromlen holdt dog sit Indtog i Landsbyen det Aar, jeg tjente som Dreng i Sullerup. De første Sække Kunstgødning blev ogsaa saaet ud over Marken den Gang. Der blev merglet, drænet og anskaffet bedre Redskaber og Maskiner baade til Jordens Behandling, Saaning og Tærskning. Det var for saa vidt en Brydningstid, der maaske kunde gøre Arbejdet interessant for alle andre end netop Drengen paa Gaarden; han fik ikke Tid til at interessere sig. For ham begyndte Dagen om Sommeren Kl. 5 og sluttede ikke før Kl. 9—10. I Høstens Tid, naar vi kørte Sæd hjem, og Vejret var godt, blev vi ved saa længe, som vi kunde se paa Marken. I Laden blev der altid brugt Lygte. Jeg var ofte saa træt, at jeg ikke turde lægge mig ned, selv om jeg havde fri et Øjeblik, thi jeg sov med det samme, og saa var jeg ikke til at vække igen.



Vinteren kom. Jeg blev i Pladsen. Det var ikke Skik at skifte for $\frac{1}{2}$ Aar. Jeg var ogsaa fæstet for et helt. Jeg havde heller ikke noget at klage over. Jeg vidste, at som jeg havde det, saadan havde alle Tjenestedrenge der i Byen det paa den Tid, og jeg kendte ikke Forholdene andre Steder.

Nu blev Arbejdet indendørs. Kreaturerens Pasning og Tærskningen optog det meste af Tiden. Selv om Arbejdet var svært i

Forhold til mine Kræfter, saa var Arbejdstiden ikke saa lang, der blev Tid til at sove og til at vokse, det havde jeg vist ikke haft Tid til om Sommeren; men nu rakte jeg mig.

I Kælderstuen, som vi alle opholdt os i om Aftenen, arbejdede Pigerne, de fleste Aftener til Kl. 8, med Kartning, Spinding o. l. for Konen. Karlene deltog ikke i Arbejdet; men naar der blev kærnet, maatte jeg altid trække Kærnen; det skulde gaa stærkt, og det kunde undertiden vare længe, før der kom Smør. Naar jeg var ved at køre træet, tog de andre ogsaa et lille Nap.

Manden holdt »Stubbekøbing Avis«, og anden daglig Læsning var der ikke paa Gaarden. Naar han havde læst Bladet, gik det paa Omgang mellem Karlene. Det blev læst lige fra Enden til Begyndelsen; thi Føljetonen, som Bladet sluttede med, blev læst først. Derefter Bekendtgørelserne, og det var ikke alle, der naaede igennem de lidt længere Artikler paa Forsiden af det lille Blad.

Der blev ikke samtalet ret meget, men det traf dog, at en og anden sagde lidt om Føljetonen. Det var kun det samme, som stod i Bladet, og som vi derfor godt kendte, eller der blev talt om en Hund, som var efterlyst, eller en Pisk, som var tabt.



Før vi gik i Seng, skulde Dyrene fodres af. En Aften, jeg var oppe paa Høstænget for at kaste Hø ned, kom jeg for nær til Hullet, fordi de havde taget Lygten bort, saa jeg ikke kunde se, hvor Hullet var, og jeg styrtede med en Favfuld Hø ned paa Loen. Hovedet slog jeg lige mod Logulvet og blev liggende som død. Saadan fandt de mig med Favnen fuld af Hø. De bar mig ind og troede, jeg var død. Samtidig med, at Vognen kørte efter Lægen, blev jeg kørt hjem. Lægen sagde, at jeg havde faaet en Hjerne-rystelse, men han mente, at jeg vilde komme over det uden Men.

Moder plejede mig meget omhyggeligt og med stor Kærlighed. Jeg kom ogsaa snart saa vidt, at der kunde lægges Planer for min Fremtid. Det blev Moder og jeg meget optaget af at drøfte, naar Moder sad ved min Seng med sit Stoppe- og Syarbejde.

Moder havde i de sidste Aar arbejdet en Del om Sommeren i Præstegaardshaven, og Moder havde faaet megen Interesse og Forstaaelse af Havebrugets Betydning særlig for Smaafolk paa Landet. Det var en gammel Havemand, den eneste, der var i Sognet, som havde lært Moder Havedyrkning. I Præstegaardshaven var

han i Reglen 3 Dage om Ugen. De andre Dage gik han i Bøndernes Haver. Han kom, naar han kunde, og gik, naar han vilde. Der var meget mere Arbejde, end han kunde overkomme, derfor var han altid efterspurgt og velkommen; men nu var han gammel og kunde trænge til en Afløser. Han holdt ikke Elever; men Moder havde talt med ham om at lære mig noget Havebrug, dersom jeg kunde faa Plads som Dreng i Præstegaarden og saa lejlighedsvis arbejdede i Haven. Der var ogsaa saadan en flink Avlskarl i Præstegaarden, og Forholdene var i det hele gode, saa Moder vilde meget gerne, at jeg skulde tjene der. Præsten vilde ogsaa gerne have mig, og saa blev det bestemt, at jeg for det næste Aar skulde tjene i Præstegaarden.

Moder var saa glad ved den Beslutning, at hun af og til sagde med et varmt Smil og Taarer i Øjnene: »Det var nok ikke saa galt, at Du faldt ned. Ogsaa det maa vi nok takke Gud for; derved kom Du hjem til mig, og vi fik Tid til at tale lidt sammen om Din Fremtid!«



Det var Moders inderlige Ønske, at jeg skulde afløse den gamle Havemand og lære Sognets Folk, hvorledes de skulde faa mere ud af deres Haver. Moder tænkte særlig paa de mange smaa Husmandsbrug, som var der i Sognet, og som i Reglen ikke havde noget Havebrug. Moder sagde, Folk kunde leve bedre og billigere, dersom de forstod at dyrke et lille Stykke Jord med Køkkenurter og anvende dem i Husholdningen. Moder mente ogsaa, at Folk nok kunde lære at dyrke Frugttræer.

Baade Fader og Moder var klar over, at de havde ikke behøvet at sælge deres Hjem i Gunsemagle Skovhuse, dersom de havde forstaaet det; saa kunde den lille Lod godt have givet Føden til os alle sammen.

Jeg var begejstret for Planen. Jeg mindedes den lille Fantasihave, jeg hin Formiddag havde anlagt i Krogen mellem de to Gærder paa Fattiggaarden, og de mange lignende Anlæg, jeg havde tilplantet som Vogterdreng.

I Præstegaarden var jeg ogsaa Dreng; men der var en saadan Forskel paa den Plads og den, jeg kom fra, at jeg af og til maatte — som Jeppe gjorde — knibe mig i Armen for at mærke, om jeg var vaagen eller jeg drømte.

Arbejdstiden var for mig som for Karlene i Præstegaarden. Jeg havde samme Spisetid, Hviletid og Frihed som de andre. Kort sagt, jeg blev regnet med, og ved Arbejdet blev der taget Hensyn til min Alder og Kræfter. Det var alt sammen noget, jeg ikke tidligere havde kendt andre Steder end i mit Hjem, og jeg begyndte snart at rette mig.

Naar Præsten og hans Familie vilde køre bort, og det var den lille Vogn med en Hest, saa var jeg Køresvend. Det var baade fornøjelige og magelige Timer, jeg havde paa den Maade. Jeg kørte Præsten til Annekskirken, og derved fik jeg Tid og Lejlighed til at følge Gudstjenesterne fra Søndag til Søndag Aaret rundt. Det var jeg meget glad ved. Der kom ikke mange i Kirke, men jeg kendte Præsten og vidste, at Skylden ikke alene var hans. For mig blev det at komme i Kirke en god Vane, som fulgte mig langt op i Aarene. Jeg havde svært ved at forestille mig, at det kunde være rigtig Fest- og Helligdag, naar jeg ikke havde været i Kirken. Den Salme:

Tusinde Døgne,
Verdslige søgne,
Gyldne for Kød,
Kan de vel ligne
En Dag af dine,
Som vi dem nød,
Naar under Sang med dit vingede Ord
Sjælen af By over Stjernerne for

havde jeg lært uden ad, da jeg gik til Præsten. Nu begyndte jeg at forstaa den.



Thorkildstrup var en stor og smuk Landsby; der var mange unge, og det var Skik om Sommeren at samles paa Gaden om Aftenen, naar Vejret var godt. Det var en god Tone, som raadede mellem de unge. De fleste af Karlene i Thorkildstrup havde givet Afkald paa deres Snaps til Maaltiderne og fik Brændevinspenge af deres Husbond i Stedet. Der var ingen Nedrakning af Husbondefolkene. Samtalen drejede sig ofte om Arbejdet, som stod paa. Var det Pløjetid, saa var den Karl, som kunde pløje en Fure saa lige som en Solstraale, Dagens Helt.

Til andre Tider var det Hestene og Kvæget, som skulde eller havde været paa Dyrskue og faaet Præmie, vi gik ud for at se og beundre.

Sluskeri og Uorden blev der altid peget Fingre ad. Derfor var der en Interesse og Kappelstrid om at udføre Arbejdet smukt og godt, som var ligesaa ægte hos Tjenestefolkene som hos Gaardens Sønner og Døtre.

I Høsttiden var Kappelstriden haardest; da stod det paa, hvem der kunde blive først færdig. Konkurrencen forekom mig ligesaa spændende som vor Tids Cykle-, Motor- og Bilvæddeløb. Først gjaldt det om at blive den, der først fik afmejet; men Slutkampen var Indhøstningen. Paa Averslæset (det sidste Læs) kørte alle Gaardens Folk, som havde deltaget i Høstarbejdet, og saa blev der raabte Hurra, især af dem, der blev først færdig, saa alle i Landsbyen, ja helst i hele Sognet, kunde høre det.

Naar Karle og Piger mødtes paa Gaden om Aftenen, var de altid vaskede og i rent og pænt Arbejdstøj med blankpudsede Lædertræsko. Der blev ført vittige og spøgefulde Samtaler, sunget og leget, som da vi gik i Skole.

I de Aar, jeg var med, var det de unge fra Præstegaarden eller Sognefogdens Folk, der i Reglen førte an; men alle var med uden Hensyn til Stand og Stilling, og den blev regnet for den bedste, som kunde glæde og more sig selv og de andre bedst.

Af og til tog Karle og Piger hinanden under Armen og gik gennem Landsbyen i lange Kæder, som helt spærrede Gaden, »og sang, saa det klang over Mark, over Vang«. De ældre stod i Haverne og ved Hushjørnerne, nikkede og smilede til os. De havde ogsaa Grund til at glæde sig over den Ungdom.

Jeg er endnu de unge fra den Tid taknemmelig, fordi min første Indtræden i de unges Lag blev blandt en saa frisk og smuk Ungdom.



Thorkildstrup ligger kun $\frac{1}{2}$ Times Gang fra Sullerup, og jeg aflagde mange korte Aftenbesøg hos Moder. Fader kom i Reglen ikke saa tidlig hjem fra Handelen.

Stuen var ikke forandret, og der var ikke mange nye Ting; men det fattige Udstyr, der var saa smukt vedligeholdt, fyldte Stuen med en Hygge, der virkede rent fortryllende paa mig.

Moder sad med sit Arbejde i Armstolen ved Siden af den skinnende sorte Bilæggerovn, som havde en Afstøbning paa Forpladen af en Smed, der staar ved Ambolten og svinger den store Hammer i Luften.

Min Plads var altid i Bænkekrogen; derfra kunde jeg se Moder og hele Stuen i et Blink. Saa snart jeg havde sat mig, rejste den gamle, graa Mis sig fra Pladsen hos Moder. Den krummede sig og gabede, rakte og strakte sig og gik saa med lidt stive Skridt snurrende og spindende hen til mig. Den vilde bestandig sidde hos mig, naar jeg var i Stuen. Katten var deres eneste Husdyr. For mange Aar siden havde jeg hentet den som en lille, forpjusket Killing i Lillebrænde. Nu var den selv hjemme, og der blev regnet med den. Fader var stolt af den. Han sagde, at den var Byens største og stærkeste Kat. Gennem det lille Vindue i Vest havde den sin egen Ind- og Udgang. Fader havde slaet en Hylde op udenfor Vinduet; derpaa satte den sig, naar den vilde ind, og naar den vilde ud, satte den sig i Vindueskarmen. Blev der ikke straks lukket op, kaldte den, første Gang næsten uhørligt Mjav, hjalp det ikke, saa stærkere Mjav, Mjav, og hørtes det heller ikke, kradsede den paa Vinduet og mjavede, saa det var umuligt at overheøre, selv om vi sov.

Moder vaskede, stoppede og lappede endnu om os alle sammen, saa der var altid meget at gøre, naar det skulde holdes pænt af gammelt, og det blev det. Moder var saa sammenlevet med det Arbejde, at hun var mere end Mester i det.

Naar jeg ved disse Aftenbesøg sad og betragtede Moder, forekom hun mig at være en stor Kunstnerinde, selv om Moder kun stoppede Strømper eller lappede Skjorter og Bukser. Det var saa lige til og skønt. En Maler kunde ikke faa et smukkere Motiv. Aftensolen faldt ind gennem det lille Vindue og lagde Farve og Forgyltning over Moders svære, sølvgraa Haar. Sollyset tændte Glød i de store, mørkebrune Øjne, naar Moder saa op fra Arbejdet. Ansigtet var lidt smalt, maaske af mangelfuld Ernæring, men frisk og sundt af Arbejdet i det fri. Udtrykket afspejlede et mildt, alvorligt og fortrøstningsfuldt Sind. Allerskønnest følte jeg, det var i Pavserne, naar vi ingen Ting sagde; saa mærkede jeg en salig Sitren gennem Kroppen, naar Moder trak Traaden gennem Sytøjet.

Moder og jeg havde altid meget at tale om, og nu naar Fader var paa Handelen, var Moder ene hjemme om Dagen. Moder længtes derfor ogsaa efter at tale med mig. Vi to havde gaaet saa meget ved Siden af hinanden i Arbejdet baade hjemme og ude, naar vi sankede Brænde eller arbejdede sammen paa Gaardene. Vi kendte hinandens Tanker, og fik en af os nogle nye, blev den anden straks indviet i dem.

Moders Tanker drejede sig om hendes 5 Drenge og deres Fremtid.

Nu var vi ude i Plads ved Landbruget alle sammen, og vi kom glade og tilfredse hjem; det var godt nok, men en Fremtid for os saa Fader og Moder ikke i det. De frygtede ogsaa for, at vi før eller senere skulde finde paa at slutte os til den forholdsvis store Trup af unge Karle og Piger fra Landsbyen, ja fra hele Sognet, som i den Tid aarlig udvandrede til Amerika. Hvad det kunde føre til for os, vidste ingen; men baade Fader og Moder vilde meget nødig, at vi rejste bort, og dog vilde de næsten foretrække det, fremfor at vi blev gaaende som Tjenestekarle paa Bøndergaardene, giftede os, naar den Tid kom, og tog fat som Daglejere. Hvad det førte til, var der mange Eksempler paa. Den Vej var banet, men den førte nedad, det havde de set Gang paa Gang.

Saa snart der var en Arbejderlejlighed ledig i Landsbyen, var der straks en Karl og en Pige parat til at gifte sig og flytte ind, og saa begyndte de at slide for Føden og Klæderne til sig og Børnene.

Byens gifte Arbejdsfolk begyndte i Reglen som Daglejere paa Herregaarden; naar de havde slidt sig stive og krumme der, kom de paa Fattiggaarden, og naar de var døde, blev de begravet i »Fattigjorden« paa Kirkegaarden.

Paa den Løbebane var der kun de fire Stationer: Bondegaarden, Herregaarden, Fattiggaarden og Kirkegaarden.

Den Vej vilde Fader og Moder have os bort fra, og »brændt Barn skyr Ilden«, siger man. Vi forstod det. Vi havde været der!

Fader og Moder mente, at der var en tredie Udvej: Vi skulde lære noget og saa blive hjemme i Danmark. Men hvad skulde vi lære?



Ludvig, min ældste Broder, var endnu i den samme Plads, som han fik, da han blev konfirmeret. Han var saa langt borte og kom derfor kun sjældent hjem; men vi forstod, at han havde det godt og fik en almindelig Karleløn, som han var villig til at give af, naar der var Trang eller Ekstraudgifter hjemme; Resten sparede han sammen til Brug ved senere Lejligheder.

Fader havde spurgt Skolelæreren, hvor meget det vilde koste at læse til Lærer, og han havde sagt, at det kunde der ikke være Tale om; det kostede over 1000 Kr.

Paa sine lange Ture kom Fader i Berøring med mange Mennesker. Der var Egne paa Falster, hvorfra der var mange unge Karle, som var søgt til Hindholm Højskole paa Sjælland. Det var som Regel velhavende Gaardmandssønner; men de havde fortalt Fader, at der ogsaa kom fattige Elever paa Skolen, og at der ingen som helst Forskel blev gjort paa Eleverne, der blev kun spurgt, om de var flinke og flittige.

Fader havde skrevet til Forstander Nielsen og modtaget en Undervisningsplan. Skoletiden var beregnet paa 1, 2 eller 3 Vinterhalvaar. Baade Fader og Moder var meget opsat paa, at det skulde forsøges, selv om det kostede noget og ikke just førte til et Embede. Det var altid godt at faa lært noget. Min næstældste Broder — Peter — havde faaet Amtsunderstøttelse og skulde af Sted til November. Kunde Fader ikke ene skaffe alle Pengene, der skulde til, saa maatte vi, som nu tjente Løn, hjælpe til, og det var vi villige til.

Fader og Moder var meget optaget af at ordne Peders Tøj til Afrejsen.

Fader havde saa meget til overs for Skrædderhaandværket — det havde trods alt været ham til stor Nytte —, at han mente, at en af hans Sønner skulde arve Saks og Pressejern. Fader og Moder havde talt med Kristian — Nr. 3 —, og han var villig og skulde snart i Lære.

Karl — min yngste Broder — havde baade Lyst og Anlæg for Musik. Fra han var ganske lille, havde han spillet paa Violin og Fløjter, som han selv havde lavet, naar han var ude som Vogterdreng. Han vogtede altid med Musik i Stedet for med Pisk. Nu havde han en god Violin, og Fader havde købt baade Horn og Fløjte til ham. Han fik Undervisning hos Allert, den dygtigste Musiker der paa Egnen. Instrumenterne havde kostet mange

Penge, og Undervisningen var dyr; men han betalte kontant Time for Time, saa mærkedes det ikke saa meget, sagde Fader.

Musik er ikke til at leve af; derfor var det Meningen, at Karl ogsaa skulde lære til Ur- og Instrumentmager. Det var et Arbejde, der ikke gjorde Fingrene stive.

Jeg skulde jo lære Havebrug, det var jeg ligesom født til, og saa afløse den gamle Havemand. Jeg mente nok, at jeg kunde naa lidt længere end dertil. »Ja, kunde Du det, saa var det godt,« sagde Fader og Moder. »Havebruget har en stor Fremtid for sig, særlig for de mange Smaafolk; kan Du komme saa vidt, at Du kan lære Sognets Smaafolk det, saa bliver der nok ingen, som kommer paa Fattiggaarden, og den skulde ogsaa helst lukkes af Mangel paa Tilslutning.«

Ja, der blev lagt mange store Planer i den lille, fattige Stue. Vi kunde aldrig blive færdige. »Du kommer til at komme snart igen,« sagde Moder, naar jeg sagde Godnat.



Da Vinteren kom, indbød 2den Læreren i Thorkildstrup Sognets unge til at gaa i Aftenskole et Par Aftener om Ugen. Vi var mange, der fulgte Indbydelsen. Det var en god Anvendelse af Tiden, og det gav ogsaa Stof til Arbejde de andre lange Aftener.

De, der gik i Aftenskole, spillede kun meget lidt eller slet ikke Kort.

Jeg blev selvfølgelig i Præstegaarden den følgende Sommer og Vinteren med; men den sidste Vinter var der ingen Avlskarl i Præstegaarden; da sad jeg paa Bukken, ogsaa naar det var Wienvognen med to store Heste for; jeg fyldte kun lidt der. Det var spændende, men det gik altid godt.

Jeg havde haft to gode Aar hos Pastor Pashjerg i Thorkildstrup Præstegaard. Baade Præsten, Fruen og deres Børn, som var hjemme, havde været overordentlig gode imod mig.

Præsten sagde til mig: »Nu skal Du rigtig ud og lære Gartneri,« og saa skrev han mig en Anbefaling; med den tog Fader og jeg til Nykøbing. Der fik jeg Plads som Elev i et Handelsgartneri.



Jeg havde — som man siger — »aldrig været længere fra mit Hjem, end at jeg kunde se min Moders Skorsten ryge«. Derfor havde jeg aldrig kendt til Hjemvé, naar jeg lige undtager Tiden paa Fattiggaarden og saa de første Dage, da jeg begyndte som Vogterdreng.

Nu lærte jeg ogsaa den Følelse at kende.

Alle mine tidligere Flytninger fra den ene Vogterplads til den anden, eller da jeg flyttede fra Sullerup til Thorkildstrup, var gaaet helt ubemærket af uden Haandtryk og Taarer. Nu blev det anderledes.

I Præstegaarden, ja i hele Thorkildstrup havde jeg følt mig rigtig hjemme, og baade unge og gamle i Hus og Gaard vidste, at jeg skulde til Nykøbing i Gartnerlære.

Den Indbydelse: »Du kommer da og siger Farvel, inden Du rejser!« havde jeg faaet af saa mange, at nu, da Dagen nærmede sig, maatte jeg gaa fra Hjem til Hjem i Hus og Gaard.

Ved Afskeden tog de saa det Løfte af mig, at jeg skulde komme igen senere.

Nogle vilde have deres Haver lagt om, andre vilde have deres Frugttræer beskaaret, og de, som ikke havde hverken Haver eller Frugttræer, vilde kende Navnet paa den Potteplante, de havde i Vindueskarmen, og saa høre nyt fra min Verden.

Jeg hed Jørgen ligesom Sognets gamle Havemand, der nu trængte til en Afløser. Jeg fik ved Afskeden et stærkt Indtryk af, at der spirede store Forhaabninger til mig om, at jeg skulde blive en ny Jørgen Havemand.



Den sidste Nat laa jeg hjemme, og Moder fulgte mig et lille Stykke paa Vej om Morgen, da jeg gik til Stationen.

Der var noget, som Moder ikke rigtig kunde faa sagt mig inde i Stuen. Ude var der friere og renere Luft.

Moder sagde: »Du skal ingen Løn have i 2 Aar, og Du faar maaske Penge mellem Hænder, som tilhører Gartneren. Husk saa altid paa, at »Ærlighed varer længst«.

Pas paa, og vær tro!

Vi vil gerne have Dig hjem i Besøg; men kommer Du ikke, saa ved vi, at det er, fordi Du ikke kan faa fri i Læretiden. Du

maa ikke forsømme din Pligt for at besøge os. Du kan jo sende os et Brev.

Glem ikke os, og glem ikke dit Fadervor!«

Moder sagde det alt sammen saa stille og saa mig saa kærligt ind i Øjnene.

Det var ikke første Gang, Moder havde sagt noget lignende til mig; men nu, da jeg ligesom stod paa Hjemmets Dørtærskel og skulde ud i Verden, virkede det stærkere paa mig.

Med Stemmen kunde jeg ikke svare, men med Blikket og i Haandtrykket, som jeg gav Moder, sagde jeg: Ja, og en oprigtig Tak!

FEMTE LÆSETIME.

Jeg kendte intet til min Principal eller hans Gartneri.

Den Dag, Fader og jeg havde været i Nykøbing for at søge efter Plads til mig, spiste vi vor medbragte Frokost i Jernbanens Gæstgivergaard. Der spurgte Fader, hvor Byens Handelsgartner boede.

Den nærmeste boede i Dronningensgade.

Der gik vi om.

I Gartneriet mødte vi en Mand paa Havegangen i almindeligt Arbejdstøj med en kort Træpibe i Munden og en stor Torvekurv med Køkkenurter paa hver Arm. Han kom i et lille Trav, saa der var nok Travlhed.

Fader hilste og spurgte:

»Om vi kunde træffe Handelsgartner Jørgensen?«

»Ja, det er mig!« sagde Manden.

Fader præsenterede mig og sagde, »at jeg havde Lyst til at lære Gartneriet, om der kunde blive Plads for mig?« Det var særlig alt, hvad der hørte til Anlæg og Pasning af Haver ved Huse og Gaarde ude paa Landet, som jeg havde Lyst til at lære.

Først da Fader rakte Gartneren Anbefalingen, som vi havde med fra Præsten, satte han Kurvene ned paa Jorden.

Da Gartneren havde læst Anbefalingen, saa han paa mig og sagde:

Dersom jeg kunde staa Maal med den, saa kunde han godt bruge mig!

Læretiden var ellers 4 Aar; men nu havde jeg jo været 2 Aar

i Præstegaarden, saa kunde jeg ogsaa — dersom alt gik vel — slippe med 2 Aar hos ham.

Jeg skulde ikke give noget for Læren og heller ikke have noget for mit Arbejde uden Kost og Logi.

Den Overenskomst var hurtig besørget.

Vi takkede, sagde Farvel og gik.

Jørgensen tog igen sine Kurve paa Armen og travede videre, som om han kun havde standset for at sælge os et Bundt Radiser til 10 Øre.

Jeg havde af og til tænkt over dette Møde og mente, at jeg nok ikke kom til at betyde ret meget i den Forretning.



Nu stod jeg ved Havelaagen.

Det var Søndag.

Fader og Moder vilde ikke have, at jeg skulde begynde min Læretid paa en Mandag. Derfor rejste jeg til Nykøbing en Søndag. Jeg kom der ved Middagstid.

Gartneren sagde til mig, at jeg kunde se mig lidt om i Haven og lægge Mærke til, hvor de forskellige Urter voksede.

Paa den Vandring var det, at Hjemvæen overfaldt mig.

Min Sindsstemning var til det.

Den Eftermiddag forekom mig længere, end den længste Vogterdag havde været.

Jeg var lige ved at tænke den Tanke, at jeg helst skulde opgive det og rejse hjem igen.

Det fik heldigvis hurtigt Ende.

Dagen efter begyndte jeg paa Arbejdet, og saa var der ikke Tid til den Slags Grublerier.



Handelsgartner Jørgensen var en Husmandssøn fra Lolland.

Han havde arbejdet sig frem og var nu Ejer af et af de største Handelsgartnerier i Nykøbing.

Oprindeligt havde Gartneriet ligget i en Udkant af Byen; men nu laa det omsluttet af Gader og Bygninger paa omtrent alle Sider, og den Tid vilde snart komme, da Gaderne ogsaa vilde komme til at gaa gennem de nuværende Planteskoler, Frugt- og Køkkenhaver; men der skulde bydes en meget stor Pris pr. Kvadratalen,

for at Gartneren kunde være tjent med at afstaa det, thi der var en kolossal Omsætning.

Der var flere Drivhuse og mange Mistbænke. Stor Frøhandel og Kransebinderi. Planteskole og en stor Frugt-, Køkken- og Blomsterhave.

Der var mange Kunder baade fra By og Land.

Nykøbing var paa det Tidspunkt rigtig begyndt at vokse.

Der var Liv og Fart overalt.

Heldigvis havde jeg som Vogterdreng lært at flytte mig lidt hurtigt.

Gartneren selv løb, naar han havde travlt, og Eleverne skulde helst springe, naar en Kunde skulde ekspederes.



Et Handelsgartneri er som Navnet siger et Sted, hvor der baade drives Handel og Gartneri.

Jeg tror, at min Tid var ligelig delt derimellem.

Opholdet i Præstegaarden fritog mig for at blive fast Bydreng. Det er ellers i Almindelighed det, en Elev i et Handelsgartneri maa begynde med.

»Forkundskaber er nyttige,« som H. C. Andersen siger.

Til at forestaa Pasningen af Drivhuse og Formeringen af Potteplanter m. m. havde Gartneren en Medhjælper, som havde en eller flere Elever til Hjælp.

Fruen havde en kvindelig Medhjælper ved Kransebinderiet; der var en mandlig Elev til at bringe Varer i Byen.

Gartneren ledede selv Frilandsgartneriet: Køkken-, Frugt- og Blomsterhaven, Planteskolen og Mistbænkene med Udplantningsplanter samt Frøhandelen.

Han paatog sig ogsaa Anlæg af Haver og Gravsteder, Beskæring af Frugttræer m. m. baade i By og paa Land.

Til at udføre Arbejdet havde Gartneren Lugekoner og Have-mænd, som havde arbejdet der i mange Aar.

Det var forud aftalt, at jeg skulde lægge mig efter Frilandsgartneriet, og jeg kom altsaa til at arbejde direkte under Gartneren selv.



Den daglige Handel i et blandet Handelsgartneri er en vidtløftig Forretning.

Hver Morgen kom Byens Piger og gjorde deres Indkøb af Køkkenurter til Dagens Behov. Dem skulde jeg ekspedere.

Pigerne kom gerne 2—3 i Følge; de havde hver en Kurv og Bestillingsseddel.

En skulde f. Eks. have:

Et Blomkaalshoved, 1 Pund Suppeasparges, 1 Bundt Gulerødder, $\frac{1}{2}$ Fdk. Kartoffler, 5 Porrer, for 10 Øre Persille og en Suppevisk.

En anden havde skrevet:

5 Stokke Grønkaal, 10 Øre Salat, 10 Øre Spinat, 10 Øre Kørvel, 10 Øre Timian, 10 Øre Merian, 1 Bundt Gulerødder, 1 Fdk. Kartoffler, 1 Bundt Rabarber, 1 Pund Slikasparges, 1 Bundt Radiser.

En tredje stak mig en Bestillingsseddel, hvorpaa der stod:

1 Fdk. grønne Ærter, 1 Bundt Gulerødder, 10 Øre Persille, 1 Blomkaals-, 1 Spidskaals-, 1 Savoikaalshoved, 1 Bundt Majroer, 1 Bundt Radiser, $\frac{1}{2}$ Fdk. nye Kartoffler.

»Det varer vel ikke for længe?« sagde den af Pigerne, der sidst gav mig sin Bestillingsseddel.

»Jeg har meget travlt!« sagde Nr. 2.

»Ja, men min Kurv fik De først, lille Gartner!« sagde Nr. 1.

Først nu fik jeg Tid til at svare; jeg sagde: »Ja, og den første skal blive den siste!«

»Ser vi det! De er nok skriftklog!« kom det rapt tilbage.

»Ja, jeg har været hos en Præst i 2 Aar!« sagde jeg.

»Undskyld, Hr. Kapellan!« sagde hun.

Saa, der fik jeg det Øgenavn!

Pigerne i Nykøbing var nok ikke saadan at spøge med, som Pigerne i Thorkildstrup, tænkte jeg og stak i Trav ned ad Havegangen med alle Kurvene paa Armene.

Nu gjaldt det om at faa det hele med fra en Side, saa jeg ikke skulde tilbage igen, og at faa alt i de rigtige Kurve.

Man skulde for Alvor have Tankerne ved Arbejdet og kende Urtebedenes Plads ligesaa nøje, som en Butikssvend i en Urtekramforretning kender Skuffernes Indhold.

Jeg fløj rundt som en Arbejdsbi fra Bed til Bed og samlede i Kurvene.

Naar jeg kom tilbage, belæst som et Pakæsel, fik Pigerne travlt med at efterse Indholdet. Traf det saa, at et Kaalhoved var puttet i en forkert Kurv, sagde Pigerne drillende og saa hen paa mig: »Sikken et Kaalhoved!«

En anden af Pigerne vilde tage mig i Forsvar og sagde: »Kaalhoved, det maa De ikke sige! Jeg kan ikke forstaa, at Gartneren kan have saa meget i sit Hoved!«

»Ja, men jeg har det jo ogsaa i Kurven!« sagde jeg.

Jeg indkasserede Pengene, og 2—3 nye Piger stod parat med deres Recepter og Kurve.

Jeg maatte paa'en igen og paa'en igen.

En Gartnerhave er en vidtløftig Urtekramforretning.

Grønhandelen var min Forretning i de to Aar, jeg var der.

Naar jeg var færdig, var jeg ligesaa klog som Hofdamerne i Eventyret.

Jeg vidste, hvem der skulde have Suppe, og hvem der skulde have Grønkaal til Middag.

I Begyndelsen kontrollerede Gartneren Ekspeditionen og holdt Øje med min Flugt gennem Haven.

Havde jeg taget fejl, sagde han:

»Du maa se dig for, din Klodrian!«

Sagde Pigerne til ham, at Ventetiden var for lang, saa sagde han til mig:

»Se, Du rubber Dig!«

Det varede dog ikke længe, inden jeg var hjemme mellem alle Urtebedene og kunde Recepterne udenad, saa snart jeg havde set dem. Det gjorde Ekspeditionen sikker og Ventetiden kort.

Gartneren roste mig som den hurtigste og paalideligste, han havde haft, til at besørge Grønhandelen.

Byens Piger holdt sig altid til mig, saaledes at Jørgensen, som ellers af og til havde været med, blev sat helt fra Bestillingen. Det var han glad for. Han vilde helst være fri for at rende rundt efter Suppeviske o. l.



Den Gang var det strengt at være Gartnerelev.

Der gjaldt hverken Helligdagslov eller Lukketid for Gartnere. Folk kom og vilde handle om Søndagen og om Aftenen, saa længe de kunde se.

Det var selvfølgelig Eleverne, der skulde være til Tjeneste baade før og efter Arbejdstid; men Gartneren var der i Reglen ogsaa. Han holdt ikke af de meget sene Ekspeditioner, fordi han godt vidste, at vi var trætte og havde travlt med vort eget Arbejde; men han sagde dog ikke mig bekendt nej til nogen, der vilde handle om Søndagen eller om Aftenen, og derfor var der ingen Frihed hverken Hellig eller Søgn.

I den Henseende var det ikke stort bedre at være Gartnerelev i Nykøbing end Vogterdreng i Sullerup.

Efter Fyraften maatte jeg aflægge Regnskab til Gartneren for Dagens Handel, passe de løbende Forretninger, føre Dagbog og læse i Jensens Havebog.

Om Sommeren blev det alt i alt til en Normalarbejdsdag paa 8 Timer om Formiddagen og 8 Timer om Eftermiddagen.

Før mellem 9—10 om Aftenen kunde vi ikke blive færdige til at springe om under »Ejegod« og tage et Bad i Guldborgsund, før vi skulde i Seng.



Gartneren paalagde mig at købe »Jensens Dansk Havebog for Gartnere og øvrige Plantedyrkere«. Den var stor og dyr. I den stod de forskellige Planters Dyrkningsmaade og alt Havearbejde i det hele meget omhyggeligt beskrevet.

Jeg skulde læse i den om de Arbejder, vi udførte fra Dag til Dag.

Desuden maatte jeg købe en stor linieret Bog med hvide Blade, som skulde benyttes til Dagbog. I Dagbogen skulde jeg hver Dag beskrive de Arbejder, som blev udført af alle i Køkken-, Frugt- og Blomsterhaven, Planteskolen, Mistbænkene og Frøhandelen, altsaa alt det, som Gartneren personlig havde den daglige Ledelse af.

Dagbogen blev afstregt saaledes, at der til venstre paa Siden blev en Rubrik for Dato, Vind, Vejr og Temperatur, som jeg skulde aflæse Morgen, Middag og Aften. Til højre var der forbeholdt Gartneren en Plads til Anmærkninger.

I Slutningen af hver Maaned skulde jeg skrive en kort Oversigt over de vigtigste Arbejder, som var udført i den Maaned.

Jeg skulde ogsaa beskrive, hvorledes de forskellige Kulturer

tegnede til at blive, og antyde, hvad der kunde hjælpe eller skade dem. Alt sammen med Dagbogen som Grundlag.

Det kom mig meget til Gavn, at jeg fra Skoletiden skrev godt og havde Lyst til at skrive. Jeg gjorde mig stor Umage, og Gartneren blev lidt efter lidt mere end almindelig godt tilfreds baade med Dagbogen og Maanedsoversigten. Gartneren havde selv fra sin Læretid meget smukke Dagbøger, som han viste mig til Sammenligning, og ofte, naar vi arbejdede sammen i Haven, fortalte han mig sine Erindringer fra den Tid.

Han havde haft en meget bestemt og streng Læremester, og han mente, »at saadan som han havde annammet Læren, saadan skulde hans Elever den ogsaa annamme«. Men det var imod hans Natur, han var ingen streng og haard Mand; derfor kunde han ikke gennemføre det. En Gang imellem benyttede han Lejligheden til at slaa Eleverne — mig slog han aldrig — men det var egentlig kun for at hævde Principperne: »Mester maa slaa, Eleverne skal have Prygl.«

Saa snart en Afrøde var høstet, blev en ny saaet. Radiser, Spinat, Kørvel o. l. blev der saaet Frø af mange Gange i Løbet af Sommeren, men dog ikke gerne paa samme Sted. Der var Arbejdsfolk til at grave Stykkerne, men med Saaningen hjalp jeg Gartneren i den første Tid; senere lod han mig gøre det paa egen Haand.

Jeg skulde varsko i god Tid, naar et Bed var ved at slippe op, for at et nyt kunde blive saaet eller plantet til Afløsning.

Paa den Maade kom jeg godt ind i Køkkenhaveplanternes Dyrkning, og der blev vistnok presset alt det ud af Jorden, der kunde faas. Ledig laa den aldrig. Ukrudt blev ikke taalt, og paa Gødning blev der ikke sparet.

Da det netop var Dyrkning af gode Køkkenurter og Frilandsgartneriet i det hele, som efter Bestemmelsen skulde være min Fremtid, saa var jeg rigtig i mit Es, og da Gartneren mærkede, at jeg lagde mere end almindelig Interesse for Dagen — de fleste Elever vilde helst arbejde i Drivhusene —, saa fik jeg snart Lov til at komme med Forslag om, at et Jordstykke kunde bruges paa den Maade og et andet paa en anden Maade. Der var daglig noget at tage Bestemmelse om.

Jeg havde min Viden fra Jensens Havebog. I den læste jeg meget flittigt om de forskellige Planters Dyrkningsmaade, saa-

ledes at jeg kunde begrunde mine Forslag, og Jørgensen nøjedes med at samtykke eller sige, hvorfor det helst skulde være anderledes.



Arbejdet var ikke altid let og behageligt. Opgravning af Træer og Buske i Planteskolen var strengt, og da der i Almindelighed stod Folk, som ventede paa at faa Planterne, skulde vi vise, at vi kunde bruge en Spade, og derfor masede vi stærkere paa end ellers.

Vi gravede Planterne op, efterhaanden som de blev solgt. Kunderne fik Lov til selv at vælge af de forskellige Sorter. De bedste Træer og de bedste Sorter blev paa den Maade først solgt; men da Kunderne bestandig fik Lov til selv at vælge, saa var de tilfredse; thi de fik jo hele Tiden de bedste, vi havde, og de saa ikke, hvorledes de var, som vi havde solgt. De, der købte de sidste Træer, fik selvfølgelig de daarligste.

Med Hensyn til Valget af Sorter maatte vi være Raadgivere. Kunderne kendte i Almindelighed hverken Navn eller Sorter, det vedgik de ærligt og ligefrem. »Giv os af de bedste, De har,« sagde de, og vi solgte væk bestandig af de bedste, vi havde. Paa den Maade fik vi udsolgt.

For mit Vedkommende var det egentlig meget for tidligt at begynde som Vejleder. Al min Viden var Andenhaands, enten fra Gartneren eller fra Havebogen.

I de Aar blev der indført mange Frugttræer fra Udlandet. De blev solgt og plantet i Haverne paa Lolland-Falster. Jeg traf dem flere Aar efter og saa da, at de, som havde faaet af de indførte Træer fra Frankrig, Holland og Belgien, havde gjort en daarlig Handel. Træerne egnede sig ikke for vor Jordbund og vort Klima. Navnene kunde Folk hverken huske eller udtale.



Arbejdet og Handelen skiftede efter Aarstiden; men der var bestandig Travlhed. I Plantetiden om Foraaret var det over alle Grænser, særlig dersom det traf sig saadan, at det havde været tørt, saa Folk havde kviet sig ved at plante, og der saa kom en Regn, saa vilde alle have Planter. De nærmeste kom endnu før Regnen var holdt op. Vi stod næsten bogstavelig paa Hovedet for

Kunderne Dagen lang og trak Planter af Kaalbede eller Mistbænke.

Vi begyndte om Morgenen, naar det lysnede i Øst, og vi holdt ikke op, saa længe vi kunde se eller tælle til 100.

Vi havde ikke Tid til at spise. Bestandig stod der 5—10—20 Kunder og ventede paa at blive ekspederet.

Det var en morsom Handel, saa længe vi havde Planter nok af alle Slags. I Almindelighed var det Mændene, der købte Frugttræerne, og Kvinderne, der købte Udplantningsplanterne.

Kvinderne var meget interesserede. De vilde gerne have lidt af alt baade til Køkkenhaven, Blomsterhaven og smaa, rodfæstede Aflæggere af Potteplanter til Vinduerne. Navnene og Dyrkningsmaaden vilde de ogsaa have.

De var taknemmelige Tilhørere at undervise. Jeg havde undertiden en Følelse, som om jeg var i Familie med de Kunder, jeg ekspederede og samtidig gav alle de gode Raad, jeg kendte, baade for de Planter, de købte, og for dem, de havde hjemme, og det var vist gensidigt; thi naar de sagde Farvel, indbød de mig ofte til at besøge dem senere paa Sommeren, saa skulde de rigtig vise mig deres Haver og have Besked paa, hvorledes de skulde passes.

Det var det bestandige Omkvæd fra alle Sider: vi har ingen til at give os Raad og Hjælp.



Naar Præsten var i Nykøbing, kom han om i Gartneriet og saa til mig. Der kom ogsaa andre hjemme fra Sognet; de vilde handle med mig.

Falstringerne er ikke genert af sig, og de taler højt og lader, som de er hjemme, hvor de kommer.

De kunde næsten gøre mig flov, naar de i manges Nærværelse kaldte mig Jørgen Havemand og fortalte Jørgensen, at jeg var udset til at være deres Gartner, og at han derfor maatte sørge for, at jeg fik lært noget, saa jeg kunde gøre noget ved deres Haver.

Jørgensen smilede i Skægget med Piben i Munden — han røg altid — og sagde, »at jeg blev nok til noget«.

»Ja,« sagde Præsten, »naar De bare ikke vænner ham af med

at bestille noget, og ikke lærer ham at ryge Tobak i Arbejds-tiden«.

»Det kunde jeg nok bedst lære ham,« sagde Jørgensen; »men jeg siger ligesom Præsterne plejer at sige: Han skal ikke gøre, som jeg gør, men som jeg siger.«

Saa lo Præsten, saa han maatte tage Cigaren af Munden — han røg ogsaa bestandig — og sagde, at jeg skulde nok blive god, naar jeg havde haft to saadanne Læremestre!



I Jordbærtiden havde vi begyndt Plukningen tidlig om Morgen- en for at faa de først plukkede Bær ekspederet med Morgentog- ene fra Nykøbing. Jeg var derfor godt i Træning med at komme op, da jeg omtrent ved den Tid, da Dagene er længst, bad mig fri en Søndag for at besøge mine Forældre. Det var den første Fri- dag, jeg fik.

Jeg havde ikke været saa opsat paa at komme hjem; thi jeg havde givet saa mange af mine Penge ud til Gartnerbøgerne, jeg havde købt, at jeg ikke havde Raad til at køre med Toget, og desuden havde jeg lagt mig efter at skrive Breve til Fader og Moder og de af mine Søkende, som ikke var hjemme. De Breve havde jeg mærket var meget velkomne, og det var Svarene, som jeg fik, ogsaa.

Billetten fra Nykøbing til Eskildstrup kostede vistnok Tur- Retur 1 Kr.; for den kunde jeg skrive mange Breve hjem; derfor bestemte jeg mig til at gaa Turen.

Aftenen før købte jeg et 10 Øres Franskbrød og saa mange 2 Øres Wienerbrød, som jeg kunde have i min Botaniserkasse; dem vilde jeg opvarte med hjemme ved Morgenkaffen Dagen efter. De havde nok aldrig faaet Wienerbrød fra Nykøbing. Blev jeg sulten, før jeg kom hjem, kunde jeg spise af dem paa Vejen.

Med Botaniserkassen paa Ryggen — en Botaniserkasse er vist for en Gartnerelev omtrent det samme, som en Studenterhue er for en Student —, en Bylt Vasketøj under Armen og en Stok i Haanden startede jeg ud af Staden endnu før Solen stod op.

Det var en herlig Morgen, og nu gik det hjemad.

Jeg flyttede Benene hurtigt og tog lange Skridt; det var, som om jeg kun naaede Jorden med Støvlehælene. Jeg vilde være

hjemme til Moders Morgenkaffe. Naar jeg havde gaaet de to Mil, saa vilde den smage godt.

Omtrent midtvejs holdt jeg et lille Hvil.

En Bæk løb under Vejen; jeg satte mig og tog Vand med den hule Haand og spiste Wienerbrød til.

Hjemme havde Fader og Moder ventet mig tidlig, saa jeg naaede ikke at tage dem paa Sengen eller ved Morgenkaffen. Der var baade inde og ude fejtet og pyntet som til en Fest.

Jeg sad i Bænkekrogen, hvor jeg plejede at sidde.

Den graa Mis havde straks genkendt mig. Den indtog ogsaa sin Plads og var ovenud kattevenlig. Fader og Moder mente, at Mis havde savnet mig.

Stemningen fra mine mange tidligere Besøg meldte sig ogsaa; men disse fortrolige Samtaler med Fader og Moder kan jeg endnu ikke beskrive, og jeg naar maaske aldrig til at kunne det.

Tiden løb alt for hurtigt.

Jeg skulde være i Nykøbing samme Aften, og derfor bestemte jeg mig til ikke at aflægge Besøg andre Steder end i Præstegaarden.

I Thorkildstrup Kirke var der sidste Gudstjeneste; den gik jeg til, saa vilde jeg følge med Præsten hjem og gaa derfra til Nykøbing.

I Præstegaarden blev jeg modtaget ligesaa venligt og kærligt som hjemme.

Glæden var gensidig.

Da vi havde drukket Kaffe, tændte Præsten sin Pibe, og vi gik en Omgang gennem Haven. Jeg skulde se, om Præstens Køkkenurter ikke var bedre end Gartnerens, og jeg skulde eksamineres i den nymodens Knibning og Befrugtning af Meloner i Mistbænken.

Jeg havde fortalt Præsten, at jeg havde gaaet Vejen hjem, og at jeg ogsaa vilde gaa tilbage.

»Ja,« sagde Præsten, »Du faar jo ingen Løn, og Du tjener ingen Drikkepenge, fordi Du ikke gaar i Byen; men i Dag vil vi køre for Dig til Stationen. Du har saa ofte kørt for os.«

Der blev spændt for, og hele Familien kørte med.

Ved Stationen gav Præsten mig 1 Kr.

Tiden blev aldrig lang eller kedelig, der var saa stor Afveks-

ling i Arbejdet og bestandig saa meget, der skulde gøres baade hjemme og ude.

Sommeren gik, uden at jeg vidste hvorledes. Kun naar jeg saa tilbage paa alt det, jeg havde arbejdet med og lært, kunde jeg nok forstaa, at der skulde mange og lange Dage til.

Jeg var særdeles tilfreds med Resultatet, og det var min Principal ogsaa.

Han gav mig derfor Lov til at besøge Teknisk Skole 4 Aftener om Ugen. Eleverne fik ellers kun hver to Aftener.

I et blandet Handelsgartneri er der meget Aftenarbejde — det var der da den Gang.

Til Urte- og Blomsterfrøet skulde der laves Kapsler og Poser af Papir. Navnene skulde skrives udenpaa. Frøet skulde tælles, afmaales eller vejes og fyldes i. Det var et stort Arbejde, som Gartneren selv ledede.

Drivhusene skulde passes med Fyring ogsaa om Natten. Det maatte alle Eleverne skiftes til.

Der blev bundet Kranseringe paa Forskud.

Stiklinger til Planteskolen blev skaaret o. s. v.

Udenfor Gartneriet havde vi Arbejde af forskellig Slags.

Ved store Begravelser, Bryllupper og lignende Lejligheder pynkede vi Kirke; alle disse Arbejder blev udført under Gartnerens personlige Ledelse.

Det første Aar tog Gartneren altid mig med. Det sidste Aar sendte han mig ofte ud alene.

Gartner Jørgensen anlagde i de Aar den store nye Kirkegaard ved Prinsholm.

Haver blev anlagt og Træer beskaaret baade i By og paa Land. Jeg var med overalt. Det var derfor to meget lærerige Aar, jeg havde i Jørgensens Handelsgartneri. Jeg fik for Alvor lært at bestille noget, og jeg lærte det paa en saadan Maade, at min Lyst til Gartneriet og min Tro paa det voksede fra Dag til Dag.



Jeg havde været saa optaget, at jeg ikke havde haft Tid til at spekulere over min egen Fremtid. Det kom vel ogsaa af, at den var forud bestemt. Jeg havde brugt alle mine Evner og Kræfter til at tilegne mig det, som jeg mente, der kunde blive Brug for

hjemme i Sognet, og jeg var fyldt med Lyst og Energi til at tage fat og vise de indfødte, hvad jeg havde lært.

Jeg var ogsaa sikker paa, at jeg vilde faa Arbejde nok, naar Vejret var til det; men jeg kom til at tænke paa Vinteren med Arbejdsløsheden, som jeg kendte den fra mit Hjem.

Havde Fader og Moder nu haft det lille Sted i Gunsemagle Skovhuse, som vi flyttede fra, da jeg var 4 Aar, saa havde jeg rigtig kunnet hjulpet dem med at faa det godt og smukt; men det var solgt for mange Aar siden. Jeg ønskede mig Penge, saa vi kunde have flyttet tilbage igen; det havde været den fuldkomne Lykke for Fader, Moder og os alle sammen, syntes jeg.

Ja, havde vi endda haft Huset og Toften i Sullerup ved Siden af Fattiggaardens Have, saa skulde det snart være bleven en lille Kærehave for Fader og Moder; der kunde jeg have anlagt et lille Gartneri med Mistbænke og tiltrukket Planter til Brug i andres Haver.

Men heller ikke det kunde der tænkes paa.

Jeg ejede daarligt nok Klæderne til Kroppen.

Hvor Fader og Moder nu boede, kunde der ikke tages fat, det var umuligt, saa vilde jeg blive arbejdsløs en lang Tid af Aaret, og selv om jeg nok kunde faa Føden, saa gruede jeg for det.

En jordløs Gartner vilde jeg ikke være.

Disse Planer arbejdede sig frem i mig stærkere og stærkere efterhaanden som Læretidens Udløb nærmede sig.

Det var godt, at jeg slet ikke havde set Sagen fra den Side tidligere; thi saa havde det dæmpet Modet og Lysten hos mig; det mærkede jeg nu.

Det hele saa ikke nær saa rosenrødt og lyst ud som tidligere, og det gjorde Arbejdet tungere.

Jeg vidste ikke, hvad jeg skulde gøre.

Gartner Jørgensen og jeg havde arbejdet os saadan sammen, at jeg frit og fortroligt kunde tale med ham om mine Forhold og være vis paa at faa det bedste Raad, han kendte, uden Hensyn til egen Fordel.

Jørgensen og jeg stod netop en Dag og drøftede Spørgsmaalet indgaaende. Jørgensen mente, at han ikke kunde tilraade mig at tage fat, uden at jeg selv i alt Fald havde et mindre Stykke Jord.

Vore Forhandlinger blev afbrudt ved, at en ung Mand, der tidligere havde været Elev i Gartneriet, kom i Besøg. Han var selv-

stændig Gartner paa en mindre Herregaard paa Lolland. Han var taget til Soldat, og for at holde Pladsen havde han faaet Herskabets Tilladelse til at besætte den med en Vikar, medens han aftjente sin Værnepligt.

Hans Ærinde var at spørge Jørgensen, om han kendte en ung Gartner, som han vilde anbefale til Pladsen.

Jørgensen fortalte, at jeg maaske var ledig, og at han gerne vilde anbefale mig.

Lidt efter kom de begge to hen til mig for at spørge, om jeg havde Lyst til Pladsen.

Jørgensen stod paa mit Parti og sagde, at naar jeg skulde overtage Pladsen som Vikar, saa skulde jeg ogsaa have Gartnerens Løn fuldt ud; Arbejdet indestod han for, at jeg kunde udføre.

Gartneren var ogsaa meget villig til at overlade mig baade Pladsen og Lønnen, og jeg slog til med det samme.



Nu skulde jeg altsaa være selvstændig Herregaardsgartner; det havde jeg aldrig drømt om; men min Formand i Pladsen sagde, at Herskabet var godt, Arbejdsfolkene flinke, og Lønnen var langt over Forventning; jeg trængte ogsaa til at tjene noget.

Paa en Maade følte jeg en stor Lettelse ved den Afgørelse; men der var dog ogsaa noget ved den, som jeg ikke var helt tilfreds med.

Hvad vilde Fader og Moder sige til det, og hvad vilde Sognets andre Folk sige, som gik og ventede paa, at jeg skulde komme hjem og hjælpe dem med deres Haver?

Jeg havde ikke saa let ved at skrive den Nyhed hjem til Fader og Moder, som jeg plejede.

Det bedste ved hele Ordningen var, at jeg kun havde paa-taget mig Pladsen som Vikar. Det vilde i det højeste vare et Aar, saa var jeg igen fri.

Kom Tid, kom Raad!

Jeg vilde gerne ekviperes lidt, før jeg kom hjem, og det kunde der blive Raad til af den Løn, jeg nu skulde have.

Det var ud fra det Synspunkt, jeg søgte at faa Fader og Moder til at se Sagen, og der var heller ikke nogen Bebrejdelse i Svaret, jeg fik fra dem. De understregede, hvad jeg havde antydnet, at

det kun var en ren foreløbig Ordning, som af flere Grunde kunde være praktisk nok.

De ønskede mig Lykke og alt godt i min nye Stilling.



Gartner Jørgensen, der paa en saa udmærket Maade havde antaget mig som Elev, nøjedes ikke med at tage Afsked med mig hjemme i Gartneriet. Han trak i Søndagstøjet, ombyttede Piben med en Cigar og fulgte mig til Jernbanestationen.

Det havde han Tid til.

Der sagde vi hinanden en hjertelig Tak for god Læretid og godt Samarbejde.

Jeg gik ind i en af de smaa lollandske Gennemgangsvogne. Jørgensen stod udenfor Vinduet, som jeg havde trukket ned, og ønskede mig Lykke og Held i min nye Plads.

Just som Toget satte sig i Bevægelse, rakte Jørgensen mig et Brev og sagde: »Vis Dit Herskab det, naar Du kommer i Pladsen.«

Endnu en Tak, og et langt Haandtryk ud af Vinduet.

Jeg maatte have Lommetørklædet frem.

Jørgensen tog Cigaren af Munden og løftede den store Hat fra sin høje, skaldede Pande til Afsked.

Da jeg ikke mere kunde se Jørgensen, satte jeg mig helt ind i Krogen ved Vinduet og aabnede Brevet.

Det var Anbefalingen, som Jørgensen havde givet mig. Den var ogsaa egnet til at give mig en god Modtagelse hos mit nye Herskab.

Medens Toget rullede af Sted, tog jeg en lille Revue over de to Aar, jeg havde arbejdet under Gartner Jørgensens Ledelse.

Jeg havde bestilt meget i de to Aar, ja, jeg havde slidt haardere for ham, end dersom jeg havde arbejdet for mig selv.

Jeg havde ikke faaet Løn for mit Arbejde, og dog syntes jeg, at jeg skyldte den Mand meget.

SJETTE LÆSETIME.

Det var kun en mindre Herregaardshave, jeg skulde lede Arbejdet i.

Da jeg havde været en Omgang i den, saa jeg straks, at jeg i alle Fald ikke havde paataget mig mer, end jeg kunde magte.

Der var 2 Havekoner og 2 Havemænd.

Det var en forholdsvis stor Arbejdskraft, men de var gamle, og Haven blev holdt pænt.

Det passede godt nok, som Gartneren sagde, at Folkene var flinke, og flittige og dygtige var de ogsaa.

Jeg havde lidt vanskeligt ved at finde mit Arbejde; thi naar jeg tog fat paa noget et eller andet Sted, kom den ene eller den anden af Havefolkene og sagde: »Det skal Gartneren da ikke gøre, det er mit Arbejde!«

Naar jeg saa spurgte, hvad der da var mit Arbejde, saa sagde de, at Gartneren plejede ikke saadan at arbejde med. Gartneren pyntede Vaser og vandede Potteplanter paa Hovedbygningen, talte lidt med Herskabet og Husjomfruen. Hver Ugedag skrev Gartneren en Arbejdsseddel til Godskontoret over Udgifterne.

»Vi er nok til at gøre Arbejdet,« sagde de.

Saadan havde det gaaet i mange Aar, og en Vikar er ikke kaldet til at vende op og ned paa Forholdene. Jeg lod det fortsætte i Sporet, selv om jeg syntes, at jeg egentlig var overflødig.

Der var ingen, der spurgte, hvad jeg bestilte, eller hvor jeg opholdt mig. Jeg maatte finde paa noget, saa jeg ikke tog Arbejdet, det vil sige Brødet ud af Munden paa de gamle Havefolk.

Lolland har nogle meget smukke Herregaardshaver med store Drivhuse og skønne Parker. Dem besøgte jeg den ene efter den anden, og jeg opdagede, at Gartneriet havde en hel anden Side end den, jeg havde lært i Nykøbing.

Kunst- og Luksusgartneriet paa Herregaardene kom til at interessere mig meget.



Selv om jeg kun var en lille Herregaardsgartner og ung tillige, var jeg dog Kollega med de store og ældre Slotsgartnere. Det benyttede jeg mig af.

Jeg skrev smukke og ærbødige Breve til Slotsgartnerne og bad om Tilladelse til at se Haven og Drivhusene en Dag, naar det var Slotsgartneren belejligt. Jeg fik i Reglen et meget imødekommende Svar og blev modtaget og vist rundt med den største Elskværdighed.

Jeg betragtede mig som Elev ved disse Besøg; det sagde jeg rent ud til Slotsgartnerne. Jeg lærte meget af dem.

Jeg lærte, at der blandt Herregaardsgartnerne var meget dyg-

tige og intelligente Mænd, som omfattede deres Gerning med en ret enestaaede Omhu og Kærlighed. Det var meget ansete og vel-lønnede, men ikke arvede Stillinger. Nogle havde gennem Arbejde, der ofte lignede Kamp, stridt sig frem til de Pladser, hvor alle Midler stod til Raadighed, naar der var Genialitet og Dygtighed til at forvalte dem.

Alle, der en Sommerdag har aflagt Besøg i en af de skønne Herregaardsparker, hvor alt er saa pudset og pyntet som et festlig dækket Bord, vil vist gerne indrømme, at den Mand, der leder det Arbejde, har en Ordens- og Skønhedssans, der ikke er helt almindelig.

Se paa Farverne i Tæppebøde, Bladgrupper og Busketter. De er ofte sammenstillet med en Naturlighed og Skønhed, der kræver en Kunstners Blik og Dygtighed.

Men kan De faa Lov til at slippe ind i Drivhusene, saa vil De for Alvor falde i Forundring. Der er aldrig Vinter eller Død. Frugt og Blomster, Liv og Formering fylder alle Rum.

Tilsvarende Operationer, som Professor Steinack og efter ham mange andre Professorer og Læger Verden over i vore Dage udfører paa Mennesker og Dyr, har Gartneren i lange Tider udført paa Planter. Med Okulerkniven forvandler Gartneren ved en lille Operation baade Køn, Kvalitet og Form. Ved kunstig Befrugtning fremelsker han nye Arter, der bestandig overgaar hverandre.



Disse Besøg gav mig meget at spekulere paa.

Nu vidste jeg, at en ny Jørgen Havemand hjemme i Sognet vilde jeg ikke være.

Jeg skrev hjem til Fader og Moder og fortalte med al den Begejstring og Farverigdom, mit Sprog raadede over, om mine Opdagelser af disse nye Sider ved Gartneriet.

Jeg syntes selv, at jeg var en lille Stanley i Forhold til Sognets Folk hjemme.

Jeg fattede den Beslutning, at jeg vilde kæmpe mig frem til en af de Stillinger.

Foreløbig sad jeg som Vikar i en lille Herregaardshave. Det var ikke saa galt endda. Der var Tid til den Slags Udflugter, og der var Tid til at studere de Bøger, hvor Videnskaber paa det Omraade var beskrevet.

Jeg var glad ved, at den Plads blev tilbudt mig just som jeg stod med det ene Ben løftet, parat til at træde ind paa en ny Bane.

Men ellers forekom den lille Herregaardshave med Halvtagsdrivhuset op ad Muren mig meget fattig i Forhold til de skønne Parkanlæg og store Drivhuse. Daarlig nok værd at spadsere en Tur i; men da jeg skyldte den baade Løn og gode Dage, saa gjorde jeg det dog.

Jeg fandt de gamle Havekoner og Havemænd ved deres Arbejde. De passede deres Dont lige trofast, enten jeg saa det eller jeg ikke saa det. Dem kom man aldrig »bag paa«. Men de vilde dog helst, at jeg kom og saa, hvor samvittighedsfuldt og smukt de udførte deres Arbejde.

De hilste mig altid saa venligt og ærbødigt, som om de var mig meget taknemmelige for godt, jeg havde gjort dem, og saa var det dog ganske modsat. Det var dem, der hver Dag gjorde mig Arbejdet let og Tiden behagelig.

Der var intet af det Arbejde, de udførte, jeg kunde gøre bedre eller smukkere; derfor var det rimeligt, at jeg lod dem gøre det i Fred og gav dem et rosende Ord for det.

Blev jeg ikke straks opmærksom paa alt det, de havde udført, siden jeg sidst var hos dem, saa tog de mig med hen, for at jeg skulde se det og beundre det. De var næsten som Børn og havde barnlig Glæde af deres Arbejde.



»Har »Gartneren« — »Gartneren« var den daglige Tiltaleform — lagt Mærke til Gruppen med Guldregn; der er næsten ikke et Blad at se for bare Blomster,« sagde Karen Blomsterhave, da jeg en Morgen kom fra mit Værelse og gik ned gennem Haven.

Karen Blomsterhave var den ene af Havekonerne. Hun gik altid og syslede i Blomsterhaven.

Den anden Havekone hed ogsaa Karen, men da hun passede Køkkenhaven, saa blev hun kaldet Karen Køkkenhave.

De var begge glade, ja næsten stolte af deres Tilnavn. De levede — hver paa sit Omraade — efter det, der staar i Sangen:

»Mig fryder din Ros, din Ære,

— — — — —
Hver Glans, hver Plet vil jeg bære.«

Jeg saa derhen, hvor Karen pegede, og sagde: »Ja, det har De sandelig Ret i, Karen! Blomsterne paa Guldregnsgruppen ligner jo en stor Gulddyngge, der er lagt ud paa Græsplænen. Det er meget smukt, men jeg havde vist ikke set det, dersom De ikke havde gjort mig opmærksom derpaa.«

»Elmen derhenne med de rødgule Blade er ogsaa fin,« sagde Karen.

»Ja, den er ogsaa vidunderlig; det er næsten, som om den var behængt med Guldpenge. Den har jeg heller ikke set før.«

»Jo, de er paa det nærmeste ligesaa gamle her i Haven som jeg,« sagde Karen. »Dette Anlæg blev tilplantet Foraaret efter, at jeg kom her.«

De tre, Ahornen med de gule Blade, Blodbøgen og Mirabellen med de mørkerøde Blade, synes jeg saa godt om,« sagde Karen. »Det er et smukt Trekløver. De vil ligesom overgaa hverandre.«

Det maatte jeg indrømme; men jeg saa det først nu, da Karen gjorde mig opmærksom paa det.

»Derhenne, hvor Ahornen med de hvidbrogede Blade staar, var der tidligere et Blomsterbed; men nu behøves det ikke, for den liver ligesaa meget op mellem det grønne som et Blomsterbed, og den er der ingen Uejlighed ved,« sagde Karen.

»Siddepladserne henne under den gule Hængepil er nu ogsaa dejlige. Saasnt det lufter en lille Smule, bliver man viftet af de lange, tynde Grene; men Børnene holder mest af Hængeælmen, naar de leger Skjul eller naar det er Regnvejrs; der kan de godt staa i Tørre, selv om der kommer en rigtig Skyll.«

Karen stod paa Havegangen og viste mig alt dette. Jeg saa for første Gang i denne dejlige Morgenstund al den Plagt og Skønhed, denne lille Plet rummede; thi den var kun lille i Forhold til de store Parker, jeg under Slotsgartnernes Vejledning havde set andre Steder.

Karen Blomsterhave havde ligesom givet mig et Par Brillor paa, der gjorde mig nærsynet. Før havde jeg nok været langsynet alene; thi jeg havde daglig gaaet ad denne Gang uden at opdage det.

»Alt er nu ogsaa saa skønt i denne dejlige Morgen,« sagde jeg til Karen.

»Ja, Gartneren skulde nu ogsaa se det en Vinterdag, naar der er faldet jævnt, stille Sne om Natten, eller naar der lægger sig

Islag paa Grenene; saa forvandles det hele til et rigtigt Æventyr- eller Felandskab. Især Naaletræerne. Jeg har aldrig set et Juletræ pyntet saa pænt!«

»De skal have mange Tak, Karen, fordi De viste mig alt dette; man behøver nok ikke at rejse langt for at se noget skønt.«

»Jeg har været med at plante alt dette og passet det siden den Tid, saa kommer man jo til at holde af det. Jeg er ligesaa glad for Herskabshaven som for mig egen.«

»Har Gartneren ikke Lyst til at se min Have. Jeg har en »Nattens Dronning«, som vist springer ud i Aften.«

»Tak, det vil jeg meget gerne.«

»Maa jeg saa vente Gartneren i Aften?«

»Ja, mange Tak, Karen.«



Lige straks forekom det mig lidt mærkeligt, at begge Havekonerne hed Karen, skønt det var naturligt nok.

Kendingsnavnene undrede jeg mig ogsaa lidt over; men de var gode. Dem løb man ikke rundt i, og de vedkendte sig dem med Glæde.

Dobbelt mærkeligt var det, at begge Havemændene hed Niels. De maatte derfor ogsaa have hver et Kendingsnavn, og de havde ligesom Havekonerne selv tjent dem.

Den ene hed Niels Forkarl. Den Titel havde han stræbt efter lige fra han var Dreng paa Gaarden; men da Tærskemaskinen en Dag tog hans højre Haand, maatte han afgive Værdigheden. Titlen beholdt han heldigvis, og den var han saa glad ved, at han egentlig ikke følte sig som Invalid.

Den anden hed Niels Frugthave. Han havde været med, da den store Frugthave blev anlagt og plantet for omtrent 20 Aar siden, og under hans Pasning var den vokset op. Nu var den hans Stolthed og Glæde.

Det var et smukt Firblad. De kom godt ud af det, og de sagde, det var fordi at hver af dem passede sit.

»Arbejdet former sit Redskab,« siger man; det passede paa dem.

Karen Blomsterhave var vokset saadan sammen med sit Arbejde, at hun havde faaet noget af det fine, skønne Præg, som hendes Omgivelser havde.

Karen Køkkenhave var mere robust og struttende. Hendes Skikkelse passede godt i en rigtig frodig Køkkenhave.

Niels Frugthave saa ung ud i Forhold til sin Alder. Det kom af, at han holdt meget af Æbler. Det er Foryngelsens Frugt. De, der spiser den, ældes ikke.

Niels Forkarl var præget af at føre an og være den første. Nu var han ene i sin Trup; men han masede dog paa, som om han blev fulgt af en hel Hær.



»God Morgen, Hr. Gartner!« sagde Niels Forkarl og tog Straahatten af og blev staaende med den i venstre Haand.

»Tag Hatten paa, Niels Forkarl. Hvordan gaar det?«

»Jo, Tak, hun er noget stiv her; men jeg har Kræfter nok til at holde Jernet i og føre det frem,« sagde Niels og viste mig, hvorledes han tog paa det.

»Jeg er jo ellers for ung til at komme i Haven; men da Tærskemaskinen tog den højre Haand, sagde Godsejeren, at jeg skulde ikke blive ved at gaa ved det haarde Arbejde i Marken og Laden. Saa fik jeg lavet en Jernklo i Stedet for Haanden. Nu generer det ikke saa meget. Jeg kan tage alle de haarde Tag, som de gamle Stabejsere, der er her i Haven, ikke magter; det er de glade for, og det er jeg ogsaa. Det skal en Forkarl kunne. Men det er jo alligevel let Arbejde fremfor at dræne og mergle eller lægge i Tærskemaskinen. Jeg var den stærkeste der, og det er jeg ogsaa her. Men jeg maa nok hænge i. Det er rigtigt Vejr til at faa Magt med Ukrudtet, saa nu skal det have et Rap, medens det er tørt!«

Niels tog fat med venstre Haand om Skaftet.

»Generer det ikke, at De maa holde for med den venstre Haand, Niels Forkarl?«

»Nej, jeg var kejthaandet! Der er ikke noget saa galt, det er godt for noget!«



Karen Køkkenhave stod næsten paa Hovedet mellem Blomkaalsrækkerne og søgte efter Larver, som vilde gnave Roden over. Hun havde ikke bemærket mig, før jeg hilste.

Det gav et Kip i hende, og hun rettede sig lidt hurtigere, end hun kunde taale. Hun maatte lægge begge Armene om over Læn-

derne og bøje sig et godt Stykke bag over, før hun kunde gaa tilbage og indtage en nogenlunde Retstilling.

»Man bliver saa stiv af saadan at staa paa Hovedet den ene Dag efter den anden,« sagde Karen Køkkenhave.

»Nu har jeg da ogsaa plantet hele Haven til, og der mangler vist ikke en Plante; men saa er der gaaet Maddiker i Roden paa disse Blomkaal, det er jeg ked af, for de stod saa godt. Ved Gartneren ikke et Raad for det?«

»Har der aldrig været den Slags før?«

»Jo, det har der vist været hvert Aar i de 20 Aar, jeg har plantet Køkkenhaven til; men de er værst ved de tidlige, og naar det er tørt; men det nytter ikke at vande, derfor beder jeg til Regn.«

»Synes Gartneren ikke, at det er en smuk Køkkenhave?« sagde Karen og førte an hen ad Havegangen.

»Jo, Planterne staar nydeligt,« sagde jeg og fulgte efter Karen.

»Ja, Køkkenhaven er et godt Spisekammer at ty til baade Vinter og Sommer; havde de ikke den, saa vilde de komme til at savne den.«

»Nu stikker jeg Asparges hver Dag af disse Bede, og de er baade lange og tykke.«

»Her i dette Skifte,« sagde Karen og gik lidt længere frem ad Gangen, »er der dejlige Rabarber. Køkkenet faar ind af dem hver Dag.«

»Ja, de kan ikke være bedre.«

Vi gik atter et lille Stykke frem.

»Her kommer alle de tidlige Ting. Det nye er altid velkomment! Salat, Radiser, Spinat, Kørvel og Majroer. Jordlopperne er jeg gal paa, de har været efter Radiser og Majroer. Kunde de lærde bare hitte paa at krydse dem med vore Lopper, saa de kunde faa Smag paa at bide os i Stedet for Radiserne.«

»Nej, saa meget ondt maa De ikke ønske over os og vore Medmennesker, Karen.«

Karen gik videre og blev staaende ved Jordbærrene.

»De tegner godt, det er jeg glad for, de plejer at være saa gode, at Herskabet kan faa saa mange, de vil spise hver Dag. Der syltes og henkoges ogsaa en Del. Desuden kan Gaardens Folk faa Jordbær en eller to Gange hver Uge i Jordbærtiden. Der skal mange til, for det er de saa tossede efter.«

»Ja, det er da let at forstaa!«

»De nye Kartoffler vokser godt, og saa er her Gulerødder, Ærter og Bønner, sikken de maser paa for at komme igennem Jordskorpen,« sagde Karen med Overraskelse.

»Her har vi nok Agurkesalat,« sagde jeg. Det var Agurkebede med Salat paa Siderne af Bedene.

»Græskarrene har jeg plantet hen paa Kompostbunken; der bliver de saa store, at jeg ikke en Gang kan bære et af dem, de kan veje over 100 Pd. Stykket.«

Vi glider langsomt videre.

»Med det samme jeg husker det,« sagde Karen, »Melonerne blomstrer i Mistbænkene. Jeg har knebet dem og givet dem Luft; men befrugte dem kan jeg ikke. Det kommer Gartneren til!«

Spidskaal, Savoykaal og Tomater vokser saadan, at Karen kan se det for hver Dag, der gaar.

Sellerier og Porrer dufter ligefrem af Suppe.

Rødkaal, Vinterhvidkaal, Rosenkaal og Grønkaal stod i snorlige Rækker efter alle Leder.

Under denne Præsentation havde Karen og jeg passeret Fronten af alle Skifterne i Køkkenhaven.

Karen blev staaende og saa med Stolthed og Glæde hen over de lange, lige Rækker af alle Slags Urter, der stod saa stive og strunke, som om det var Soldater af alle Vaabenarter, der var stillet op til en Revue.

Karen sagde: »Nu har jeg i 20 Aar baade Sommer og Vinter baaret en eller 2 Kurve fulde ind til Køkkenet om Dagen fra dette Stykke Jord, saa jeg ved, at jeg tjener min Løn; men jeg har ogsaa Glæde af det. Er det ikke fornøjeligt at se saadan en Frodighed. Det skulde Folk lægge sig mere efter. Det vilde drøje paa Sulet!«

»Ja, Køkkenurterne skulde gøre det ud for den ene Flæskeside,« sagde jeg.

Køkkenhavedyrkning troede jeg, at jeg havde lært til Gavns i Nykøbing; men ingen af disse Urter stod tilbage for dem, vi havde der, og Arbejdet var meget mere akkurat.

»Tak for Revuen, Karen!«

»De ligner en gammel Hærfører, og Deres Soldater vil nok en Gang tilkæmpe sig en lignende Plads i alle de smaa Haver og Husholdninger Landet over, som de har her, og de vil lægge sig som

et Fæstningsbælte omkring vore Købstæder. Det vil, som De sagde, »drøje paa Sulet!«



Niels Frugthave var ved at efterse Espaliertræerne paa den østlige Sidelænge. Stigen, han stod paa, havde et Par korte Vinkelben for at holde den lidt fra Muren.

»Der kan De faa Dem et rigtigt Solbad, Niels!«

Niels var optaget af Arbejdet og havde Munden fuld af Pilevidier, som han brugte til at binde Grenene fast med. Han kunde derfor ikke svare, før han fik taget dem ud; men saa kom det.

»Ja, hun bager godt. Frakken har jeg lagt, og jeg havde nok nødig at lægge Vesten med. Jeg efterser Baandene, for at de ikke skal gnave ind i Barken.«

»Man skulde næsten tro, det var en kalket Væg, saa hvid er den af Blomster,« sagde jeg.

»Saadan er de omtrent hvert Aar, og selv om der ikke hvert Aar er saa mange Blomster som i Aar, saa bliver der altid Frugt nok. Gartneren skal faa at se, til Efteraaret kan man næsten ikke se Bladene for bare Frugt!«

»Frugten bliver vel god her op ad Væggen?«

»Ja, Gartneren skal faa at se, den bliver god baade af Udseende og Smag; man skulde ikke tro, det kunde forbedre den saa meget at staa op imod Muren. Dersom Folk vidste det, saa vilde de ikke lade deres Vægge staa bare. Jeg tænker, der her Aar efter Aar høstes Frugt paa Muren for ligesaa mange Penge, som Bygningen koster at vedligeholde.«

»Det var svært, Niels!«

»Nu har vi saadan paa alle Mure hele Gaarden rundt. Fik Folk først begyndt, saa skulde de nok fortsætte. Vi behøvede ikke at indføre fin Frugt her til Landet, for den kan ikke faas bedre, end den bliver her op ad Væggen.«

Niels var gaaet ned ad Stigen og gik foran langs Væggen. Jeg fulgte efter. Da vi var kommet ned til Hjørnet, sagde han:

»Vil Gartneren kigge en Gang her langs Væggen. Træerne danner en Væg, som er ligesaa lige som Muren!«

Jeg gik hen, hvor Niels stod, og saa i den Retning, han viste.

»Ja, det gør de!«

Niels vedblev: »Se ogsaa til den anden Side langs Sydvæggen, der staa de ligesaa pænt!«

»Ja, De overgaar de andre, for der er flere Slags Blomster!«

»Det er Fersken, Abrikos, Blommer, Figen og Vin. Der er varmere paa Sydsiden, der kan de godt trives og modnes. Jeg holder for« — sagde Niels — »at Bygningerne vilde komme til at se noget skaldede ud, dersom vi tog Espalietræerne bort. De vilde maaske savnes ligesaa meget, som hvis vi ryddede Træerne i Haven.«

»Begge Dele er baade godt og pænt, Niels!«

»Ja, men Folk har for det meste ingen af Delene!«

»Den græder ikke for Guld, som ikke har Guld set, Niels!«

»Det siger man jo; men det gør de alligevel. Mange er rejst til Kalifornien for at grave det op af Jorden der, og saa er der maaske ligesaa meget eller mere i den danske Jord, som de rejser fra. Jeg har været med at tilberede Jorden og plante Træerne her. Det var da en Guldaare, vi stødte paa, og den er ikke udtømt endnu. Tidligere voksede her kun store Nælder og Ukrudt, som ingen holdt af at komme i Lag med. Nu holdes Jorden ligesaa fin som et Havebed. Jeg passer Træerne, og det Arbejde holder jeg saa meget af, at jeg regner Glæden ved det for ligesaa meget som Lønnen, jeg faar for det. Man skal have baade Glæde og Udbytte af sit Arbejde.«



»Vil Gartneren se Frugthaven, den er smuk for Tiden?«

»Ja, gerne, dersom De har Tid at følge med, Niels.«

»Det har jeg rigtignok!«

Da vi kom ud paa Vejen, som gaar gennem Haven, standsede Niels og sagde:

»Vil Gartneren lægge Mærke til dette Stykke Landevej, som gaar her igennem Haven, og saa det Stykke, som begynder der henne, hvor Haven hører op!

»For 14—15 Aar siden stod her ogsaa en Række Popler ved hver Side af Vejen. Da var det en Landevej, som skilte Haverne ad. Nu er det en Landevej, der gaar igennem Haven!«

»Ja, det er der stor Forskel paa, Niels!«

»Det er der; men Landevejen er den samme, og Haverne er de samme, det er kun Træerne, der er forskellige. Da vi første Gang

ansøgte Vejvæsenet om Tilladelse til at rydde Poplerne og plante Frugttræer i Stedet, blev det nægtet. Vejvæsenet er et mærkeligt Væsen. Træerne vilde blive brækket og Frugten stjalet, mente man, saa vi kun fik Ærgrelser og Udgifter af det. Senere fik vi Tilladelse til at plante de Frugttræer, som nu staar her, og de staar ligesaa godt som de, der staar ved den anden Side af Hækken inde i Haven. Der er heller ingen Træer brækket, og Frugten bliver ikke taget. Den egner sig ikke til at spise fra Træerne. Jeg har saa tit set, naar Folk kører her, at de holder hen under et Træ og rækker op og tager sig en Pære; men naar de har bidt i den, smider de den straks igen, man kan se et Aftryk af deres Gebis i Frugten. Pærerne er saa sure, at de næsten kan trække i Tænderne, selv om de er forlorne; men naar de gemmes til Jul, saa er de dejlige, og saa er de dyre.

Blev der plantet gode Sorter af Frugttræer ved Vejene med passende Afstand, saa tror jeg, at der kunde høstes saa meget, at det kunde dække Udgifterne til Vedligeholdelsen af Vejene, og saa havde de vejfarende Glæden af at se noget smukt samtidig!«

»Ja, det var en god Idé, Niels! Den bliver nok ogsaa realiseret; her er jo et smukt Forbillede at vise hen til!«

»Kommer der Tider, saa Folk blive nødt til at regne med den Slags Indtægter, og saa de unge lærer at holde af Planterne, som de nu holder af Dyrene, saa tror jeg ogsaa paa det. Dette er Gaardens Træer og Frugt, som staar her paa Vejen, og de mange Folk, som er her, gør dem aldrig Skade, tværtimod, de hjælper til at frede om dem!«



Frugthaven var hegnet med en Hæk af Mirabeller, der bar hvide Blomster samtidig med, at de nye, lysegrønne Blade foldede sig ud; derfor er der en enestaaende Finhed og Friskhed over den, rigtig egnet til at være Rammen om al den Skønhed og Pragt, en Frugthave kan rumme.

Træerne var omtrent 20 Aar. Jorden skraanede lidt mod Sydøst. Haven var anlagt og tilplantet efter en smuk og praktisk Plan. Træerne struttede af Sundhed, Stammerne var saa blanke og glatte, at man kunde spejle sig i dem.

Et saadant Væld af Blomster havde jeg aldrig set før, og saa var der en Blomsterduft og en Summen af Bier, som var helt

ovenud. Det var næsten som at komme ind i en anden Verden. Niels beskrev Sorternes Dejlighed, saa mine Tænder løb i Vand ved det.

»Frugt er godt,« sagde Niels, »og de fleste vil ogsaa gerne have Frugt. Her ligger vi midt ude paa Landet, hvor alle, der har Have, kunde have ligesaa god Frugt som vi, og saa er Folk næsten ved at gøre Indbrud her for at faa fat i dem. Jeg spiser Frugt til min Mad, det er meget bedre og billigere end Snaps!«

»Det har De Ret i, Niels, vi skulde have Frugten til at erstatte Snapsen!«



Herregaardens Arbejderboliger laa nede ved Skoven i en Række langs Vejen. De var paa det nærmeste ens alle sammen. Det var kun Malingen paa Døre og Vinduer og saa Omgivelserne, der var forskellige. Men det skulde man ikke tro; thi Karen Blomsterhaves Hus lignede slet ikke de andre Huse at se til. Der var næsten en Forskel som paa Nat og Dag.

Ude paa Vejen foran Husene legede der en stor Flok Børn af begge Køn og i alle Aldre.

»Hvor bor Karen?«

»Karen Blomsterhave?« gentog Børnene i Munden paa hverandre. »Hun bor der henne i Blomsterhaven!«

Ja, det kunde jeg da naturligvis have tænkt.

Karen var i Søndagstøjet og modtog mig ved Havelaagen. Hun rakte mig Haanden, bød mig velkommen og sagde, det var pænt af mig, at jeg vilde komme og se »Dronningen«.

»Her er vist meget andet at se,« sagde jeg. »De bor smukt og hyggeligt!«

»Ja, det synes jeg ogsaa selv,« sagde Karen og gik foran ind i Huset.

»Dronningen« stod naturligvis i den »pæne Stue«. Blomsten havde ikke aabnet sig, Karen mente, den vilde vente, til jeg kom.

Der var dejlig Solluft i Stuen. Der var et Fag Vinduer i Syd. Et Fag Vinduer i Vest og ingen Gardiner, kun en lille, kort Kappe over Vinduerne.

Solen kunde rigtig komme til at strømme ind, først ad Vinduet mod Syd, og nu stod den lige paa i Vest og lagde Glans og Forgyldning over alt.

Opad Vindueskarmene voksede der Efeu og andre Slyngplanter. Det var en smuk Erstatning for Gardiner.

I Vindueskarmene stod engelske og almindelige Pelargonier, Cinneraria, Calceolaria o. f. a. med Masser af Blomster i pragtfulde Farver. De stod godt til de grønne Efeublade.

Vi havde ingen Blomsterdekorationer paa Hovedbygningen, der var saa smukke som Karens Vinduer.

Planterne er demokratiske, de trives ligesaa godt i den fattiges Stue og Have som i Herremandens.

Stuen var meget hyggelig. Der var ikke noget, der kunde falme. Paa Væggene var der ikke Tapeter, og paa Møblerne var der ikke Betræk, men friske, kønne Farver i Kalk og Maling, som Karen selv havde pyntet op med.

Karen havde lavet en god Kop Kaffe og dækket et ejendommeligt, smukt Kaffebord.

Jeg havde Bænkpladsen midt for Bredsidens af Bordet, og Karen havde Pladsen lige overfor.

Ved Enden af Bordet til højre for mig stod Nattens Dronning med den store, opsvulmede Knop og til venstre en Kejserkrone i fuld Blomst.

»Det er første Gang, jeg har den Ære at have en Dronning til Bords og at være en Kejserkrone saa nær,« sagde jeg til Karen.

»Det er ogsaa første Gang, jeg har den Ære at have Gartneren som Gæst.«

»Tak, Karen! Æren er paa min Side!«

Karen havde sat den varme Kaffekande hen ved Siden af Blomsterknoppen. Det fremmede maaske Aabningshøjtideligheden; thi bedst som vi sad ved den duftende Kaffe, flød der en ubeskrivelig Vellugt ud over Bordet og fyldte hele Stuen.

»Det er Dronningen, der lukker sig op,« sagde Karen.

Ja, det var det.

Vi saa, hvorledes den store Knop ganske langsomt aabnede sig og blev til en klar og køn, tragtformig Blomst, hvorfra denne vidunderlige Duft strømmede ud.

For mig var det næsten som et Under eller en Aabenbaring, at en saa forholdsvis uanselig Kaktus kunde frembringe en saa ubeskrivelig Skønhed og Duft.

Her stod ikke en Slotsgartners Genialitet og Kunst bagved. Det

var Karen Blomsterhave, der havde faaet Planten som en lille Af-lægger og passet den i sin Fritid fra Aar til Aar.



Karen foreslog, at vi skulde gaa ud og se Haven.

Den var hegnet med en smuk Hæk af Bøg paa alle Sider. Indenfor Hækken var der mod Vest plantet en Række Mirabeller, mod Nord en Række Hyld og mod Øst en Række Skovhassel.

Alle disse Planter stod saa langt fra Bøgehækken, at der var en lille, hyggelig Spadseresti, rummelig til en og lige akkurat bred nok til, at der kunde gaa to, som vilde være tæt sammen ved Siden af hinanden.

Baade Bøgen og de andre Planter var klippet saa fint ind imod Gangen, at de stod som en Mur.

Op ad Huset voksede der baade Slyngroser og Stokroser, den blaa Clematis, Vildvin og paa Nordsiden Efeu.

Der var ikke en Plet at se af Muren.

Paa Straataget voksede der Husløg over Døren.

Vinduer og Døre havde Karen selv malet med en smuk, brun Farve.

Foran mod Syd var den egentlige Blomsterhave.

I det sydøstlige og sydvestlige Hjørne stod der smukke, blomstrende Buske med et Lysthus i hvert Hjørne.

Der var økonomiseret godt med Pladsen.

Langs med Sydmuren var der en Rabat til Blomster, og foran den en lige Gang.

Det øvrige Stykke var anlagt som overskaarne Kranse, der vendte Buen bort fra Huset. I Kransene var der plantet mange Slags Stauder og Blomster, saadan at det lignede store, blomstrende Kranse.

Kransene var adskilt fra hverandre ved smalle Gange, som var indfattet med lav Buksbom.

Paa den Maade kunde Karen komme rundt og se til alle sine Blomster uden at træde ind i Bedene.

Anlægget var baade nydeligt og i alle Maader praktisk.

Vi gik efter hinanden ad de smalle Buegange og saa paa Blomsterne til højre og venstre. Karen kendte baade deres Navne og Egenskaber.

For mig var det en fremmed Verden, som jeg ved Karens For-

klaringer kom til at længes efter at stifte nærmere Bekendtskab med.

Den lange Rabat ind mod Muren var kantet med Pinselillier; de stod saa kønne, at Blomsterne dannede et Sølvbaand langs med Gangen.

»De er smukke!« sagde jeg.

»De dufter ogsaa godt!« sagde Karen og rakte mig en Blomst, som om hun vidste, at jeg aldrig havde lugtet til en Pinselillie.

»Ja, det gør de,« sagde jeg og satte Blomsten i Knaphullet, da jeg havde lugtet til den.



»Det er nydeligt alt sammen, Karen; men Blomsterhaven giver ingen Indtægter!«

»Jo, jeg har en god Indtægt af min Blomsterhave,« sagde Karen. »Den sparer Udgifter, og »det, der er sparet, er ogsaa tjent«, siger man.

»Naar vi har fri om Aftenen og om Søndagen, saa skal de andre, som ingen Blomsterhave har, ud for at se noget kønt. Det er ogsaa et godt Formaal at rejse ud efter, men det koster Penge, og naar de saa kommer hjem, synes de maaske, at der er fattigt og kedeligt, hvor de bor, i Forhold til det, de har set der, hvor de var, og saa har de ingen Lyst til at tage fat.

Jeg tager ogsaa af og til bort, men det er for at faa nye Idéer med mig hjem; saa faar jeg travlt med at realisere dem, naar jeg kommer hjem.

De svenske Karle og Piger, som er her paa Gaarden, siger: »Ude er bra, hjemme er bedst!«

Det giver jeg dem Ret i.

Naar vore Folk har fri, siger de: »Saa, nu skal vi ud og more os!« og naar de skal hjem, siger de: »Saa, nu skal vi hjem og slide!«

Saa dan var det ikke i gamle Dage; da sagde man:

»Øst og Vest, hjemme er bedst!«

Mit Arbejde er min Glæde, og mit Hjem er min Styrke.

De, som ikke anlægger deres Arbejde og Hjem efter det, faar ikke mange Glæder, men de kommer til at leve et fattigt og slid-somt Liv; thi de skal dog den meste Tid være hjemme!«

»Hvem har dog lært Dem alt det, De ved og kan, Karen? De har jo ikke studeret.«

»Det, jeg ved og kan,« sagde Karen, »er ikke mere end alle, der har deres Arbejde paa Landet, kan lære.

Livet og Arbejdet har lært mig det!«

»Paa denne Plet er der næsten evig Sommer,« sagde Karen om Rabatten langs med Muren.

»Jeg stikker lidt Granris ned omkring Juleroserne, saa kommer de frem til den Tid, Navnet lover os dem.

Det røde Pebertræ pakker jeg ogsaa lidt Gran om fra Efteraaret af, saa kan det godt staa i fuldt Flor med sine røde Blomster midt i den hvide Sne.

Gækkerne og de gule Crocus planter jeg helt ind til Muren, der varmer Solen saadan, at de næsten hvert Aar overrasker mig. Jeg kommer her og tænker, ja, de er her da ikke endnu; men saa staar de der og griner mig lige op i Ansigtet, som om de kendte mig fra i Fjor!«

»Det er meget smukt og tænksomt arrangeret, Karen!«

»Ja, jeg flytter dem jo hen paa den Plads, som jeg kan se, de rækker efter, det trives de ved. Det er med Blomsterne som med os. Vi kan ikke lige godt lide alle vore Naboer; men os er der ingen, der flytter. Vi maa finde os i det, og derfor faar vi tit saa mange Skævheder!«

»Ja, det er vist rigtig nok, Karen!«

»Blomsterhaven er mit Sværmeri, og jeg synes godt om alle Blomster; men der er dog en Blomst, jeg synes aller bedst om. Det er den, som staar der,« sagde Karen og pegede paa nogle kraftige Blokke af Paaskelillier.

»Det er min Blomst. Nu er den falmet, og det er jeg ogsaa; men den opstaar igen i al sin Skønhed, og det gør alle, som tror paa Paasken.

Vi kan nok synes, at her er dejligt; men det er dog vist et sølle Sted i Forhold til det Paradis, som Jesus lovede Røveren paa Korset!«

Karen fulgte mig til Havelaagen, og da jeg rakte hende Haanden til Godnat, kom hun mig i Forkøbet og sagde:

»Tak for Besøget, og velkommen en anden Gang!«



Dette Besøg hos Karen gav mig ogsaa noget at tænke paa.

Var det Maal, Karen havde naaet, egentlig ikke ligesaa stort og smukt som det at arbejde henimod at blive Slotsgartner.

Karen følte sig vistnok ligesaa glad og tryk i sin Stilling som de Slotsgartnere, jeg havde besøgt.

Karen boede til Leje med kun $\frac{1}{2}$ Aars Opsigelse, og Lejemaalet var afhængig af, at hun daglig arbejdede i Herregaardens Have.

Det var 20 Aar siden, at Karen overtog Huset som en nøgen Arbejderbolig uden nogen Plantning. Nu var der en Plantning, som samtidig med, at den beskyttede mod Kulden og gav Hygge og Skønhed, ogsaa gjorde Fremtiden tryk for Karen. Hende kunde Herskabet ikke forlange til at flytte fra sine Træer og Blomster, selv om hun ikke mere kunde gaa paa Arbejde. Det vilde blive hendes Død.

Naar Karen kunde det, kunde jeg saa ikke tage fat hjemme, hvor mine Forældre boede? Det var ogsaa Lejemaal paa $\frac{1}{2}$ Aars Opsigelse.

Jeg havde allerede lært saa meget som selvstændig Herregaardsgartner, at jeg saa, den Tid ikke var spildt for mig, selv om jeg tog hjem, naar min Vikartid var omme. Ja, jeg mente egentlig ikke, at jeg kunde undvære den, takket være de fire udmærkede flinke og dygtige Havearbejdere, som jeg havde lært at kende i Herregaardens Have.



Da jeg satte mig til at skrive hjem, kom jeg rigtig til at tænke over, hvor elendigt lille det Jordstykke var, der hørte til Huset, som Fader og Moder boede i.

Beliggenheden forekom ogsaa umulig, kun faa Alen fra Vejen, og saa havde de knap nok Raadighed over den nordlige Halvdel af Huset. Min ellers ret livlige Fantasi kunde ikke arbejde noget frem paa den Plet, der lignede noget.

Jeg var ved at opgive det, men jeg sendte dog Brevet af Sted; maaske havde Fader og Moder et andet Forslag.

Fader skrev tilbage, at nu var en anden ung Mand, som havde lært Gartneriet i Stubbekøbing, flyttet hjem til sine Forældre, som boede i Taarup mellem Sullerup og Lillebrænde; jeg kendte godt Stedet. Det laa tæt ved Vejen lige overfor en lille Banke,

der skraanede mod Syd. Der var 10—12 Tdr. Land til Ejendommen, saa der var ingen Konkurrence mulig fra min Side. Mere end een Gartner i Sognet kunde der dog vist ikke trives.

Min Formand i Pladsen blev kasseret som Soldat og vendte tilbage; før det var ventet. Jeg kunde derved blive løst fra mine Forpligtelser som Vikar, og nu da Broen hjem til Sognet var afbrudt, saa jeg ingen anden Vej end den, jeg allerede tidligere havde besluttet at følge.

For anden Gang tog jeg Plads som Elev. Denne Gang paa en stor Herregaard for at lære Blomster-, Park- og Luksusgartneriet, der kunde føre frem til en Stilling som Slotsgartner.

SYVENDE LÆSETIME.

Jeg skulde ikke tiltræde min nye Plads før tidligt det næste Foraar. Jeg var altsaa uden Plads fra November.

En af mine ældre Brødre var bleven kaldet til 1ste Lærer i Klodskov paa Falster, og han vilde gerne have mig til at anlægge og ordne Skolens Have, som var meget forsømt.

Naar det ikke var Vejr til at arbejde i Haven, vilde han under vise mig i Skolen. Han mente ogsaa, at jeg let vilde faa Arbejde i andre Haver der i Byen.

Den Indbydelse tog jeg med Glæde imod, og det blev en meget lærerig og fornøjelig Vinter.

Arbejde var der nok af. Da Byens Folk saa, at Skolens Have blev sat smukt i Stand, vilde de ogsaa have eftersat deres Haver. Jeg fik Opfordring fra de fleste Gaardmænd og Husmænd i Byen om at aflægge Besøg i deres Haver. Nogle vilde have deres Træer beskaaret, og andre vilde have Haverne udvidet eller lagt helt om.

Da det rygtedes i Sognet, kom der ogsaa Opfordring til mig fra udenbys Folk.

Jeg fik en lille Forsmag paa, hvorledes det var at være Have-mand eller Landgartner.

Det havde nok været ligesaa let at begynde i Klodskov som i Sullerup; thi her havde Folk ogsaa Lyst og Interesse for at faa ordnet Omgivelserne om deres Hjem, saa de blev smukkere og hyggeligere, og her var heller ingen Gartner paa Egnen den Gang.

Jeg havde lige med det samme Tilbud paa meget mere Arbejde, end jeg kunde overkomme; men det var her som i Sulle-

rup Jorden, jeg manglede. I Nykøbing købte jeg alt, hvad jeg skulde bruge af Planter. Det var ikke tilfredsstillende, og saa de mange Dage, der ikke kunde arbejdes, fordi Vejret ikke var til det. Den Vinter havde jeg en udmærket Anvendelse af daarligt Vejr, thi saa gik jeg i Skolen; men det kunde jeg ikke blive ved med Aar efter Aar.



Jeg fik ogsaa Tid at aflægge Besøg hjemme.

Fader havde nu rigtig indarbejdet sin Handel. Han var rask og glad. Alderen og det strenge Arbejde havde endnu ikke sat andre Spor end det, at Faders kraftige Haar og Skæg var bleven sølvgraat.

Nu havde Fader ingen af sine Drenge til at skubbe bag paa op ad Bakken ved Blæsebjerg, naar Læsset var stort og Føret daarligt; men kneb det, delte Fader Læsset ved Foden af Bakken og trak det op ad to Gange.

Fader fik ogsaa en god Haandsrækning paa anden Maade.

I de Aar kørte Folk til Stubbekøbing med Korn og hentede Kraftfoder og Kunstgødning hjem derfra. Beboerne i Sullerup holdt af og til udenfor Huset, hvor Fader og Moder boede, og spurgte, om de vilde have nogle Sække med Klude og Ben med paa Vognen. Det var pænt gjort af dem, naar de havde Vognen fuld af Kornsække.

Det traf ogsaa, at Fader blev indhentet paa Vejen af Vogne fra Thorkildstrup, Taarup, Lillebrænde og alle de Byer fra den Kant, som kørte til Stubbekøbing, der tilbød at tage nogle Sække op i deres Vogn.

Det hændte, at Fader var trukket hjemme fra med Vognen fuld af Sække, og naar han trak ind i Stubbekøbing, havde han kun den tomme Vogn efter sig.

Det var en stor Lettelse, og det betød meget mere for Fader, end de vist anede. Det var godt at blive sparet for Slæbet; men Fader saa i Hjælpen en Venlighed, som gjorde ham godt lige ind i Hjertet, og derfor blev Faders Gang saa let.

Fader og hans tohjulede Vogn var nu kendt af alle paa de Egne. Fader havde forstaaet at gøre sig agtet og afholdt ved sin Handel; derfor gik han saa glad og frimodig fra Sted til Sted.

Han gik ikke nogen Dør forbi, naar han vidste, at de ønskede hans Besøg.

Fader var selv meget tjenstvillig og meddelssom, og da han kom paa alle Egne af Falster, var han godt inde i Forholdene paa de forskellige Steder. Fader kunde give Oplysning og Vejledning om mange Ting; blev han spurgt om noget, han ikke vidste, kunde han altid skaffe det oplyst til næste Omgang.

Fader vidste, hvor der var Plads ledig for Karle og Piger, og han vidste i Reglen ogsaa, hvor der var Karle og Piger, som passede til Pladserne. Af og til var der ogsaa nogle, som spurgte Fader, om han kunde sige dem, hvor der var et Hus ledigt eller en Gaard til Salg. Alt det havde Fader Rede paa i mange Miles Omkreds.

Fader forlangte aldrig noget for den Slags Tjeneste, men det gjorde ham velset, og Folk var ham ofte meget taknemmelig derfor.



Mange undrede sig over, at den lille Handel kunde give saa store Indtægter, at han kunde holde alle sine 5 Drengene i Lære. Nu var vi godt paa Vej. Mine to ældste Brødre havde begge været paa Hindholm Højskole. Den ene i tre, den anden i to Vinterhalvaar. Den ene af dem havde taget Lærereksamen fra Jonstrup Seminarium og var nu kaldet til 1ste Lærer i Klodskov. Det havde Folk Respekt for; thi de vidste, at det kostede Penge. Et godt Hoved alene kunde ikke gøre det.

En var udlært som Skrædder og var paa en Studierejse i Tyskland, Frankrig og England; samtidig arbejdede han som Svend, hvor han kom frem. En anden var Urmager og Musiker. Han var allerede optaget i sin Læremesters ansete Musikkorps. Mig var de ved at beundre for det Maal, jeg havde sat mig.

Folk raadførte sig med Fader om deres Børns Uddannelse, og de unge mødte selv, naar de vidste, vi var hjemme, for at tale med os.

Saadan stod Sagerne nu. Det var fornøjeligt baade for Fader, Moder og os at se og mærke, hvorledes alle nu kappedes om at vise os Venlighed og indbyde os som Gæster.

Ved mine Besøg hjemme lærte jeg, hvorledes det var muligt

at skaffe alle de kontante Penge, som Højskoleopholdene, Seminariet og Musikundervisningen havde kostet.

Det var ved en Flid og Nøjsomhed, som vist er uden Lige. Fader var stadig paa Handelen fra tidlig Morgén til silde Aften. Imens havde Moder travlt med at sortere Klude, samle Brænde, vaske, stoppe og lappe om os alle sammen. Fader holdt saa godt som alt vort daglige Tøj. Der blev ikke givet Penge ud til Tøj, uden naar vi en Gang imellem fik et nyt Sæt, og det syede den Broder, som nu var Skræddersvend, til os.

De af os, der tjente Løn, blev ikke plyndrede for det, vi tjente; men vi var ikke vant til at bruge Penge paa os selv, og da vi fik ordnet alt vort Tøj hjemme fra, saa kunde vi undvære det meste af det, vi tjente. Det afleverede vi i den fælles Kasse, og Fader klarede paa den Maade alle Udbetalingerne.

Til Højskoleopholdene havde mine Brødre haft Amtsundestøttelse. De havde ogsaa som Elever udført forskellige smaa Arbejder, der havde læmpet lidt i Betalingen til Skolen. I de 7 Sommermaaneder af Aaret, de ikke var paa Skole, tjente de Løn hos Bønderne.

Paa Seminariet var det gaaet paa lignende Maade. Min Broder havde alt det Ekstraarbejde, han kunde overkomme, samtidig med at han læste, I Høstferien havde han Høstplads.

Paa den Maade blev der fra alle Sider slidt lidt sammen, og

— — »lidt til lidt og smaat til smaat,
det dog til større vokser.«

Fader og Moder brugte ikke Penge paa sig selv. Fader ejede ikke et Par Støvler. Paa Handelen gik Fader altid med Træsko med blankt Læderoverlæder. Skulde Fader ved enkelte Lejligheder i Støvler, lånte han sig et Par. Moder havde et Par Sko, men de blev sparet saa meget, at de kun trængte til meget lidt Reparation og aldrig til Fornyelse.

Fader fik det meste af sin Kost ude. Han drak Kaffe hjemme om Morgenen, før han tog af Sted, og naar han kom hjem, spiste han Aftensmad; men det gjorde han mest for Moders Skyld. Da Moder blev ene hjemme, brugte hun meget lidt, og for at Moder dog skulde have en Ret varm Mad om Dagen, var det, at Fader holdt paa at spise Aftensmad, naar han kom hjem. Fader havde gerne et lille Stykke Medisterpølse, Stegeflæsk eller nogle

Æg med hjem. Moder havde saa Kartoflerne kogt og Brændet parat, saa kunde der hurtig laves et godt lille Maaltid, som de spiste sammen, medens Fader fortalte Dagens Begivenheder.

Naar Fader havde spist, talte han sine Penge og ordnede Handelskassen til næste Dag.

Fader havde faaet sine borgerlige Rettigheder tilbage. Han var valgt ind i Bestyrelsen for Thorkildstrup-Lillebrænde Sogns Brugsforening og i Udvalget for Fordelingen af Kirkebøsspengene.

Fader vilde ogsaa gerne have været Medlem af Sogneraadet, og Moder opmuntrede ham til det, blot for at han kunde have mildnet lidt paa Fattiglemmernes og de fattiges Kaar i Sognet. Det Ønske fik de ikke opfyldt. Saa vidt var man ikke naaet den Gang.



Ved enkelte Lejligheder satte vi alle hverandre Stævne i Faders og Moders lille Stue, og saa kan det nok være, at der kunde blive livligt.

I Roskilde Domkirke er der en Pille, hvor Højden paa en Del af »den gamle« Verdens kronede Hoveder er afsat. Vi brugte Stolpen ved Siden af Døren til at afsætte vor Højde paa.

Fader var i mange Aar den højeste af os alle. Han naaede lige til Loftbrædderne. Kun to — deraf var jeg den ene — var mindre end Fader. Moder var den mindste af os alle.

Musik, Sang og Diskussion fyldte ved de Lejligheder Stuen, saa Loftet var ved at løfte sig. Der var Fest, og vi fik ogsaa altid et Festmaaltid. Det var Æggekage med Flæsk. Ingen Steder har jeg smagt en saa dejlig Æggekage, som Moder bagte; hvori det bestod, véd jeg ikke. Men munter Spøg og Latter er vistnok det bedste Krydderi til Maden, og det manglede der ikke.

De Timer en Søndag Eftermiddag vil jeg altid mindes som de fornøjeligste Stunder, jeg har kendt. Det kom vist deraf, at i denne lille Stue havde vi oplevet Frihedens Morgen, dengang vi flyttede ud af Slaveriet paa Fattiggården, og for at bevare Friheden havde vi alle kæmpet og stridt af yderste Evne. Nu kunde vi med Glæde opfriske alle de fornøjelige og alvorlige Stunder, vi havde levet under dette lave Loft.

Fader og Moder var glade ved, at de trange Kaar ikke havde

afsat Nag eller Bitterhed i vort Sind, men kun skærpet vor Villie til at anstrenge os til det yderste.

Moder sagde, at vi, som havde set og prøvet, hvorledes de fattige af alle Slags og i alle Aldre blev behandlet paa »Gaarden«, maatte ikke glemme det. Det var vor Pligt at arbejde paa at udfri dem af det Slaveri, og tillige arbejde paa, at Fattiggarden kunde blive lukket helt af Mangel paa Tilslutning. Det var der mere Lykke ved end ved blot at arbejde paa selv at faa det godt.

Den, der bidrager til andres Lykke, øger sin egen.



Man siger om en, der er rigtig vaagen og paapasselig, at »han passer paa som en Smed«; men jeg tror, det vilde være ligesaa berettiget at sige »som en Gartner«!

Der skal vaages over Planterne, og de skal plejes og passes med samme Omhu som spæde Børn.

En Gartner, som rigtig vil have det til at lykkes og trives, maa eje og pleje Planterne med en Moders Ømhed og Kærlighed.

Naar Frø af Planter, der skal fremelskes i Drivhuse, bliver saaet, er Voksepladsen tilberedt ligesaa omhyggeligt som det lille Barns Vugge.

Frøene kan være saa smaa, at man maa bruge Lup for at se dem, og Planterne kan være saa fine og spæde, naar de har skiftet Blade første Gang, at de maa tages med en Pinzet. Sol taaler de ikke. Lys, Varme, Luft og Fugtighed maa afpasses til at være som den varme Sommernats Mosekonebryg. De maa iagt-tages fra Time til Time næsten baade Nat og Dag.

Faa Dage gamle flyttes Planterne forsigtig fra Frøskaalen hen i en ny opredt Skaal, hvor Jorden er tilberedt saa lækkert, som om Planten skulde spise den. Der vokser den, saa man kan se det fra Dag til Dag.

Igen maa de flyttes.

Med en Blødhed, som om man tog paa en dunet Fugleunge, bliver de smaa Planter løftet op med al den Jord, som kan følge med, og sat saa forsigtig til Rette i en lille Urtepotte, at Roden ikke brister eller bøjes.

Nu er de Potteplanter, og hver enkelt af dem skal daglig have sin Føde draabevis af Gartnerens lille Vandkande. Temperaturen af Voksepladsen bliver taget ligesaa ofte og omhyggeligt

som en Feberpatients. Der maa fyres om Natten, luftes ud om Morgen, skygges om Middagen og dækkes om Aftenen.

Sygdomme og Skadedyr maa holdes borte. Planterne maa efterses for Utøj ligesaa omhyggeligt som det lille Barn, og en Gartner maa være saa meget Plantelæge, at han vejrer en Sygdom næsten før den viser sig. Aarsagen maa findes og fjernes.

Urtepotterne maa skiftes Gang paa Gang, indtil de naar den Størrelse, de skal have for at sælges eller bruges til Dekorationer.

Saadan maa en Gartner sysle om de smaa Planter, der opelskes i Drivhuse. Han lønnes med en Vækst og Frodighed, som andre tror er Trylleri.

De Planter, der var saa smaa, at han første Gang maatte betragte dem under Lup og tage dem med Pinzet, er paa faa Maaneder vokset til at blive skønne Dekorationsplanter til Stuer og Haver. Det er et stolt Resultat; men det er strengt for Gartneren at skille sig af med de Planter, han i Maaneder har plejet saa omhyggeligt, og saa at vide, at om kort Tid, maaske faa Dage, har de tabt deres Pragt.

Han maa trøste sig med, at hans Kunst og Flid maaske dog har bidraget til at smykke en festlig Stund og til at være Budbringer for gode, venlige Tanker og Ønsker fra Ven til Ven, fra Hjem til Hjem.

En Gartners Gerning er skøn, og den er betydningsfuld.

Vor Føde maa mere og mere blive Urter og Frugt, som Gartneren fra Slægt til Slægt har fremelsket.

Vore Haver og Stuer bør mere og mere lunes og smykkes af Planter og Blomster, saa kommer vi til at holde mere af dem.

Den Blomsterkrans, som vi med al vor Flid og Strid ikke fik tilkæmpet os ved vort Arbejde, medens vi levede, dækker vor Kiste og smykker vor Grav.

Ja, en Gartners Kunst og Flid er stor; jo mere vi lærer af ham at tage Planterne i vor Tjeneste, desto skønnere bliver baade Livet og Døden.



Saadan saa jeg paa den Gerning, jeg nu indøvede mig i.

Jeg havde den Alder, da Fantasien viser de herligste Luftspejlinger næsten lige over Hovedet, selv om de er langt borte.

Jeg kom der som Elev og begyndte som Urtepottevasker i

Drivhuset; Aaret efter var jeg Medhjælper, og det tredje Aar blev jeg Undergartner paa samme Sted.

Det var en hurtig Kariére.

Som Overgartner eller Slotsgartner sad der en gammel Mand; at faa Stillingen efter ham var rigtignok noget andet end at afløse den gamle Havemand hjemme i Landsbyen.

Jeg kom snart ind i Herregaardslivet. Arbejdet interesserede mig. Der var meget at lære, og der var ogsaa meget at gøre. Stillingen var anset og Lønnen god.

Desværre syntes Moder slet ikke om det. Moder var skarp-sindig, og hun mærkede nok, naar jeg var hjemme i Besøg, at min Tale og Manerer begyndte at blive lidt herskabsagtige. Moder talte med mig om ikke at glemme dem, der trængte til at lære noget. Der var mere Lykke ved at hjælpe dem, end selv sidde paa den grønne Gren som Herregaardsgartner og have det godt. Moder vilde have, at jeg skulde forlade Herregaarden.

Det er vist det eneste, jeg har været lidt uenig med Moder om. Nu var jeg indlevet i Forholdene. Den gamle Herregaardsgartner havde lidt efter lidt overladt det meste til mig, og han vilde gerne beholde mig.

I min Fritid læste jeg Sprog, og det var min Hensigt at søge Orlov for at tage paa en Studierejse til Tyskland og England og derefter komme tilbage igen.

Men saa skete der en Begivenhed, som fik mig til at forandre Beslutning.



En smuk Sommerdag rejste jeg hjem paa Besøg. Medens Vognen kørte mig til Stationen, trak der en Torden op. Det blev et frygteligt Uvejr. Tordenen fulgte med Toget lige til Nykøbing. Det var meget uhyggeligt, og jeg besluttede mig til at overnatte i Nykøbing fremfor at gaa til Klodskov den Aften.

Da jeg kom til Nykøbing, blev det med et det dejligste Vejr. Klokkeren var kun mellem 9—10. Jeg vilde gerne ud i den friske Aftenluft. Der var en Mil at gaa, men de ventede mig hjemme.

Just som jeg var naaet ud af Byen, havde Tordenskyerne atter samlet sig over mit Hoved. Det lynede og tordnede, saa det var en Gru; men nu var jeg paa Vej og vilde ikke vende om.

Den sidste halve Mil var en øde Vej, og jeg skulde tilmed igennem en stor Skov.

Kun de, der ene har været ude under et saadant Tordenvejrs Paaavirkning en hel Eftermiddag, kan vist gøre sig en Forestilling om den Sindsstemning, jeg var i.

Nu var jeg tillige tæt ved den store Skov, som jeg skulde igennem; der vilde det blive endnu mere uhyggeligt. Jeg gruede for det, og dog løb jeg mere end jeg gik.

Men saa kom der et Lyn og et Tordenskrald.

Jeg følte det, som om det var mig, Lynet slog ned i, og jeg sank ned paa Jorden. Da jeg vilde rejse mig igen, kunde jeg ikke se. Jeg var fuldstændig blindet.

Jeg gned Øjnene; men det hjalp ikke. Alt var kulsort omkring mig.

Jeg faldt ned paa mine Knæ og bad Gud om at give mig Synet igen, saa vilde jeg vandre de Veje, han anviste mig, og tjene ham alle mine Dage.

Der faldt en forunderlig Ro over mig, og da jeg aabnede Øjnene, kunde jeg se.

Mit Syn fejlede ikke det mindste. Jeg rejste mig op og sang højt af Glæde.

Nu nærrede jeg heller ingen Frygt for at gaa igennem Skoven. Jeg følte det, som om der var en, der gik ved Siden af mig. Ja, saa sikkert var jeg paa det, at jeg uvilkaarlig gik fra Gangstien og ind paa Vejen, for at min Ledsager kunde faa Plads paa Gangstien.

Da jeg kom hjem, var de oppe og ventede mig.



Dagen efter fortalte jeg Moder, at nu havde jeg besluttet at sige Herregaardslivet Farvel.

Moder sagde dertil: Gud ske Lov, saa er min Bøn hørt. Jeg har saa inderlig bedt derom. Nu kan Du trygt gaa den Vej, Gud anviser Dig!

To af mine Brødre havde som sagt været Elever paa Hindholm Højskole. Fader og Moder kendte ikke Højskolen; men de forstod af det, mine Brødre fortalte, at det var et udmærket Sted for unge Karle at komme. De lærte noget der, og det var saadan en god Aand og Tone, der raadede paa Højskolen. Men Hindholm

var for Landmænd og for dem, der vilde forberede sig til Lærergerningen. Jeg var Gartner og vilde være Havebrugslærer. Det maatte være en Havebrugsskole, jeg skulde paa, og for 3die Gang begyndte jeg som Elev.

Det var paa Rødkilde Højskoles Havebrugsafdeling.

Rødkilde var paa det Tidspunkt en stor Skole. Der var Landmænd, Haandværkere og Havebrugere.

Alle Eleverne havde daglig et Par Timer fælles, men ellers fulgte jeg Havebrugsundervisningen. Den Afdeling blev ledet af en Havebrugskandidat.

Jeg indsaa snart, at paa det theoretiske Omraade vidste han meget, som jeg slet ikke havde Anelse om. Det var morsomt at faa det lært, og jeg mente, det var nødvendigt for mig som Havebrugslærer.

Han raadede mig ogsaa til at tage Havebrugseksamen ved Landbohøjskolen, og da de andre Elever forlod Skolen, blev jeg der til August for at forberede mig til Optagelse paa Landbohøjskolen i September.

Moder syntes slet ikke om den Beslutning. Hun mente, at det behøvedes ikke for at hjælpe almindelige Mennesker ude paa Landet tilrette med deres Havebrug. Det vilde baade tage Tid og koste Penge. Men nu havde jeg taget Beslutningen. Jeg havde faaet Bøgerne, som de læste ved Landbohøjskolen. Jeg var meget optaget. Det lod sig vist ikke ændre.

Hen i Sommeren blev der holdt et meget stort grundtvigsk Møde paa Møn. Gamle Pastor Vilhelm Birkedal hørte jeg i en af Kirkerne, og paa Klinten talte Forstander Schrøder, Askov, o. fl. a.

Et saadant Møde havde jeg aldrig før været med til. Jeg blev meget optaget af de Tanker, der var udtalt, og det førte til, at jeg skrev til Askov efter Undervisningsplan for Vinterskolen, og efter moden Overvejelse besluttede jeg mig til foreløbig at opsætte Studeringen ved Landbohøjskolen et Aar og saa tage til Askov om Vinteren i Stedet. Det var rart at faa noget Kendskab til Fysik, Mathematik o. l. før jeg kom til Landbohøjskolen.

Da Sommerskolen paa Rødkilde sluttede, tog jeg hjem og havde Høstarbejde i August.

I Efteraarsmaanederne til November opholdt jeg mig i Klodskov, hvor jeg paatog mig Havearbejde ligesom sidst, jeg var der.

Det var en forunderlig Lykke, at jeg blev paa Rødkilde til

August; derved fik jeg Lejlighed til at leve de sidste Maaneder sammen med Fader og Moder.



I Klodskov var der bygget en ny Skole.

Min Broder havde købt den gamle til Fader ,og Moder. Der boede de i de sidste Aar, de levede.

Det havde været strengt for Fader og Moder at bryde op fra Sullerup. Der var alle saa gode ved dem. Der følte de sig rigtig hjemme. Men da min Broder tilbød dem Bolig i den gamle Skole, som laa skraas overfor den nye Skole, tog de med Glæde derimod.

Vi mente, det vilde styrke og hjælpe Fader at blive spændt fra Vognen og komme af Selen; men det gik den modsatte Vej.

Fader var ikke rask, efter at han flyttede fra Sullerup, og skønt Fader ikke var mere end 66 Aar, sagde Lægen dog, at han var opslidt.

Vi var forberedt paa, at Døden kunde komme snart, og en Morgen mente Moder, at det var paa det sidste. Jeg blev derfor hjemme hos dem.

Jeg satte mig ved Sengen. Fader var faldet i Søvn, og da han vaagnede, kendte han mig.

Fader tog mig i Haanden, nævnede lydeligt mit Navn og sagde, at nu fik han snart Hjemlov.

Fader trak mig lidt ned til sig og lagde sin højre Haand paa mit Hoved.

Hvad Fader sagde, kunde jeg ikke høre; men jeg følte det, som om det var Faders Velsignelse, der strømmede over i mig.

Moder tog Fader i Haanden og bad Fader vor.

Saa lukkede Fader sine Øjne for sidste Gang.

Det var om Morgenen den 7de Oktober 1892.

Fader var forberedt paa at dø. Han var færdig med Livet, Han sagde, at nu kunde han undværes. Naar Moder sagde, at hun gerne vilde have, at Fader skulde blive rask og være hos hende, sagde han: »Lille Moder! Du kommer ikke til at savne mig ret længe. Du vil hurtigt faa Lov til at følge efter mig!«

Faders Valgsprog var dette: »En Faders Velsignelse opbygger Huset.«



I den korte Tid, der var efter Faders Begravelse, inden jeg skulde til Askov, talte Moder meget med mig om Fader.

Moder var glad ved, at Fader havde faaet Hjemlov netop paa det Tidspunkt, inden Vinteren kom; men hun savnede ham meget. Det var Moders Tro, at Fader havde det godt, og hun længtes efter at mødes med ham igen.

Moder havde vistnok ikke været sengeliggende en eneste Dag i Sullerup, og Moders Helbred var endnu godt; derfor haabede vi, at Moder kunde blive hos os i mange Aar; men Moder troede, at det vilde gaa, som Fader havde sagt, at Moder vilde faa Lov til at følge hurtigt efter. De var omtrent lige gamle, og de havde levet og arbejdet sig saadan sammen, at selv Døden ikke kunde skille dem ad.

Moder var ogsaa færdig med Livet. Hun saa nu, at vi ikke behøvede hendes Hjælp, og at hjælpe havde været hendes Livsmaal.

Moder var glad ved, at jeg skulde til Askov; Moder vidste ikke, hvad Askov var, men hun var rolig og tryk for min Fremtid. Naar jeg vilde lade Gud raade, skulde jeg en Gang finde min Plads og naa Maalet. Det var Moders sikre Haab.

Tidligt om Morgenen den 4de November 1892 sagde jeg Farvel til Moder, før jeg rejste til Askov.

Jeg havde ellers sagt Farvel om Aftenen; men Moder havde bedt mig om at komme igen om Morgenen, før jeg rejste.

Moder vilde endnu en Gang — hun anede maaske, at det vilde blive den sidste — tage mig i Haanden, ønske mig Lykke paa Rejsen og Gud i Vold.

Paa Askov befandt jeg mig som Fisken i Vandet.

En saadan Vinter havde jeg aldrig levet. Det var ikke blot Kundskaberne, jeg tilegnede mig, som gjorde det; men det var Aanden og Tonen, Livet paa Skolen og Samlivet med Kammeraterne, der gjorde det saa forunderlig frugtbart for mig.

Det var paa Askov, jeg fik Tilnavnet Klodskov. Der var nemlig en til paa Skolen, som ogsaa hed Niels Jørgen Nielsen, og da han havde været der, før jeg kom, gik mine Breve til ham. Det var heller ikke sjældent, at Elever blev kaldt ved deres Bynavn, medens de var paa Skolen. Jeg beholdt mit Navn for bestandig.

Jeg skrev hjem og fortalte om Livet paa Skolen, og jeg mærkede paa Svarene, at Moder glædede sig derover.

Moder var rask, og hun kom daglig over i den nye Skole,

hvor hun var Farmoder til en lille Dreng, der var opkaldt efter hende, og som hun holdt meget af at passe.

I Juleferien blev jeg paa Skolen. Det var dyrt at rejse hjem, og jeg havde ogsaa Lyst til at se, hvorledes det var at holde Jul paa Højskolen.



Den 28de Januar 1893 ved 5-Tiden om Morgenen fik jeg Besøg af Moder. Jeg sov, og dog saa jeg Moder saa tydeligt, og jeg følte, at Moder ligesom tog Dynen lidt til Side og lagde sig blødt ind over mig.

Moder tog min højre Haand i sin, som naar man hilser. Sin venstre Haand lagde hun paa mit Hoved.

Jeg vaagnede pludselig op og sagde: »Moder!«

Jeg var lysvaagen, men ikke straks klar over, hvor jeg var. Jeg satte mig op i Sengen, stirrede ud i Mørket og følte mig for.

Da jeg blev klar over, hvor jeg var, lagde jeg mig ned under Dynen og forsøgte at kalde Moder til mig igen. Jeg var ikke uhyggelig til Mode, snarere det modsatte. Jeg vidste, at Moder altid kun vilde mig det bedste. Jeg var ked af, at jeg ikke vaagnede straks.

Jeg kunde ikke sove mere. Jeg stod op og gik en tidlig Morgentur.

Bestandig havde jeg Nattens Oplevelser i Tanker, og jeg besluttede at skrive hjem om det.

Dagen efter fik jeg Brev fra min Broder, at Moder var død, netop den Nat, da jeg havde haft Moders Besøg.

Tidspunktet, da Døden indtraf, kendte de ikke; thi Moder fejlede intet, da hun gik i Seng om Aftenen.

I Nattens Løb var Moder sovet ind, og saadan fandt de Moder i Sengen om Morgenen uden noget Tegn paa Dødskamp.

Meddelelsen om Moders Død fyldte mit Hjerte med baade Sorg og Glæde.

Med dyb Sorg, naar jeg tænkte paa, hvad jeg havde mistet.

Moder var det bedste Menneske, jeg har kendt, og Moder kendte jeg til Bunds.

Moder var ligesom min Samvittighed. Jeg vidste altid og i alle Forhold, paa hvilken Side Moder stillede sig.

Mit Hjerte blev fyldt med Glæde og Tak til Gud, naar jeg

tænkte paa, at Moder kun kom til at føle Ensomheden og Savnet af Fader i knap 4 Maaneder.

En stor Trøst og Glæde har det ogsaa altid forekommet mig at være, at Moder besøgte mig paa Vejen herfra og hjem til Gud.

Moders Valgsprog var dette: »En Moders Kærlighed og Tro giver Kraft!«



Af en gammel, knudret Egestamme her fra Kærehave har jeg ladet lave en lille Mindevarde over Fader og Moder.

Egestammen er skaaret igennem og lukket halvt op som en Bog. Den er ca. 3 Al. høj.

Paa det ene Blad staar der:

NIELS HANSEN MADSEN

* 21. Marts 1826.

† 7. Oktbr. 1892.

Paa det andet Blad staar der:

JOHANNE MADSEN,

f. RASMUSDOTTER

* 1. Oktbr. 1829.

† 28. Januar 1893.

En Faders Velsignelse opbygger Huset.

En Moders Kærlighed og Tro giver Kraft

Mindet er rejst paa den folkelige Mødeplads i Kærehave lige ved Egehuset, som nu er mit Hjem.

Der er to Siddepladser af Egestammer foran Mindet. Min Kone og jeg sidder ofte der.

Jeg er glad og taknemmelig for, at jeg fik rejst dette lille, fordringsløse, men efter min Mening smukke Minde om Fader og Moder netop paa den Plads.

Jeg har anlagt Pladsen med den Tanke, at det skulde være en folkelig Møde- og Mindeplads. Som Mødeplads er den prist og beundret af mange. Maaske kan den Dag komme, da der hele Pladsen rundt staar Minde over Mænd og Kvinder.

Mig synes det naturligt, at Mindet om Fader og Moder fik den første Plads dér. Jeg haaber, at det vil blive fredet og bevaret.



Da Vinterskolen paa Askov sluttede, tog jeg Plads som Medhjælper i Botanisk Have i København; der kunde jeg paa Botanikens Omraade lære en Del af det, en Havebrugskandidat skal kunne.

Paa Askov var der en Afdeling for 2den Vinters Lærlinge, og i København besluttede jeg mig til at opsætte Besøget paa Land-

bohøjskolen endnu et Aar og at tage tilbage til Askov den følgende Vinter. Som tænkt, saa gjort.

Jeg fik Lyst til Højskolegerningen, og da der netop det Foraar begyndte et 3 Maaneders Sommerkursus for Højskolelærere ved Askov, indmeldte jeg mig paa det.

Holger Begtrup havde været min Lærer paa Askov; han tænkte i de Aar meget paa at oprette en Højskole i Nordsjælland, og han tilbød mig en Plads som Lærer og Gartner ved Skolen. Det Tilbud tog jeg imod med Glæde; men da det trak lidt længere ud, end han havde ventet, fik jeg ogsaa Tid til at gennemgaa 2den Sommers Kursus for Højskolelærere paa Askov.



Med smaa Mellenrum havde jeg nu opholdt mig paa Askov i 4 Aar.

Naar der ikke var Skole, arbejdede jeg i Lærernes Haver. Jeg anlagde Byens Park og Kirkegaard. Det var særlig Forstander Schrøder meget glad ved.

Nu var der gaaet 5 Aar, siden jeg rejste fra Herregaarden. Det havde været 5 dyre Aar. Jeg havde sat alt det til, jeg havde samlet paa Herregaardene, og jeg havde en forholdsvis stor Gæld.

Ja, Aarene havde været dyrere og paa mange Omraader meget fattigere end de 5 forudgaaende Aar paa Herregaardene; men jeg fortrød det ikke. Jeg vidste, at jeg ejede en Kapital i det, jeg havde lært, som nok skulde give gode Renter.

Det Arbejde, jeg nu skulde til at begynde, var jeg saa glad ved, at det ikke var en Skuffelse for mig at opgive Haabet om at blive Havebrugskandidat. Jeg takkede baade Moder og Gud for, at jeg var ført ad de Veje, og jeg har heller aldrig fortrudt det.

OTTENDE LÆSETIME.

Her ovre paa Øerne var Østifternes Forening til Frugtavlens Fremme bleven stiftet. Det var Hensigten, at der skulde være en Vandrelærer eller Konsulent i hvert Amt, som skulde rejse rundt og vejlede Folk i en bedre Dyrkning af deres Haver.

I Maribo Amt, hvor jeg var bedst kendt, havde de benyttet en Vandrelærer fra Præstø Amt, og der var hist og her nogle spredte Medlemmer. Jeg ansøgte Bestyrelsen om at faa Pladsen i Maribo Amt, det kunde jeg meget let; men der var saa godt som ingen

Penge til at holde Møder for. Jeg tilbød derfor at gøre Arbejdet paa de Vilkaar, at jeg fik Halvdelen af Medlemsbidraget for de Medlemmer, jeg skaffede, saa skulde jeg afholde alle Udgifterne; Kontingentet var 2 Kroner for en Gaardmand og 1 Krone for en Husmand.

Det Tilbud tog Bestyrelsen med Glæde imod. Amtsafdelingen skulde kun bidrage 25 Øre pr. Medlem til Hovedforeningen, saa det var i alle Tilfælde en lille Forretning for den.

Jeg skrev saa nogle smaa Artikler til alle Bladene i Maribo Amt om Foreningens Formaal, og jeg tilbød at komme overalt, hvor de ønskede mig. Adgangen til Møderne var gratis for alle; jeg skulde kun have Lokale til Mødet, Kost og Logi. Jeg befordrede mig paa Cykel.

Fra saa godt som alle Egne i Stiftet modtog jeg Opfordringer til at komme.

Møderne blev i Reglen holdt i Skolerne om Aftenen. Lærerne i Maribo Amt er meget interesserede Havedyrkere. Det var Foredrag og Spørgetimer, og skønt det ofte trak længe ud, naaede vi dog aldrig at blive færdige.

Næste Dags Formiddag samledes vi igen, og saa gik det fra Have til Have. Jeg underviste i Plantning, Beskæring af Træer, Jordbehandling, forklarede Sygdomme og gav gode Raad paa alle Omraader.

Det var overordentlig fornøjeligt, og da jeg sagde, at de paa den Maade kunde faa mig 2 Gange aarlig, saa indmeldte baade Gaardmænd og Husmænd sig over en lav Sko. Det blev ogsaa økonomisk set en særdeles god Forretning for mig.

Jeg havde den Plads i 10 Aar paa de Vilkaar, at jeg aarlig fik Halvdelen af Medlemsbidraget.

Det var lige saadan et Arbejde, Moder havde tænkt sig, at jeg skulde gøre; men her var det ikke begrænset til et enkelt Sogn, jeg havde hele Stiftet, og naar min Tid tillod det, blev jeg af Hovedforeningen benyttet baade paa Sjælland og Bornholm.



Fra Rødkilde og Askov var jeg godt kendt med de unge Karles og Pigers Tankegang, som kommer paa Højskole. Det skulde jeg ikke begynde med at lære paa Frederiksborg Højskole; men

det er dog noget helt andet at være Lærer end at være Elev. Jeg havde ikke tænkt mig, at det krævede saa meget Arbejde.

Jeg syntes, at Lærerne paa Askov var sluppet saa let fra deres Foredrag, og jeg mente, at jeg havde et stort Forraad at tage til; men det slap meget hurtigt op. Jeg maatte slide i det som en lille Hest for at holde Hovedet over Vandet.

Min praktiske Uddannelse i Havebrugsfagene var især nyttig for mig. Den tyede jeg til, naar det andet Stof var ved at gaa paa Grund.

Frederiksborg Højskole blev opført paa bar Mark, og det blev min Opgave at anlægge, tilplante og lede Arbejdet i den 6—8 Tdr. Land store Have. Plantningen voksede sig hurtigt stor og smuk. Aar efter Aar fulgte baade mandlige og kvindelige Elever Arbejdet med stigende Interesse.

Baade unge og ældre interesserer sig altid for at høre om, hvorledes deres Hjem skal anlægges og indrettes og Omgivelserne om det ordnes.

Den Leg, jeg paa Fattiggaarden og senere som Vogterdreng havde mest Glæde af, var nu vokset op til at blive mit egentlige Arbejde. Derfor gik det for mig som en Leg, og den Leg er — som Bjørnson har sunget — gaaet helt op i de graanende Dage.

Endnu er det det Skolearbejde, jeg af alt er mest glad ved, ja, maaske det eneste, jeg rigtig duer til at udføre.



Det var en forunderlig Lykke, at jeg havde faaet de to Virksomheder, de passede saa godt sammen. Jeg fik igennem mit Arbejde et udmærket Kendskab baade til de unges og til de ældres Tankegang, som jeg ikke paa anden Maade kunde have faaet, og lidt efter lidt begyndte Tanken om en Skole paa naturlig Maade at spire frem.

Til April, naar Karleskolen sluttede, fløj jeg som en Foraarsbebuder ned til Mariibo Amt. Der var i Reglen travlt med Saa-ning paa den Tid, og det kneb ofte for Gaardmændene at komme til Møderne. Husmændene og Kvinderne kunde bedre faa Tid, og Havebruget laa ogsaa mere ind under deres Omraade.

For at holde Interessen vaagen sendte jeg forud for hver Rejse nogle Smaastykker gennem Bladene. Det skaffede god Tilslutning til Møderne. Saa begyndte Foraarsstravlheden. Jeg havde en Fø-

lelse af, at jeg skulde sætte hele Stiftet i Arbejde med at anlægge og plante om deres Hjem.

Naar Sommerskolen var sluttet, kom jeg igen for at se Frugten af deres Arbejde, faa Del i deres Glæder og høre paa deres Skuffelser.

Lidt efter lidt bredte Arbejdsfeltet sig til at omfatte saa godt som alt: Haven, Stalden, Marken, Husdyrene, Hønsene, Bierne, Husflid og Haandarbejde. Jeg maatte smage paa Frugtvin og spise Syltetøj til hjemmebagte Kager.



Af Landbrugsministeriet fik jeg Understøttelse til en Studierejse her i Landet, særlig for at se paa det mindre Landbrug, Husmandsbruget og Landbrugets Bierhverv; men jeg besøgte ogsaa Landbrugsskoler, Havebrugsskoler, og jeg deltog i Husmandsrejserne.

Jeg havde været Fører for mange Hold Studerende fra Sverige, og de havde fortalt mig en Del om Forholdene der; men jeg vilde helst selv se. Aaret efter blev Understøttelse bevilget mig til en Rejse i Sverige, med samme Formaal som i Danmark.

Paa disse Rejser fik jeg et godt Overblik over, hvorledes Landet laa.

Jeg blev klar over, at jeg vilde søge at samle det Arbejde, jeg hidtil have haft med de unge og de ældre, under samme Tag og paa en Plads, der var anlagt med det for Øje, at alt skulde tjene som Undervisningsmateriale for Elever og Kursusdeltagere.

En Stab af Lærerinder og Lærere skulde hver paa sit Omraade forestaa Arbejdet, og det skulde omfatte alt indendørs saavel som udendørs Arbejde, der kunde knytte sig til det mindre Landbrug, Husmandsbruget og Landbrugets Bierhverv.

Skønt jeg higede efter at faa begyndt, turde jeg dog ikke. Jeg havde været Lærer paa Frederiksborg Højskole i 4 Aar, og jeg følte, at jeg manglede alt for meget til at starte en saadan Skole.

Jeg fik Stipendium til Statens etaarige Lærerkursus i København. Der var dygtige Lærere, og jeg vidste fra mine tidligere Ophold i København, at der var rig Lejlighed til at lære noget, som man ikke kan se eller lære paa Landet.

Ved Siden af Lærergerningen arbejdede jeg stadig i det skjulte med Planen om Skolen.

Jeg søgte at vække Interesse for Sagen ved en Række korte Artikler, som jeg skrev om de unge Karles og Pigers praktiske og theoretiske Uddannelse og om det mindre Landbrug, Husmandsbruget og Landbrugets Bierhverv.

Jeg skrev under Mærket »Gracchus«, og Artiklerne blev sendt til Bladene gennem Ritzaus Bureau. I Reglen blev de optaget i 20—30 Blade, og jeg fik 1 Kr. pr. Blad, saa det var ikke nogen daarlig Forretning.

Et Aar er kun en kort Tid, og jeg besluttede mig til at fortsætte et Aar til; men før det Aar var til Ende, var jeg ogsaa færdig med alle mine Forberedelser. Jeg var klar over, at den Skole, jeg vilde oprette, skulde være en Husmandsskole.



Rigsdagen havde vedtaget Loven af 24de Marts 1899 om Jord til Landarbejdere. Det var et lille Skridt i den rigtige Retning. Jeg saa klart, at den Tid nærmede sig, da Folkevandringen fra Landet, der før var gaaet til Amerika og til Byerne her hjemme, vilde standse og brede sig ud over Danmarks Jord.

Jeg troede ogsaa, at der var de bedste Betingelser for Lykke og de sundeste Kaar for Slægten at vokse op under.

Men de unge Karle og Piger, som skulde have deres Hjem i et Husmandssted, skulde have en tilsvarende Uddannelse paa Husmandsskoler som den, de unge vordende Gaardmænd og Gaardmandskoner kunde faa paa Landbrugsskoler og Husholdningsskoler.

For de ældre, bosiddende Mænd og Kvinder skulde der afholdes korte Kursus i Landbrug og Landbrugets Bierhverv paa Skolen.

Saadan er den Tanke vokset frem, som Moder og Fader saade i mit Sind, da de talte med mig om at lære Havebrug i Præstegaarden for at hjælpe Sognets Folk til at faa mere Glæde og Udbytte af deres Havebrug.



Den Gang var der ingen Husmandsforeninger af Betydning. Det var Landboforeningerne, der med en lykkelig Haand havde ført Husmændene frem ved Præmiering af veldyrkede Husmandsbrug og ved Husmandsrejser; derfor var det naturligt, at jeg fore-

lagde Planen for de samvirkende Landboforeningers Bestyrelse og bad den om at anbefale Sagen.

Bestyrelsen skrev til mig, at under Forudsætning af, at Planen kunde vinde Tilslutning blandt Husmændene, vilde de støtte Sagen. Nu skulde den altsaa staa sin Prøve. Det blev aftalt, at jeg skulde forelægge den ved Husmandsrejsernes Fællesmøde paa Sjælland, Fyn og i Jylland.

Jeg fik ordnet det saaledes, at Sjællænderne samledes paa Frederiksborg Højskole. Der skulde det første stor Slag slaas. Det blev en Sejr.

De rejsende Husmænd gav Tanken en saa uforbeholden Tilslutning, at det oversteg mine dristigste Forventninger. De, som var til Stede, var klar over, at i det »Ja«, de udtalte, laa der en Kraft, som nok skulde overvinde den Modstand, der vilde komme.

Niels Bransager rejste i de Aar for »Politiken«. Han skrev under Mærket »Agricola«. Han blev saa grebet af den Begejstring, som Husmændene lagde for Dagen, at han slog et stort Slag for den i »Politiken« den Gang og ved mange andre Lejligheder.

Det næste Møde var paa Dalum Landbrugsskole ved Odense. Der var Husmændene, som havde rejst paa Fyn, samlede; men der var ogsaa flere andre; thi dette nye, der havde vakt saa stor Begejstring paa Sjælland, vilde de nok være med til.

Husmændenes Tilslutning var der ikke noget at klage paa; men der meldte sig ogsaa en Del Modstandere.

Der blev sagt, at de unge fra Gaard og Hus skulde sidde paa Skolebænk sammen, ellers vilde det sætte Skel mellem dem.

Forstander Jørgen Pedersen stod ved Siden af mig paa Kathederet, og jeg stillede det Spørgsmaal til ham, om der blandt Eleverne paa Dalum var ligesaa mange Husmandssønner som Gaardmandssønner, og han maatte indrømme, at der var kun faa Husmandssønner blandt Eleverne paa Dalum Landbrugsskole.

Jeg sagde saa, at havde det ikke sat Skel mellem de unge fra Gaard og Hus, at kun Gaardmandssønnerne kom paa Landbrugsskole, saa vilde det snarere hjælpe til at udslette Skellet, naar de unge vordende Husmænd fik en tilsvarende Uddannelse paa en Husmandsskole.

En Diskussion kan bidrage til at klare et Spørgsmaal; men den kan ogsaa forplumre Sagen saaledes, at det bliver vanskeligt for nogle at holde den fast. Jeg anede, at Modstanden mod Tanken

kunde blive haard, og jeg var ikke nær saa modig, da jeg rejste fra Dalum til Silkeborg, hvor Jyderne skulde samles, som da jeg rejste fra Frederiksborg til Dalum. Men jeg var glad ved, at det første Møde var uden en Mislyd, og jeg lærte af Modstanden paa Dalum at vogte mig for de Angrebspunkter, som faldt lettest i Øjnene.

I Silkeborg var der en meget stor Forsamling. Jeg følte, at kunde jeg vinde den, saa var Jylland vundet, og det gik.

Efter Mødet skrev et af Bladene, at de jyske Husmænd sluttede sig til Formandens Tak og Anbefaling for Tanken om en Husmandsskole ved at raabe 3 Hurra, saa Taget var ved at løfte sig over Seminariets Gymnastiksal!

Det var Formanden, Hansen Marsvinslund, der havde afbødet Kritikken i Gymnastiksalen. Ved Fællesspisningen kom den frem; men Stemningen fra det store Møde formaaede den ikke at udslette.



Nu var jeg parat til at fortsætte. Jeg meddelte, at jeg vilde komme overalt, hvor de ønskede mig, og Opfordringer fra hele Landet strømmede ind. Det var jeg glad ved; thi jeg vilde gerne vække saa megen Interesse for Skolen som muligt, selv om det tog Tid og kostede Penge.

I det Aar sov jeg ikke mange Nætter mere end een Gang i samme Seng. Fra Nord til Syd, fra Øst til Vest, paa Kryds og tværs for jeg Landet over. Møderne var altid godt besøgt, det sørgede Bladene for, nogle ved at anbefale, andre ved at kritisere.

Der kom baade Kvinder og Mænd, unge og gamle. Der blev talt og diskuteret, tilsidst var jeg saa fortrolig med Indvendingerne, der vilde komme, at jeg kunde — som en kendt Politiker siger — »se igennem Modstanderne, som om de var af Glas!«

For de unges Vedkommende blev der sagt:

En saadan Skole faar ingen Elever; thi der er ingen unge, der vil uddanne sig til at være Husmænd og Husmandskoner. Kun de bliver det, som ikke kan blive noget andet.

De bosiddende Mænd og Kvinder kan ikke være hjemme fra i 11 Dage; hvor skulde de kunne det? Nej, Skolen kan ogsaa godt lukke den Afdeling, før den begynder. Kursusdeltagere faar den ikke.

Jeg sagde, at mine Erfaringer som Lærer og Vandrelærer var

anderledes, og saa lod jeg ellers Spørgsmaalene besvare af de tilstedeværende ved at spørge, hvad de mente.

Det blev af og til bekræftet, at Frænde er Frænde værst. Der var baade unge og ældre af dem, der kunde ventes som Elever og Kursusdeltagere, som sluttede sig til Kritikken; men der var heldigvis mange, mange flere, der sagde: En Skole med det Program skal nok samle Folk.



Aaret gik paa den Maade, uden at Sagen tilsyneladende var kommen sin Løsning nærmere. Bladene havde omtrent hørt op med at skrive om Skolen, og jeg fik kun faa Opfordringer til at tale. Jeg var ogsaa ved at blive træt af alt det Rejseliv.

Agitationen havde kostet mange Penge, og jeg havde ingen faaet ind. Det var jo »min egen Æske«, jeg talte for, sagde de, saa jeg fik ikke Honorar for Møderne, og kun faa betalte min Rejse.

Sagen maatte gribes an paa en anden Maade; men hvorledes?

Jeg havde lagt Mærke til paa Møderne, at det i Reglen var de af Husmændene, der var kommen videst frem, som havde størst Forstaaelse af den Betydning, Skolen kunde faa for Husmandstanden. Dem vilde jeg nu henvende mig til.

I Landbrugsministeriets Arkiv var der opbevaret Indberetninger fra alle Landsdele om Husmandsrejser og om Præmiering af Husmandsbrug. Jeg bad om Tilladelse til at laane alle Beretningerne fra hele Landet for de sidste 10 Aar, og da Ministeriet hørte, hvad jeg vilde bruge dem til, blev mit Andragende imødekommet.

Det var et helt lille Læs Papirpakker. I dem vilde jeg søge at finde Navnene og Adresserne paa hver enkelt, som havde faaet Præmie eller havde deltaget i Husmandsrejser i de sidste 10 Aar.

Det var for Alvor et vidtløftigt Stykke Arbejde at begynde paa; thi den samme Adresse gik ofte igen flere Gange, og ofte med Aars Mellemrum. Undertiden fandtes ogsaa et Navn i flere Landboforeningers Indberetninger. Jeg maatte tage Landboforening for Landboforening, Aar for Aar ordne dem alfabetisk og skrive dem ind i en Bog. Derefter skrive Adresser paa Konvolutter, forsyne disse med Frimærker o. s. v.

Jeg lod mit Foredrag om Oprettelsen af en Husmandsskole

trykke i 10,000 Eksemplarer tilligemed en Opfordring om at yde et Bidrag paa 5 Kr. til Skolen.

(Foredraget findes trykt bag i denne Bog.)

Paa den Maade haabede jeg at faa samlet en Garantikapital paa ca. 50,000 Kr. Naar jeg havde den Kapital, vilde Landboforeningerne støtte Skolen.

Jeg havde ca. 10,000 Breve.

Det havde kostet et uhyre Arbejde at faa dem samlet. Trykning af Hefter, Konvolutter og Frimærker havde kostet mange Penge, som jeg havde laant paa Kautionsbevis.

Jeg havde haft en af mine Brødre i Klodskov til at hjælpe mig. Da det hele var færdigt, fyldte det en Tospænder Fjedervogn.

Saa stor en Postforsendelse havde Nykøbing Posthus aldrig modtaget paa een Dag, sagde Postmesteren til mig; men jeg bad ham om ikke at sætte det i Aviserne.

Nu haabede jeg, at jeg kunde hvile mig lidt og træffe de sidste Forberedelser til Skolen; men jeg tog fejl. Nu fik jeg for Alvor travlt.



I København boede jeg i Højskoleforeningen; der rejste jeg til; men næppe var jeg kommen indenfor Døren, før Stuepigen sagde til mig, at Postbudet bestandig kom med store Bunker af Breve til mig, og at han nu snart havde fyldt hele min Stue.

Det var jo rimeligt nok, at der af 10,000 Breve maatte blive en Del, som gik Retur.

Nogle bar Paaskriften: »Død for mange Aar siden!« — »Rejst til Amerika for 10 Aar siden!« o. s. fr.

Postbudet læste disse Bemærkninger, og han sagde til Stuepigen, at jeg maatte være gal. Det bredte sig i hele Højskoleforeningen, og de begyndte at betragte mig med nogle mærkelige Blikke.

Der var ogsaa Bunker af almindelige Breve. Det var ofte lange, vidtløftige Skrivelser, nogle anbefalede Planen og andre kritiserede den.

En Del anonyme, ufrankerede Breve fik jeg ogsaa som Svar.

Bestandig ringede Postmanden paa Døren, og Brevbunken voksede fra Dag til Dag i min Stue.

Efter nogle Dages Forløb begyndte ogsaa Pengepostbudet at

ringe paa Døren. Han bragte Postanvisninger med 5 Kr. Nu fik jeg travlt som Kuponklipper.

I Højskoleforeningen boede der mange Pensionærer. Nogle var ved at sprække af Nysgerrighed og andre af Latter. De vidste jo ikke, hvad jeg havde foretaget mig i den Tid, jeg havde opholdt mig hos min Broder i Klodskov.

For at faa en Ende paa det gik jeg hen og aftalte med Postkontoret, at jeg vilde selv afhente min Post, og saa stillede jeg daglig med to store Haandkufferter paa Posthuset. Jeg anede ikke, at min Post i denne store By havde vakt hele Posthusets Opmærksomhed; men det havde den, og da jeg nu stillede med mine Haandkufferter, var de nysgerrige efter at se Manden.

Jeg fik baade Spydigheder og Vittigheder i Tilgift.

Lidt efter lidt hørte Returbrevene op; men de almindelige Breve vedblev at strømme ind, og af dem saa jeg i det hele og store en saadan Tilslutning til Tanken, at min Tro paa, at Skolen ikke vilde komme til at mangle Elever eller Kursusdeltagere, blev styrket derved.

Det værste var, at Brevene skulde besvares, og helst ret udførligt. Jeg skrev fra Morgen til Aften og langt ud paa Natten, til min Skrift var saa ulæselig, at jeg ikke selv kunde se, hvad der stod.



Lidt efter lidt stilnede det af med Postsagerne, og jeg begyndte at se mig om efter en Plads til Skolen.

Paa mine mange Rejser havde jeg haft rigelig Tid i Jernbanekupéer og i Ventesale til at udarbejde udførlige Planer for Skolen i alle Enkeltheder, og det havde jeg gjort.

Mit Ideal var en Beliggenhed paa Sydsiden af en Skov. — Som Dreng havde jeg gaaet saa meget i Skoven og samlet Brænde, at jeg var kommen til at holde af Skoven baade Sommer og Vinter. — Tæt ved en Hovedlandevej. Ikke under 2 og ikke over 4 km fra en Købstad med god Jernbaneforbindelse. Jordarealet skulde være saa stort, at der kunde anlægges Brug af forskellig Størrelse, Frugt-, Køkken- og Blomsterhaver og Plads til alle Landbrugets Bierhverv.

Bygningerne skulde helst opføres fra ny af og indrettes efter Planer, som jeg havde tegnet. Der skulde være rigelig af Plads

til Udvidelser, da jeg var overbevist om, at Skolen med Tiden vilde vokse sig stor.

Fra Rødkilde, Askov og Frederiksborg Højskoler var jeg godt kendt med Højskoleindretningen, og paa mine mange Rejser havde jeg set de fleste af vore Landbrugsskoler.

Jeg havde deraf lært baade Fejl og Fordele, og nu vilde jeg søge at undgaa alle Fejl.

I Fantasiens saa jeg et stort Kompleks af Bygninger i straalende Sol, omgivet af Hække og Haver og befolket med en stor Stab af Hjælpere baade paa Haandens og Aandens Omraade.

Jeg saa unge Piger og Karle, ældre Kvinder og Mænd fra hele Landet, som strømmede til og fra Skolen, ligesom travle Bier flyver til og fra Kuben en Sommerdag.

Det var en Fest, og jeg følte mig lykkelig, glad og taknemmelig. Alt Slid og Træthed var ligesom blæst bort, da jeg begav mig ud paa den første Rejse for at søge efter Plads til Skolen.



Landbrugsministeriet havde paaskønnet mit Arbejde i disse Aar ved det ene Aar at bevilge mig en Rejseunderstøttelse til Tyskland og det andet Aar en Rejse til England. Det havde været en god Rekreation, som havde styrket og opmuntret mig meget.

Jeg havde faaet mange Tilbud.

Smaa Højskoler, der ikke kunde gaa som Højskoler, blev tilbudt mig billigt til Husmandsskole.

Store Skoler, der havde haft en Blomstringstid som Højskole, men som nu var ved at falme, vilde gerne have Buketten frisket op ved en Afdeling Husmandsskole.

Fattiggaarde, Kroer, Bøndergaarde og Husmandssteder i alle Størrelser, som af en eller anden Grund stod ledige, blev jeg indbudt til at se paa til Husmandsskole.

Folk havde i Almindelighed de mærkeligste Forestillinger om, hvorledes en Husmandsskole skulde være.

Mange mente, at Skolen, ligesom Husmandsbrugene i Reglen blev den Gang, skulde anlægges paa Heden eller Overdrevene, hvor Sten og Stubbe skulde ryddes for at vise, hvad Slid og Slæb formaade at udrette.

Der var en Forskel som paa Nat og Dag mellem mit Ideal og

det, jeg blev vist, og naar jeg sagde min Mening, blev jeg ofte haanet som en Projektmager, der led af Storhedsvanvid.

Det blev Skuffelse paa Skuffelse, den ene større end den anden. Selv om jeg vilde slaa lidt af paa Idealet hist og her, det kunde dog ingen Steder blive til noget.

En Skole, der ikke paa sit Omraade kunde staa Maal med de største og bedste af vore Landbrugsskoler, vilde jeg ikke oprette.

Husmandsskolen skulde ikke være en Fattigskole.



Nu havde jeg igen rejst hele Landet over, og jeg var ikke Maalet et Skridt nærmere efter min Mening.

Da jeg rejste fra Frederiksborg Højskole, havde jeg tilbagebetalt min Gæld og anskaffet et smukt Udstyr til et Værelse. Jeg havde ogsaa samlet Penge til Studeringen i København. Men nu!

Udstyret havde jeg skilt mig ved, og jeg havde en Gæld for Rejser, Tryksager, Porto og meget andet, som ikke en Gang kunde dækkes af det Beløb, der var indkommet til Skolen.

Mit Mod var borte, min Tro paa Sagen var ved at dø.

Jeg var Fortvivlelsen saa nær, at jeg næsten gruede for mig selv.

Nu var det 4 Aar siden, jeg var rejst fra Frederiksborg Højskole; tilbage dertil kunde jeg ikke rejse.

Jeg øjnede hverken Haab eller Udvej.

Jeg sad i Toget og kørte mod København.

Jeg husker det endnu saa tydeligt, som var det i Gaar.

Da Toget kørte under Broen ved Roskilde, tænkte jeg:

»Kunde der bare ske en Ulykke, saa man ikke mere skulde se København, saa var man dog ingen Projektmager. En anden vilde nok tage Arbejdet op og føre Sagen igennem. Jeg kunde ikke slaa et Slag for den mere!«



Det var Søndag og lige ved Middagstid, at jeg naaede Højskoleforeningen.

Alle var samlede i Læsestuen. Der blev ført højrøstet Samtale om Systemskiftet, Fakkeltog og Fest i Kongens Have.

Jeg havde været saa optaget, at jeg daarlig nok havde bemærket, at vi havde faaet et politisk Systemskifte.

Jeg var ikke oplagt til at tale med eller til at gaa ind og spise til Middag, skønt jeg ikke havde faaet Mad i lang Tid.

Jeg gik op ad Trapperne til 4. Sal, hvor jeg havde mit Værelse. Paa Bordet laa der en stor Bunke Breve.

Jeg gad ikke set Breve; men idet jeg skævede til dem, fik jeg set Udskriften paa et af dem, og den Haandskrift kendte jeg. Brevet var fra Begtrup. Det vilde jeg nok læse.

Brevet var kommet samme Dag.

Begtrup skrev, at Landbrugsminister Ole Hansen havde bedt Begtrup om at skaffe Ministeren min Adresse. Han havde ikke selv kunnet opspørge den. Ministeren ønskede at tale med mig, da det var hans Hensigt at støtte mit Forslag om Oprettelsen af en Husmandsskole.

Begtrup tilføjede:

»Jeg lykønsker Dig! Nu vil Du naa Dit store og smukke Maal!«
For mig var det, som om dette Brev kom fra Gud.

Jeg havde aldrig tænkt, at et Brev kunde have en saadan Virkning.

Hele Tilværelsen, som for faa Øjeblikke siden havde forekommet mig fortvivlet og trøstesløs, var nu fyldt med Tro og Haab.

Jeg var som forvandlet.

Nu vilde jeg gerne gaa med i et Fakkeltog og deltage i Festen i Kongens Have.

Jeg vilde lade min Tak gælde Kongernes Konge; thi Tak og Glæde fyldte mit Hjerte.

Jeg kendte mig selv igen. Jeg havde faaet Mod og Tro paa Livet og Skolen.



Dagen efter gik jeg op i Landbrugsministeriet.

Ministeren spurgte mig, om jeg kunde udarbejde et Forslag til en Husmandsskole i Lighed med den, jeg havde omtalt i mit Foredrag.

Jeg svarede, at det havde jeg allerede gjort. Det var færdigt!

Det var Ministerens Tanke, at Pengene til Skolens Oprettelse skulde skaffes af Sorø Akademis Midler. Det havde jeg heller ikke noget imod. Derimod var jeg meget mere betænkelig ved at gaa

ind paa Ministerens Tanke om at nedsætte en Husmandsskolekommission.

Men Ministeren sagde:

Vi kan jo selv vælge Kommissionsmedlemmerne, og han bad mig om at komme med Forslag.

Jeg gik saa hjem og satte mig til at spekulere over, hvem det skulde være.

Nogle forekom mig at være selvskrevne, og andre syntes jeg skulde med.

Listen blev alt for lang; saa rettede og slettede jeg. Der var vist 15 Navne paa den Liste, jeg overbragte Ministeren. Han slettede nogle og satte andre i Stedet.

Kommissionen kom til at bestaa af:

Højskoleforstander I. P. Kristensen-Randers, Ollerup, Formand.

Assistent i Landbrugsministeriet, Cand. juris H. Waage, København, Sekretær.

Husmand Niels Mortensen, Kirkeskensved.

Folketingsmand, Hofjægermester, Greve Ludvig Reventlow, Rudbjerggaard.

Folketingsmand, Overretssagfører Zahle, København.

Husmand Jens Peder Jensen, Sortsø.

Gaardejer Anders Hansen, Rolfstedgaard.

Folketingsmand, Gaardejer Niels Pedersen, Nyskov.

Husmand H. Kristensen Balle, Kolding.

Folketingsmand, Redaktør Vilh. Lassen, Aalborg.

Højskolelærer N. J. Nielsen-Klodskov, Frederiksborg.



Den 23de September 1901 blev Husmandskommissionen nedsat, og Arbejdet begyndte straks.

Det viste sig allerede ved det første Møde, at enige om Planen var Kommissionens Medlemmer langt fra; men jeg mærkede, at de alle havde Villie, og saa haabede jeg, at de nok skulde finde Vej, og de fandt den.

Efter $\frac{1}{2}$ Aars Forløb afgav Kommissionen en enstemmig Betænkning og stillede i Henhold dertil to Forslag.

Det ene gik ud paa, at der skulde oprettes to nye Landbrugs-

skoler, een paa Øerne og een i Jylland, hvis Undervisning særlig skulde anlægges for det mindre Landbrug, Husmandsbruget og Landbrugets Bierhverv.

Til hver af disse Skoler skulde Staten yde et Laan paa indtil 60,000 Kr., der aarlig skulde forrentes med $3\frac{1}{2}$ pCt. og afdrages med 1 pCt.

Staten skulde have 1ste Prioritets Panteret i Skolerne med alt Tilbehør, og ad privat Vej skulde der skaffes et Beløb svarende til $\frac{1}{4}$ af Statslaanet.

Skolernes Undervisningsplan skulde godkendes af Ministeren for Kirke- og Undervisningsvæsenet, og efter Godkendelsen skulde Eleverne straks kunne søge Amtsunderstøttelse til Opholdet.

Kultusminister J. C. Christensen modtog dette Kommissionsforslag og gennemførte det i Rigsdagen med den af Ministeren meget væsentlige Forbedring,

at Elever, der søgte Understøttelse til disse Skoler, ikke først skulde have gennemgaaet et Kursus paa en Højskole.

Kommissionens andet Forslag blev modtaget af Landbrugsmi-
nister Ole Hansen og gennemført i Rigsdagen uden væsentlige
Ændringer. — 28. 10. 1905.

Det i Forslaget, der vedrører denne Skole, er følgende:

a) Til forskellige Tider af Aaret skal der ved Skolen afholdes korte Kursus i Landbrug og Landbrugets Bierhverv.

b) Karle og Piger, der har gennemgaaet et Kursus paa en Højskole, kan faa Understøttelse til praktisk Uddannelse ved Skolens Landbrug, Havebrug og Bierhverv.

Jeg bad Kultusminister J. C. Christensen om Lov til at finde en Plads til Skolen paa Øerne.

Jeg havde igen mange Tilbud.

Da jeg rejste ud paa den Ekspedition, bad jeg som Abrahams gamle, tro Tjener Elieser:

»Herre, lad nu min Rejse lykkes!«

Jeg tror, han ledte mig til Kærehave. Denne dejlige Plads med det smukke Navn. I den saa jeg i Fantasien alle mine Øn-
skers Maal opfyldt, og jeg har aldrig siden fortrudt det.

Den 2die Juli 1902 gav Kultusminister J. C. Christensen sit Samtykke til, at »Øernes nye Landbrugsskole for det mindre Landbrug, Husmandsbruget og Landbrugets Bierhverv« blev anlagt i Kærehave.

Samtidig godkendte Ministeren den Undervisningsplan, jeg havde udarbejdet for Skolen.

Fra den Dag har jeg været Ejer og Forstander for Kærehave.



Jeg var godt 36 Aar, da jeg tog fat paa Arbejdet her; men Tiden og Vejen var ikke faldet mig lang. Den havde været saa rig paa Oplevelser. Det var gaaet mig, som der staar i Sangen:

»Er til Maalet man naaet,
sætter straks man et nyt!«

Som Barn var jeg med at stride paa de forskellige smaa Valpladser, for at vi kunde bevare Friheden i den lille Etværelses Lejlighed.

Det var den Gang et stort Maal at sætte Kræfterne ind for. I den Tid voksede Pæleroden frem.

Børneskolen satte Maal, som krævede Anspændelse af andre Evner og Kræfter.

Mit første egentlige Maal var vel nok at blive Sognets Gartner.

Senere udvidede Maalet sig til at omfatte hele Lolland-Falster.

Her i Kærehave var det efter Loven givet, at Skolen skulde være for alle »Øerne« ikke blot i Havebrug, men i det mindre Landbrug, Husmandsbruget og Landbrugets Bierhverv.

Jeg havde selv Følelse af, at Maalet var hele Danmark, og Besøget har ogsaa vist, at her har været ligesaa mange Jyder som Øboere.

Før Krigen saa det ud, som om Grænsen atter skulde udvides. Jeg øjnede, at den Dag vilde komme, da Kærehave maaske ogsaa kunde komme til at betyde noget for den øvrige Verden. »Trækket« hertil fra andre Lande var godt begyndt.

»Jord- og Egne-Hjem«s Spørgsmaalet rykkede mere og mere op blandt de første og største, og de forskellige Landes »Spejdere« var begyndt at se hen til Danmark som Foregangslandet.

Den danske Husmandsstand har ogsaa mange Muligheder for at kunne blive et Forbillede for andre Lande.

Kærehave var begyndt at forberede sig til den nye Tid.

Den Jord, som ikke i de sidste 100 Aar havde været til at faa for Penge, havde jeg købt og lagt ind under Skolen.

Nu er her i Kærehave den herligste Plads, stor nok til det

nye Kærehave, som jeg i Fantasien ser ligesaa klart, som jeg for 20 Aar siden saa det, som nu er her. Jeg glædede mig til Udvidelsen, som jeg havde glædet mig til Begyndelsen.

Naar Udvidelsen kommer, ved jeg ikke. Jeg har lært at nynne:

»Maaske ikke min Tid,
Maaske ikke min Vej,
Vor Herre ved Raad.«



Nu er der gaaet godt 20 Aar, siden jeg blev Forstander for Kærehave. Om Arbejdet paa Skolen i den Tid vil jeg fortælle i 2den Del af denne Bog. Her vil jeg slutte med at sige:

Arbejdet i Kærehave har gjort disse 20 Aar til de lykkeligste, jeg har levet. Naar jeg nu ser tilbage, saa takker jeg ikke blot Gud for disse 20 Aar, men for alle de Aar og Prøvelser, der gik forud. Nu synes jeg ikke, jeg kunde undvære nogen af dem.

Jeg er glad ved, at jeg bor i Egehuset, og at Traaden mellem Egehuset og Skolen ikke er bristet. Jeg vil helst af alt arbejde for Kærehave, og min Bøn for den er nu som før:

»Lad det kendes, Herre god,
Skolen her staar godt i Fod
Paa den ægte Klippe.
Duften lad dens Blomsterkrans,
Straale lad den i din Glans,
Aldrig lad den glippe.

Regn os til dit Vennelag,
Under vort det ringe Tag
Værdiges at træde.
Hør vor Bøn og hør vor Sang,
Giv Guds Fred sin rette Klang,
Os vor Herres Glæde.«

Egehuset, Kærehave, Ringsted, i September 1922.

FOREDRAG MED FORSLAG
TIL OPRETTELSE AF
HUSMANDSSKOLER.

AF

N. J. NIELSEN-KLODSKOV.



Naar dette Aar er tilende, er det just 100 Aar siden, at den sidste Rest af Stavnsbaand for den danske Bonde hørte op her i Landet. Ja, vi ved vel, det var den 20de Juni 1788, at Kronprins Frederik underskrev Loven om Stavnsbaandets Løsning, og vi fejrede derfor ogsaa Hundredaarsfest i 1888; men i Grunden burde vi ogsaa i Aar holde Stavnsbaandsfest; thi vi ved, at Friheden fra 1788 kun gjaldt alle under 14 Aar og over 36. Alle de Aldere, som laa herimellem, blev først fri, da vi skrev 1800. —

Det var altsaa 12 Aar, at de kraftige Aldere endnu maatte bære Aaget paa deres Skuldre, og for mange har de maaske været lange, og de er bleven graa under det; men ellers tænker jeg mig dog, at Haabet om Friheden, der var født, for de fleste har gjort det let at bære. Paa Børnenes og Slægtens Skuldre skulde det ikke mere komme til at hvile, og de har baaret det, som vi bærer en gammel Klædning, der skal kastes hen, saa snart den ny kommer fra Skrædderen.

Der er Børn, som altid glæder sig til de faar nyt Tøj; men jeg har ogsaa kendt smaa Børn, som helst vil gaa i det gamle. Med det nye følger der Forpligtelser, de maa ikke ligge og rode i Jorden som en Gris eller krybe i Træerne, og man maa ligge og lokke for at faa dem til at gaa i Tøjet, og saa kniber det her og saa der, nej, blive i det gamle, det var meget bedre. Den Søndagsglæde, Forældrene havde ventet sig af Barnet for den nye Klædning, kommer ikke altid lige straks; men har Barnet først haft Tøjet paa en Dag, og det er faldet til Kroppen, er det maaske svært Mandag Morgen at faa det til at trække i Hverdagstøjet. — Paa lignende Maade gik det med Frihedsdragten. Vi ved, det var ikke alle Bønder, der mærkede Trykket af det

Aag, de gik under, eller Lettelsen, da de blev fri. De følte sig uselvstændige og turde ikke staa ene; men det varede ikke længe, før de fandt, at den ny Klædning var en »Reformdragt«, der ganske anderledes var vel skikket til Arbejdsdragt end den gamle, og de Laster: Drik, Slagsmaal og Dovenskab, der havde overklistret den gamle Dragt, fik kun pletvis Plads paa den nye. At Arbejdet kunde være andet end trælsomt Slid, fik de nu først Forstaaelsen af. Det, Ladefogden med sin Pisk paa Hovmarken før maatte tærskes igennem, gik nu hjemme som en Leg, og de Mænd er bleven glædet og deres Minde hædret, som førte an i Kampen. Vi kender alle de bedste af dem, og de Minder, der er rejst dem. Det var enkelte Godsejere, Herremænd og varmhjertede Patrioter. I den Kamp kunde Bønderne ikke selv føre an; thi de ejede ikke de Vaaben, der kæmpedes med; men da Sejren var vundet, viste de, at den Tillid og Trang, der var bygget paa, ikke blev gjort til Skamme.

Vi, som nu kender Forholdene paa Landet, har vanskeligt ved at sætte os ind i Tilstandene, som de var, før Stavnsbaandet blev løst og Frihedsfølelsen vaagnede. Men vi ved, det var et fattigt, kummerligt og trangt Liv, de fleste Landboere levede; thi den Glæde og Velsignelse, et frit og selvstændigt Arbejde giver, kendte de ikke; for dem var Arbejdet paa Hovmarken eller andet Steds under Herremændens Pisk et trælsomt Slid, og deres eget — om der var noget, de kunde kalde saadan — havde de ikke Tid og vel heller ikke Lyst til at passe.

Ja, netop fordi Forholdene var saa usle, maa vi beundre de Mænd, der kunde tro paa en lysere Fremtid for Landet ved Bondens Frigørelse, og det var en Lykke, at den unge Kronprins Frederik saa fuldt forstod disse Mænd, at han med Iver og Varme kunde sige de tilskyndende Ord til Reventlow, da det blev forelagt ham. Han sagde jo: »*Det forekommer mig dog, at i en saa vigtig Sag, hvor det gælder hele Landets Vel, bør man ikke betænke sig eller lade en eneste Dag gaa tabt. Kan vi ikke ligesaa godt begynde i Dag som i Morgen.*« — Det var sagt med ungdommelig Frejdighed og selv for en Kronprins lettere sagt end gjort. Herremandsvælden var stor, det var de faa, der vilde og turde tro paa, at det kunde bringe dem og Landet Lykke og Velstand at give Bonden fri, ham, som de nu maatte binde til Stavnen for at holde ham der; de spaaede Landet øde og Statens Ruin, hvis det skete. For de flestes Vedkommende var det vel nok mere snævert Syn end ond Villie, der gjorde, at de ikke kunde gaa med til Landboreformerne, og set fra deres Standpunkt var der vel noget, der kunde give dem Ret, som kun kendte Bonden fra Hoveriarbejdet paa Herregaarden; thi Slid, Omgængelighed eller Interesse for Arbejdet savnede de sikkert nok hos Bønderne i alt for høj Grad. Hans Kløgt og Energi blev sat i Skulkeri, Drik og daarlige Forlystelser, og det var kun dem, der havde set lidt til Frihedens Frugter, hvor de Frø forsøgsvis var udsaaet, der turde tro paa, at Lykken vilde blomstre, hvor Frihedstræet voksede og Oplysningskilden sprudlede; thi det var de Mænd, som arbejdede for Bondens Frihed og Selvstændighed, klar over, at *Oplysning* maatte der til, ja, det var vel i Grunden paa den, de byggede, fuldt saa meget som paa alt det andet. Der blev oprettet Se-

minarier, uddannet Lærere, og de mange Skoler rejste sig rundt i Landet. I Slutningen af forrige Aarhundrede begyndte ogsaa *Oplysningens Tid* her hjemme. — »*Kundskab er Magt*«, siger vi i vore Dage som en Erfaringsætning, vi har lært; for hundrede Aar siden kunde de vel ikke saa kort og klart udtale det; men det var dog det, de mente. Vi ser det af det, de skrev paa Frihedsstøtten, der staar inde paa Vesterbro i København — denne Støtte, som med Rette er bleven kaldt »*det skønneste Mindesmærke, noget Land kan opvise*«. Der staar jo blandt andet: »*Stavnsbaandet skal løses, at den fri Bonde kan vorde kæk og oplyst, flittig og god, hæderlig Borger, lykkelig.*«

Da Mindestenen for Kristian Frederik Ditlev Reventlow 100 Aar efter blev rejst i Frederiksborg Slotshave ved Hillerød, satte man Oplysningsengelen paa Forsiden og lagde det brækkede Aag, der havde hvilet paa Bøndernes Skuldre, ved hans Fod, og saa skrev man paa den ene Side:

»*Frihedstræets unge Stamme gav han kraftig Rod,
Sand Oplysnings dybe Kilde grov han ved dets Fod.*«

Vi ser, at da var det i alt Fald fuldt forstaaet, at *Frihed og Oplysning* gik Haand i Haand, og saadan havde de sikkert ogsaa ønsket, at det maatte ske. Det var en Brydningstid og Gæringstid, et Foraar, der ikke er oplevet mange af her i vort Land. Det var Menneskerettigheder for en stor Stand, der brød igennem og blev anerkendte. De gamle Baand og Hylstre, Bonden lige til den Tid var surret sammen i, bristede og faldt tæt, som Knopskæl falder fra Træerne i Løvspringstiden. Nu er den Kummer og Møje, de gamle døjede, glemt, og jeg vil heller ikke her vise et mørkt Billede af den Tid, men blot det Vaarpust, der bar den nye Tid med sig.

»*Vi vil skrive i Sand, hvad de gamle led,
men i Sten hans Navn, som for Frihed stred*«

staar der paa den anden Side af Mindestenen over Reventlow, og det er godt, at vi har kunnet sætte en saadan Indskrift paa et Minde over en af de ypperste Talsmænd for Frihed og Oplysning; thi hvad der skrives i Sand, løber sammen og glemmes, men hvad der hugges i Sten, slettes ikke ud.

Det var en ny Tid og et nyt Aarhundrede, der begyndte saa at sige samtidig, og jeg tror, det er et lykkeligt Varsel, at en Samfundsklasse paa den Maade kan gaa ind ikke alene i et nyt Aar, men i et nyt Aarhundrede. Den store Part af Menneskene oplever ikke dette; vi, som er her, oplever det forhaabentlig, da der kun er et Aar igen; men saa er jeg ogsaa sikker paa, at vi alle — de gamle maaske mest for deres Børns Skyld, men vi unge for vor egen og det Godes Fremgangs Skyld — kan ønske stort og se lyst paa Livet, ja ikke alene ønske, men ogsaa *handle og arbejde* for Fremgang og Forbedring. Et nyt Aar kan bringe meget, men et nyt Aarhundrede mange Gange mere; se blot et Øjeblik paa, hvad der i dette Aarhundrede er naaet. Vi ser Fremgang overalt. De Tanker og Maal, der ved Aarhundredets Begyndelse ragede højt i Vejret, er skjult langt nede af nye, som ikke den Gang

var født. Vi maaler ikke Fremgangen blot i økonomisk Henseende, ikke efter, om Formuerne er bleven større og de materielle Vilkaar bedre, men efter, den aandelige Oplysning, om det sædelige og moralske Niveau er bleven hævet ved de Fremskridt, Samfundet har gjort, og naar vi holder os til den Samfundsklasse, jeg har omtalt og tænker paa — Bondestanden —, maa vi sige: *Ja, Forvandlingen er kolossal*. Ingen skulde i Slutningen af forrige Aarhundrede tænkt, endsige troet, at den Stand, som da stod næsten paa Trællestate og i alt Fald levede i alle Trællens Laster, saa mægtigt kunde rejst sig og rystet dem alle bort.

Det maa dog huskes, at da først Reformerne var sat igennem af de faa, og skærmet ved passende Love, deltog mange flere Godsejere og Proprietærer af fri Villie i det store Udsøftningsarbejde, og det blev naturligvis deres Drift, Bønderne søgte at efterligne. Indtil over Midten af dette Aarhundrede var Godsejere og Proprietærer Foregangsmændene; men vi maa jo rigtignok ogsaa sige, at først efter at Bønderne enkeltvis og samlede tog fat paa de store Fællesforetagender: Opdræt, Mejerier, Slagterier, Sukkerroedyrkning og lignende, er det, at Udviklingen næsten er gaaet med Damp.

Spørger man nu: *Ved hvilke Midler har den danske Landbostand erhvervet sig et Ry, der bærer til de fremmede Lande, som den dygtigste og intelligenteste Bondestand i Verden?* — det siges der jo, at den er — maa der svares: *Oplysning*, og man maa nødvendigvis nævne *Folkehøjskolerne* og *Landbrugsskolerne* som de, der i første Række har vakt Virkelysten hos de unge, vist dem gennem deres Foredrag det store Maal, der kan naas, naar alle Kræfter forenes, og samtidig med, at de unge paa Skolerne har »*druknet af Kundskabens Kilde*«, har de sjunget det ind i sig: »*Dag og Daad er Kæmperim.*«

Den berømte Engelskmand Wellington har sagt: »*Englands Sejre i Krig og Fred er vundet paa Legepladserne ved Eton og Harrow.*« Han tænker jo herved paa de legemlige Idrætsøvelsers Betydning, paa Gymnastik og den Slags. Jeg tror, at vi maa sige: *Det danske Landbrugs Sejre er vundet paa Skoler for den voksne Ungdom.*

For nogle Aar siden rejste en Udlænding her i Landet for at se paa Landbrug. Han blev selvfølgelig kun vist det bedste; men han var mange Steder, og han fortalte, at hvor han havde set en rigtig god Besætning af Kvæg og Svin, Gødningshus og Ajlebeholder, vidste han ogsaa, at han inde i Stuen paa Væggen vilde træffe et eller to Gruppebilleder med en Del unge Karle eller Piger. Det var fra Mandens og Konens Højskoleophold; det fulgte med *som Nissen i Gaarden*. — Jeg synes, det er meget betegnende, at en Udlænding — en Belgier — der ikke kender det mindste til Højskoler eller Landbrugsskoler af den Slags, som vi har dem, dog kan opdage Nissen, selv om vi nu har sat ham i *Glas og Ramme*. Det har siden ofte moret mig at gøre den samme Iagttagelse; men jeg har saa tillige opdaget, at gaar man fra Husmand til Husmand, selv om man der kommer til de bedste, vil Nissen mange Steder ikke være til at opdage i den Skikkelse; der findes ingen af de »*kære Højskolebilleder*«, og de har heller ikke været paa Højskole; men mange Husmænd kender jo godt Højskolerne gennem deres Børn; snart en og snart en anden har haft en Søn eller en Datter paa Højskole; men er der

flere, bliver det i de færreste Tilfælde ham, der skal overtage Husmandsbruget. Nej, Højskoleeleven fra Husmandshjemmet bliver Præst, Lærer, Haandværker, Kontrolassistent eller lignende; han, der skal overtage Husmandsbruget, maa nøjes med at arbejde og tjene, det har Forældrene maattet; der kan ikke blive Raad til at faa dem alle paa Højskole.

Har Husmændene da slet ikke *nogen Nisse*? — Jo, lad mig med det samme sigé det. Jeg har opdaget ham, og man kan træffe ham i hvert et Hjem, hvor der holdes henimod en Ko pr. Tønde Land, hvor Driften er god og Hjemmet hyggeligt, *der kommer Nissen*; han har ogsaa hos Husmændene Hæderspladsen paa Væggen i Stuen. Paa en af Træ snittet Ramme ser man fæstet nogle Sløjfer og Tegn, det ligner *Kotillonsordener**), men vi ved nok, at *Husmændene danser ikke med Kotillon paa Brystet*, nej, det er Baand og Tegn fra *Husmandsrejserne*. Hist og her kan man ogsaa træffe et *Gruppebillede*, ikke af unge, skægløse Karle med en Pibe længere end dem selv, men af graanede, solbrændte og vejrbitte Mænd med den korte Træpibe i Brystlommen. Det er Husmændene i *Rejsedragt*, og i de Landboforeninger, hvor det er Skik, at der med Præmien følger en smuk Vægtavle — og det burde der alle Vegne — der har den selvfølgelig Hæderspladsen. Ja, det skal siges: *Landboforeningerne har været og er Husmændenes gode Nisse*, de bringer »*Opmuntringspræmier*«, »*Byggelaan*« og »*Rejsepenge*«, og Husmændene ved det, thi Minderne opbevares som dyrebare Erindringer om lykkelige Stunder i deres Liv.

Det var paa denne Baggrund, jeg her med faa Linier har søgt at trække op, at jeg gerne vil vise et Billede af Nutidsforholdene, og da særlig Udviklingen af og Vilkaarene for den Stand, I repræsenterer, Husmandsstanden og Landarbejderstanden. Derved har jeg selv Fornemmelsen af at komme ind paa mere hjemlig og kendt Grund, ikke alene fordi en Del af det ligger vor Tid nærmere; men fordi jeg selv »*er runden af den Rod*«. Min Fader var Husmand, og selv om det kun var som Barn, jeg voksede sammen med det, har der dog altid — mer eller mindre bevidst — siden den Tid været en Længsel eller et Maal, maaske ogsaa et Løfte, som stadig har bragt mig til at se tilbage til det kære Barndomshjem og holdt mig det Maal for Øje, der allerede den Gang, da jeg var Barn, blev sat mig af min Moder. Det er nu mange Aar siden, og havde jeg ikke i Mellemtiden fulgt med, som man siger, kendte jeg vist ikke de dygtige Husmandsbrug, thi den Gang lærte jeg det ikke, da kendte jeg det kun som et fattigt, men efter Forholdene frit og lykkeligt lille Hjem, og saadan staar det for mig endnu. Jeg havde ikke Skoen paa, og selv om jeg af mine Forældre fik at vide, hvor den trykkede, følte jeg det dog ikke, som jeg nu kan forstaa, at de maa have mærket det. Nej, de dygtige Husmandsbrug har jeg lært at kende senere. I 7—8 Aar har jeg været Konsulent eller Vandrelærer for »*Østifternes Forening til Frugtavlens Fremme*« i Maribo Amt og har aarlig haft Lejlighed til at holde 20—30 Møder der i Stiftet. Naar jeg har kunnet gøre det Aar efter Aar med stadig større Glæde og Tilfredshed, er det især, fordi jeg har mærket, at Husmændene tog det op og fulgte den Sag med Interesse. Men jeg har ogsaa haft Lejlighed til at

*) Kotillonsordener bruges ved fine Baller, hvor der er opførende Danse.

se paa Husmandsbrug i andre Egne af Landet og i andre Lande, idet jeg i tre Aar af Staten gennem Landbrugsministeriet har haft Understøttelse til Rejser her i Landet og i Nabolandene, Tyskland og Sverige, for at sætte mig ind i veldyrkede Husmandsbrug, Frugttrædyrkning, Frøavl og lignende. I de Aar, jeg har været ved Højskolerne som Elev og Lærer, har jeg lært mange unge, ogsaa fra de smaa Hjem, at kende. Paa Husmandsrejserne har jeg set de gamle i Søndagstøjet, og det lyse, trygge, tilfredse og forhaabningsfulde Indtryk har alle Vegne afspejlet sig for mig i Ansigtet, enten det saa var glat eller furet.

Ja, undskyld, denne Sidebemærkning maatte jeg gøre, for at I kan forstaa, at det, jeg taler om, er noget, jeg kender til.

Landboreformerne, som jeg kortelig har omtalt, berørte ikke direkte Husmændene, men »naar det regner paa Præsten, drypper det paa Degnen«, siger man, og nogle enkelte Dryp faldt der ogsaa paa Husmændene under den frugtbare Regn, der blev udøst over Bondestanden i Slutningen af forrige Aarhundrede. Det er under Udskiftningen og de store Landboreformer, at den moderne Tids Landarbejderklasse og Husmandsklasse fremstod. Ved Folketællingen 1787 var der kun 145,000 Familiemedlemmer af Husmandstanden; men i 1801 var der noget over 276,000, altsaa i 14 Aar en Tilvækst af omtrent 132,000. Hovedaarsagen hertil var de nye Driftssystemer, men dernæst ogsaa Hoveriets Afløsning. Ved Udskiftningen mistede Husmændene »Græsningsretten« paa Overdrevene, og som Erstatning derfor var det, at Regeringen ved forskellige Lovbestemmelser søgte at skaffe dem Jord. Man ansaa det for heldigt, at der i hver By kunde blive et passende Antal Huslodder i Forhold til Gaardenes Antal, og at Lodderne kunde blive paa 3—4 Tønder Land god Middeljord, saa der kunde holdes en Ko og nogle Faar.

Disse Bestræbelser fra Regeringens Side mødte de fleste Steder Sympati baade hos Herremænd og Gaardmænd. »Kobbelfruget«, som nu blev indført, gav ikke som det gamle »Trevangsbrug« lige meget Arbejde hele Aaret rundt, og derfor var der Trang til en Husmandsklasse, som i Hovedsagen kunde leve af at dyrke deres egen Jord, men tillige give en Haandsrækning paa Gaardene i travle Tider. For de nye Selvejrbønder var desuden Salget af Huslodder en meget bekvem Udvej til at skaffe sig Penge til Driftskapital. Over Halvdelen af Husmændene fik derfor Jord den Gang. Da denne Sag gik saa glat uden Modstand, blandede Regeringen sig ikke meget i Husmandsspørgsmaalet, men overlod det til Herremændene og Gaardmændene, og det var sikkert meget uheldigt. Regeringens Ønske var vistnok, at Husmændene ligesaa vel som Gaardmændene skulde være fri og selvstændige, men det blev de ikke, Jorden var dyr, og mange Husmænd kom straks i en trykkende Gæld. Ja, de gamle Husmænd, som fik Jorden gratis eller paa meget billige Vilkaar, som Erstatning for den tabte Græsningsret paa Overdrevene, fik Gavn af Jordens Prisstigning og blev velstaaende; men de fleste Husmænd fik først deres Lod efter »Udskiftningen«, og da maatte den købes i dyre Domme og paa Kredit. Huslodderne fik i Almindelighed en meget uheldig Beliggenhed i Udkanten af Overdrevene og ofte langt fra det Sted, hvor der i travle Tider skulde søges Arbejde. Herremændene, som nu ikke mere havde Bøndernes Pligtarbejde, greb med Begærlighed den nye Husmandsstand for at skaffe

sig billig Arbejdskraft, og de lagde derfor gerne en Del smaa Lodder ud, som de fæstede bort og betingede sig visse Dages ugentlig Arbejde og Høstarbejde for Fæsteafgiften. Derved fremstod »Husmandshoveriet«, som ganske vist var mere taaleligt end det gamle »Gaardmandshoveri«, men som dog — idet Regeringen ikke udtrykkelig forbød »Hustugten« — prigsav Husmændene til Herremændenes Vilkaarlighed. Dette blev ved lige til 1848, da Forordning af 7de Marts forbød at »betinge sig Arbejde som Lejeflygt«. Men saa kom — i Stedet for »Livsfæste« — »Lejemaal paa Opsigelse«, og det var næsten værre. Herremændene var jo vant til at tumle med Hovbønderne som de lystede, og da nu Husmændene skulde erstatte dem, vilde de ogsaa have en Klemme paa dem. De borlejede derfor Jordlodderne med kun $\frac{1}{2}$ Aars Opsigelse, saa kunde Lejeren fjernes, naar Ejeren var utilfreds med ham. Det kom mange Steder til at gaa ud over Husmændene, naar de blev gamle, syge eller svage, da der saa kunde sættes en ung og kraftig ind i Stedet for. *Husmændene var ikke bleven fri.* Arbejdet, de skulde møde til paa Herregaardene, lagde saa stærkt Beslag paa dem, at de ikke kunde faa Tid til at passe deres egen Jord. Dette hang sammen med — vel især Godsejernes Syn paa Husloddernes Betydning —, at de kun skulde atgive en »Biindtægt« til Daglejen paa Gaardene, og de var derfor i Almindelighed ikke saa store, at en Familie kunde leve af dem.

Jeg maa dog her tilføje, at der allerede den Gang var dem, der saa anderledes paa Husloddernes Drift og hele sociale Betydning. Landhusholdningsselskabets første Guldmedaille blev givet til Pastor Høegh 1794 for en Vejledning, han skrev, i Agerbrug for Gaardmænd og Husmænd, og den Maade, han deri anbefalede at dyrke en Huslod paa, er kun faa af de fremmeligste Husmænd naaet til i vore Dage. »En Familie, som har 3—4 Tønder Land, skal ikke ret meget gaa paa Arbejde, medens de er unge, til de kommer lidt i Gang,« siger han. »Deres Jord skal de drive med Køer og Spaden. I en saadan lille Bedrift maa ingen Stykker ligge Brak; hver Gang en Grønafgrøde er slaaet eller en moden høstet, skal Jorden saa vidt muligt samme Dag gødes, pløjes eller graves og tilsaaes med en ny Afgrøde, og her kan Gaardmanden ikke staa paa Pinde til enhver Tid, men i det højeste udføre det grovere Arbejde med sine Heste.« Han mener ogsaa, at Jordlodderne vil komme til at slaa Bro over den Kløft, der bliver mellem Gaardmænd og jordløse Indsiddere.

Saa vidt Pastor Høegh!

Tiden har vist, at de Husmænd er naaet længst frem, som har gjort sig uafhængige af Gaardmændene med Hensyn til dyrisk Trækkraft, og de Møller, de hidtil har brugt, er de, Høegh anviste: »Spadekultur« og »Pløjning med Køer«. Nu har man mange Udtalelser fra Husmænd om, at Køer kan bruges til Pløjning uden at slaa af paa Mælken, naar de blot faar et ekstra Tilskud af Kraftfoder, naar de faar Lov til at gaa smaat og højst to Timer ad Gangen. Mange Husmænd med 4 Tdr. Land Jord eller lidt mere lever af Arbejdet paa deres lille Bedrift og agtes fuldt som Gaardmænd.

Det synes altsaa, at Høeghs Anskuelse er bekræftede af Erfaringer; men han har rigtignok været 100 Aar forud for sin Tid. Det gik nemlig slet ikke saaledes, som Høegh havde tænkt sig. Indtil for 30 Aar siden drev de fleste

Husmænd deres Jord saa usselt, at mange havde ondt ved at holde blot 1 Ko paa 3 Tdr. Land; men naar man ser paa Forholdene som de var, og som jeg her har givet et lille Billede af dem, er det ikke underligt. *Da Aaget blev løftet af Bøndernes Skuldre, maatte Husmændene i Grunden tage det op og bære det i mer end et halvt Hundrede Aar.* Mindst to Slægtled af Gaardmandsstanden var opvoksede under *Frihedens* og *Oplysningens Sol*, før Mærkerne af Aaget forsvandt, og de stod udfoldede i hele deres Magt og Pragt. Hvor kunde man da vente, at det ikke skulde spores paa Husmændene. —

Jeg vilde gerne bruge et lille Billede.

Lad os tænke paa en Bøgeskov, som vi har den, slank og kraftig med kun enkelte Ege hist og her i Udkanterne og paa afsides Steder. Som Skoven staar hos os ved Pinsetid, stod Gaardmandsstanden og Husmandsstanden i 70erne, da de mægtige Kornafgrøder næsten mer end *forgyldte Agrene*. Jeg kender ingen, som ikke med Beundring ser paa Bøgeskoven, naar den staar i sin første, lysegrønne Foraarsdragt; den Forvandling, der er foregaaet, maa man lægge Mærke til, og den kommer saa pludselig, at selv om man har gaaet og set paa den og ventet Gennembrudet, bliver man dog overrasket; men saa staar der hist og her i Udkanterne og paa afsides Steder en nøgen Eg endnu i Vinterdragt; nu faar man først Øje paa den, trækker medlidende paa Skuldrene og siger: »Det er dog ærgerligt, at Egen ikke kan komme med; den staar der og vansyner Bøgen, den maa jo være gaaet ud,« og man maa hen og pille i den med Neglen eller en Kniv for at se, om der er Liv; men først naar Egen rigtig har set, hvordan Bøgen bar sig ad, begynder den ganske sindig at røre paa sig, som om der var Tid nok, og nu lægger man ikke Mærke til den, før man komme ud i Skoven efter en frygtelig Stormvejrdsdag. Bøgens fine Foraarsdragt er revet i Stykker og forpjudet, dens mange Fjender har lagt sig i Saarene, og hvad Vinden ikke har formaet, truer de nu med at gøre. Det er et bedrøveligt Syn. Men saa faar man Øje paa Egen; den staar der jo — trods den udsatte Plads — saa frisk og grøn med det smukke, kraftige, fligede Løv. Den har redet Stormen af uden at tage Skade, og nu er det den, man maa beundre, og det maa man blive ved med; dens Skønhed tabes ikke i Sommerens Løb. Har den lært af Bøgen, og var den længe om det, er det ogsaa bleven godt.

Ja, jeg vilde gerne, at *Egen skulde være et Billede paa den danske Husmand*; det Arbejde, de har gjort, fortjener at kranses med Egeløv. Enten de er gaaet i Kamp med Al, Lyng eller Sand og taget Bolig der ovre Vest paa, hvor Hedelærken alene slog sine Triller, eller det er paa Øerne paa de fjerne Overdrev blandt Sten og Stubbe, alle Vegne har de fremtryllet en lille Oase og skabt et idyllisk, ja, jeg tør vel sige, de har skabt frie og lykkelige smaa Hjem; thi et Hjem, der er i Splid med sig selv, vil jo ikke fremstaa, men falde. I Dag ser vi Jer i Søndagstøjet, og det er fornøjeligt nok; det er, som naar Egen staar i sin Vaardragt. Men jeg ved ogsaa godt, at hjemme er det anderledes; det har kostet Slid, maaske mange lidt for haardt Slid, og I er bleven knudrede og krumme, som ser vi Egen ved Vintertid; men den sejge, udholdende Livskraft ligger dog skjult bag den tykke Bark, og »*hvor der er gørende Kræfter, skyder det Aaret efter*«.

Ja, de mange forskellige Slags Storme, som i de sidste 25 Aar er gaaet

hen over det danske Landbrug, har tilsyneladende revet meget i Stykker og gjort, at det ikke mere er saa let som i »*de gyldne Dage*«; men Gud ske Lov! vi kan dog sige: det har skabt Dygtighed og ført Udvikling og Fremgang med sig. Det har været en *Ildeprøve*, og vi tør ikke vente, at den er forbi, maaske heller ikke ønske, at den var det. Lad kun Stormene komme; naar vi blot forstaaer at tilpasse os efter dem, kan vi nok ride dem af.

Den *Tilbagegang*, mange raaber saa stærkt paa i vore Dage, er kun tilsyneladende. Oplysningen og den personlige Dygtighed har vel ingen Sinde her i Landet gaaet saa hurtigt frem som netop i vore Dage, og det ikke mindst hos dem, som nu trykkes mest, dem med den store Bedrift og Gaardmændene. Da det er saa betydeligt og »over hele Linien«, har man ikke Lov til at sige, at det er deres egen Skyld, at det er Mangel paa Energi og Dygtighed, og altsaa en selvforskyldt Tilbagegang. Det har man ikke. Det er heller ikke, fordi at Landbruget ikke mere kan betale sig. Nej, Fejlen ligger heldigvis paa et andet Punkt, og den falder saa let i Øjnene, netop fordi vi har en Husmandsstand, der i de nedadgaaende Tider har leveret Beviset for, at *det lille Landbrug godt kan betale sig*. Gaardenes Værdi er faldet med 15—30 pCt. efter deres Størrelse — de største er faldet mest —, men *de veldreene Huslodder er steget*, og de indbringer ogsaa meget mere forholdsvis end de større Bedrifter. Dette er jo Kendsgerninger, som alle — mange maaske meget nødig — har maattet indrømme, og derfor behøver jeg ikke at bevise det nærmere. Men saa er det da klart, at *der skal stykkes ud*. Jeg kan godt forstaa, at for mange — især af de gamle — er det, at ville skære et Stykke af den Jord bort, de altid har drevet sammen, vel omtrent som at skære i deres eget Kød; men naar det er derfra, Kræftskaden stammer, maa vi alligevel kunne taale det uden at jamre.

Det er en Lykke, at det paa Landbrugets Omraade forholder sig omvendt som i Industrien. Den Udvikling, der er foregaaet, synes klart at vise, at *det er Storindustrien, der vil sejre overalt*. Havde nu det samme været Tilfældet i Landbruget, vilde vi gaa en sørgelig Tid imøde. Skulde de smaa Lodder lægges sammen til Gaarde, og de store Gaarde gøres endnu større, — ja, jeg vil slet ikke prøve paa at skildre, hvorledes Tilstandene saa vilde blive. Det vil I allerede kunne skønne af det, jeg i min Indledning berørte.

Nej, paa Husmandsbrugene skal Fremtidens Landbrug bygges. Det er et Mærkeaar i Aar, der er sket en Begivenhed, som forjener at mindes ved et Møde som dette; thi den er et betydeligt Fremskridt og betegner et nyt, stort Vendepunkt i Landbrugets Udvikling her hjemme. Rigsdagen har vedtaget en »*Lov om Jord til Landarbejdere*«. I kender den! Det er en god Lov, for den hviler paa det rette Grundlag, den vil ikke fremkalde et nyt Husmandshoveri, men skabe frie, selvstændige og lykkelige Hjem, og netop fordi vi har en Husmandsstand, der har brudt Vejen, tør vi haabe, at den kan det. Ja, at Husmændene hilser denne Lov med Glæde, er for mig et af de bedste Beviser paa, at den vil faa en afgørende Betydning, og at det er et Skridt i den rigtige Retning; var deres Hjem ikke frit og lykkeligt, kunde de vel ikke ønske deres Børn og andre et saadant.

Husmandsloven vil skaffe Husmændene mange »*Kolleger*«. Havde det været i Haandværk, Industri eller lige meget hvilket som helst andet Fag end

netop Landbrug, vilde man kaldt dem »*Konkurrenter*«, og det vilde ikke været let for de nye at komme paa Siden af de gamle. Husmændene betragter hverandre som Medarbejdere og kappes kun om at blive de dygtigste, men uden hemmelige »*Forretningskneb*«. I Besætningerne, Afrøderne, paa Marken og de Produkter, de leverer, har de en sund og kraftig Reklame. De af dem, som er kommet videst, er glade og stolte af at kunne meddele hverandre, hvilke Midler det skyldes. Intet Steds i Verden træffer man et saadant Samarbejde. Hvem vilde, som Husmændene gør, naar de er ude paa Rejser, aabne Dørene for en stor Flok Husmænd og lægge Kortene (Regnskabsbogen og Sparekassebogen) paa Bordet, før Hemmeligheden var sikret ved *mange Patenter*? — Ingen vilde det.

Rækkerne skal formeres, og det er Husmændenes Børn og den Ungdom, der er paa Landet, der skal rykke ind; de er opvoksede ved det, og jeg er vis paa, at deres Ungdomskærlighed ikke vil svigte, naar de ser, at *Maalet kan naas*; men hidtil har det for mange været *ulykkelig Kærlighed*. Skal de blive paa Landet, som *Landarbejdere, Daglejere*, kan de, med den Løn, der for Tiden ydes, og de Priser for Livsfornødenheder, der maa betales, vanskelig opnaa at klare sig Livet igennem uden Støtte af det offentlige paa deres gamle Dage, og selv om nu denne Støtte efter Alderdomsloven er mindre ydmygende end Fattighjælpen var det tidligere, saa maa enhver dog indrømme, at det ikke er Udsigter, der er fristende, og det er forstaaeligt, at unge Mennesker med blot en lille Smule Energi prøver paa at bryde sig en Bane paa anden Maade. Det var den unge, kraftige Landbefolkning, der for nogle Aar siden i saa store Skarer vandrede til Amerika, men nu er »*Forgyldningen*« slidt bort derovre, og Strømmen gaar mod Byerne herhjemme. Der lokkes man til, fordi hver Egn har vel en og anden, som i sin Ungdom drog til Købstaden og ved Flid, Sparsommelighed og heldige Omstændigheder naaede frem til forholdsvis velstillede Kaar, og det er da naturligt, at ethvert ungt Menneske mener at kunne gøre ligesaa. Lod det sig virkelig gøre, saa var Sagen simpel nok. Landarbejderspørgsmaalet vilde — naar der kun toges Hensyn til Landarbejdernes Tarv — være løst med Indvandringen til Byerne; men desværre er det ikke saaledes. Foruden den heldige unge Mand, der vandrede ind og erhvervede sig Velstand, findes der ogsaa saa godt som fra enhver Egn i Landet ikke blot een, men flere, der fulde af Mod og Haab og lokkede af den store Dagløn og korte Arbejdstid søgte til Byerne; men langt fra at finde Lykken sank de dybere og dybere i Fattigdom og Elendighed. Naar disse Uheld dog ikke skræmmer saa meget, som de andres Held lokker, saa er Grunden den, at de fleste af dem bliver paa Valpladsen, der er ingen Fristelse for dem, der gaar til Bunds, til at lade sig se i deres Hjemegn. Indvandringen til de store Byer ligner i høj Grad et Lotterispil; kun de færreste faar virkelig Gevinst, og en rolig, tryk og hyggelig Tilværelse som den, der findes i et nogenlunde velstillet Husmandshjem paa Landet, træffer man saa godt som aldrig i Byerne. Ganske vist er Lønnen der højere, ja, den er langt højere end paa Landet; men Boligen og Priserne paa Fødemidlerne er det ogsaa. Usikkerheden præger alle Forhold, ingen ved, hvilken Dag der erklæres *Strejke* eller *Lockout*, det har vi for nylig haft et sørgeligt Eksempel paa. Nej, deres Lod er ikke misundelsesværdig; en lille Lejlighed i en Baggaard eller

ud til en snæver Gade, hvor der baade mangler Sol, Luft og Ro, kan vi ikke misunde dem, og lad dem kun *demonstrere* for en »*otte Timers Arbejdsdag*«, -det kan vel ogsaa være længe nok at gaa ved et interesseløst Slid; men er Arbejdet paa Landet i Frihed, og navnlig naar det er vort eget, behøver vi den aldrig. Ja, paa Landet er de Livsbetingelser, hvorunder vi bedst trives, og hvor Slægten sundest vokser op. Der er Jord nok, Luft nok, Sol nok, og der er sikkert ogsaa mange, der har Kraft og Kærlighed nok til tage fat. Det tror jeg dog trods de mange Klager, man nu kan høre om, at »ingen vil arbejde i Roemarkerne, malke eller lignende, men alle vil have større Løn og mere sig for Pengene«. Saadan kan man jo desværre høre adskillige Gaardmænd sige om Tjenestefolkene. Ja, Tyendespørgsmaalet er vel et af de alvorligste; det skulde være Bondens Hjælp, men er ved at blive hans største Plage, og mange Steder blander der sig Had og Bitterhed ind, som undergraver og ødelægger den gensidige Tillid og Hengivenhed, der skulde danne Grundlaget for et godt Samarbejde. Jeg skal ikke her dømme, om de Klager, der føres fra Husbondens Side, er berettigede eller ej; men lad dem kun være det, *saa forbedres Forholdene dog ikke derved*, at man klager over dem. Mangler Karlen eller Pigen Lyst og Interesse for Arbejdet, og foretrækker han undertiden »*Krostuen*« for »*Borgerstuen*«, hvor de har en saadan, saa kan vi ogsaa være vis paa, at han har nogen Grund dertil. Lad os ikke lægge al Skylden over paa ham og dømme ham alt for haardt, det er jo dog væsentlig Børn af Husmændene og Landarbejderne; *men lad os huske, hvad der blev sagt om Bønderne for 100 Aar siden, hvor langt de da var nede, og hvad det er, der har rejst dem*. Vi, som har oplevet at se et saadant Resultat af *Frihed og Oplysning*, skulde dog nødig stille os overfor Tjenestefolkene som de jyske Godsejere stillede sig overfor Bønderne, dengang de gik til Kronprinsen for at faa den usle Trællehjælp tilbage, de havde mistet ved Landboreformerne.

Her er det, jeg mener, Husmandsloven er det første Skridt, der er gjort til Forbedring af Tyendeforholdene og Landarbejdernes Kaar, og jeg tror, at naar der fortsættes, vil dens Frugter ikke blive ringere end dem, vi har set af Landboreformerne for 100 Aar siden. Det vil blive til Gavn for Husmænd saavel som Gaardmænd og Landet i sin Helhed. *Ved Husmandsloven er Standen bleven anerkendt*, det trængte den til at blive, og nu er der mange, der sender den sin bedste Lykønskning og ser hen til den som Fremtidens Bærere af Landbruget hos os. Vi staar atter ved et Aarhundred-Skifte. *Sidst var det Gaardmændene, denne Gang er det Husmændene, der skal bære det ind. Saa gid det da maatte kendes, at der er bleven en ny Kraft fri, og at de maa finde og fylde den Plads, der er dem tiltænkt i det kommende Aarhundrede, som Gaardmændene har fyldt deres i dette*. Det vil faa en stor Betydning for vort Fædreland.

Hvordan kan dette naas? Husmandsloven alene kan selvfølgelig ikke gøre det, den giver Kraften et Maal at arbejde hen imod; men det ligger endda ikke saa nær. Pengene, der skal til for at komme i Besiddelse af Jorden, kan nok samles, selv om det kommer til at gaa ud over et Skovbal, Marked eller lignende; men der maa endda mere til. »*Gaardmændenes Nisse*« — for at bruge det gamle Billede — *maa ogsaa flytte ind hos Husmændene*. Oplysning

og Kundskab er især den Kraft, der kan faa det til at skyde Vækst, blomstre og sætte Frugt. Uden Højskolerne og Landbrugsskolerne kunde Gaardmændene maaske nok økonomisk set have klaret sig — her i Landet som i andre Lande —; men de havde sikkert ikke naaet den Indflydelse, Agtelse og Anseelse, de nu har. *Det er Oplysningen, der har jaget »Molbobonden« ud af Landet.* Se engang et tysk Vittighedsblad, og De vil opdage, at Bonden dernede er til Grin for andre i sin Fremtræden og Tale, ja, maaske han end-ogsaa selv griner af sin egen Dumhed. Vi kender det heldigvis ikke mere hos os i den Skikkelse, men vi har da kendt det, baade fra »Nissen«, »Punch« og hvad de hed, vore Vittighedsblade. Nu er det et overstaaet Stade. Men desværre! Vi har ogsaa Historier og Billeder, som adskillige morer sig over, men som slet ikke er morsomme, fordi det er Sandheden afbildet eller sagt paa en vittig Maade. Men vi kender Aarsagen og ved, hvor Fejlen ligger, og den kan rettes.

Det er slet ikke underligt, om Landarbejderstanden og Tyendestanden ikke kan staa Maal med Gaardmændene og deres Børn i Oplysning og Dannelse; det vilde da være mere underligt, om de kunde det. Det er dog Gaardmændene og Børnene fra disses Hjem, der tildels har befolket Højskolerne, Landbrugsskolerne og Fortsættelsesskolerne. I alle disse Skoler har Landarbejderklassens Børn kun fyldt lidt. De maa nøjes med de almindelige Folkeskoler, og selv om disse er aldrig saa gode, og jeg tror, de er gode, og det er der, Grundlaget skal lægges for al videre Uddannelse, saa kan det dog kun blive Grundlaget, der skal arbejdes og bygges videre Livet igennem, hvis det, de har lært i Skolerne, ikke skal falde fra hinanden i Stumper og Stykker. Jeg tror ikke, det er almindeligt, at de fattige Børn er de nederste i Klassen, ja jeg ved, de er det ikke, naar de da ikke maa forsømme Skolen altfor meget for at arbejde i Bøndernes Roemarker eller andet Sted; men desværre, Forsømmelserne i Skolen falder vel ofte især af den Grund paa dem.

Naar der kommer saa faa Husmandssønner paa Landbrugsskole, saa er det sikkert væsentligt af tre Grunde. For det første: De har *ikke Raad til det.* Dernæst ved de, at Landbrugsskolerne sætter Pris paa, at Eleverne, som kommer, har været paa en almindelig Højskole først eller paa anden Maade er godt forberedt for at faa det fulde Udbytte af Opholdet. *De frygter for, at de ikke kan følge med, da de mangler denne Forberedelse,* og for det tredie, Landbrugsskolerne tager jo især Sigte paa Gaardmandsbrug; det er saa naturligt, da Eleverne væsentlig er Gaardmandssønner og vordende Gaardmænd. Husmands sønnen tænker maaske, det er meget godt; men *Landbrugsskolerne passer ikke rigtigt for ham.* Derfor kommer de der ikke.

Jeg tror, at de i alle disse Tilfælde har Ret. Det er ikke sikkert, at det lønnede sig for dem at tage et Ophold paa en Landbrugsskole efter det Udbytte, de vilde faa der uden god Forberedelse, naar de skulde hjem og være Husmænd. Men det er ikke, som nogle maaske mener, Evner, Lyst og Anlæg, de mangler. Nej, med al Respekt for Landbrugsskolerne tør jeg sige: *De er ikke Humandsskoler, og det maa de være, naar vordende Husmænd virkelig skal have det fulde Udbytte af dem.* Ja, her er jeg ved Kærnepunktet af det, jeg vilde lægge Jer paa Sinde i Dag: *Vi maa have Husmandsskoler.*

Husmandsstanden maa have mere Del i det, der gør det skønt og rigt at

leve, selv om Kaarene er fattige. Men Husmandsskolen skal ikke være en Konkurrent til Højskolerne eller Landbrugsskolerne. Jeg mener paa ingen Maade, at det Arbejde, der gøres paa disse Skoler, ikke gøres godt nok — nej langt fra. Jeg kender dem saa nøje og skylder dem saa meget, og hvis jeg ikke vidste, at Arbejdet paa Husmandsskolen kunde ledes i samme Aand som paa disse, troede jeg ikke paa en Fremtid for den. Husmandsskolen vil heller ikke gøre nogen Højskole eller Landbrugsskole overflødig; men den vil afhjælpe et Savn, som selv disse har følt, idet den kan tage et Arbejde op, som de andre ikke kan. Højskolernes Opgave er folkelig Vækkelse og almen Oplysning. Det trænger alle til i lige høj Grad, enten vi saa skal være Gaardmænd eller Husmænd eller hvad vi skal være. Landbrugsskolerne bygger deres faglige Uddannelse herpaa; de er gode Børn af Højskolerne, de blev født, da Højskolerne havde vakt Oplysningstrangen, og Forholdene krævede den faglige Uddannelse, som Højskolerne ikke kunde indrette sig paa at give; men derved er der ikke bleven færre Elever til Højskolerne, tværtimod, Højskolerne's Antal er vokset, og Elevantallet paa disse er vokset. Paa lignende Maade mener jeg nu, at Tiden er inde, da Husmændene skal have deres Fagskole; men den skal ikke sætte Skel imellem Gaardmænd og Husmænd paa anden Maade, end at den tager Sigte paa de Krav, Husmændene stiller, og søger at tilfredsstille dem. Ja, jeg mener endogsaa, at den kan hjælpe til at udviske det Skel, der er. Højskolerne og Landbrugsskolerne har især bidraget til, at Gaardmændene har kunnet træde i Forbindelse med og bedre drage Nytte af Videnskabsmændenes Arbejde og Forsøgsstationernes Resultater. Derved er maaske Skellet ikke blevet mindre; men er det Oplysning, Kundskab og Dygtighed, der har sat det, kan det ogsaa jævnes, naar disse Goder er erhvervede, og jeg er vis paa, at det skal forsvinde; thi jeg er overbevist om, at der hos Husmandsstanden er baade Evne og Kraft til at tilegne sig, hvad de paa disse Omraader mangler og har Brug for. Min Mening er ikke, at de skulde have mindre end Gaardmandssønnerne, nej, men det skal afpasses efter deres Behov, og der skal større Dygtighed til paa sin Vis, for at en Mand med Familie kan leve af 4 Tdr. Land end af 10 Gange saa meget. Det er heller slet ikke det, der sætter Skel, om man har erhvervet sig Kundskaberne det ene Sted eller det andet, det kommer mere an paa, at man har dem, man skal bruge, og forstaar det.

Jeg formoder, at det af uforstaaende paa Forhaand vil blive sagt om Husmandsskolen, at den sætter Skel mellem Gaardmænd og Husmænd. Lad mig derfor kun sige saaledes for ikke at blive misforstaaet: Har det ikke hidtil sat Skel, at vi har haft en Fagskole, hvor de vordende Gaardmænd kunde faa deres Uddannelse, saa vil det vel heller ikke sætte Skel, at vi nu faar en, hvor de vordende Husmænd kan faa deres. Vore nuværende Landbrugsskoleelever er hovedsagelig Gaardmandssønner; de er Flertallet, og Husmandssønnerne er de faa. Paa Husmandsskolen vil selvfølgelig det omvendte blive Tilfældet. Hver søger det Sted, hvor Kravene bedst kan tilfredstilles; og naar de saa har faaet, hvad de mener er tilstrækkeligt, saa mødes de igen som gode Naboer, og der er Udsigt til, at det Naboskab kan blive til stor gensidig Gavn og Fornøjelse, naar de begge staar frie, oplyste og selvstændige. Er der et ufrigt Afhængighedsforhold til Stede, kan der aldrig udvikles

frie og selvstændige Karakterer eller dannes lykkelige Hjem. Der vil blive Omraader nok, hvor et godt Naboskab kan blive til stor gensidig Hjælp, og der følger Glæde og Tak med, naar det i lige Maade er gensidigt. Husmandsskolen skal heller ikke gøre Husmandsrejserne overflødige; men den skal, om det er muligt, gøre Forudsætningerne bedre, for at Maalene sættes højere og naas lettere.

Det staar nu til Husmændene selv, om de vil det eller ej, og jeg frygter ikke for, at de skal skyde det fra sig. Jeg kan nemlig meddele, at *Jer gode, trofaste Nisse* har tænkt paa dette. Eller for at sige det med andre Ord: Bestyrelsen for »De samvirkende sjællandske Landboforeninger« har vist fuld Forstaaelse og stor Imødekommenhed for en Plan, jeg den 19de Februar d. A. (1899) indsendte. Den gaar ud paa, at *der oprettes en praktisk og teoretisk Husmandsskole, hvor 50 Husmandssønner eller andre, som tænker paa at overtage et Husmandsbrug, aarlig kan faa Ophold, Kost og Undervisning gratis i 9 Maaneder fra November til August.*

Selv om det er et stort Offer for Tjenestekarlen at give det meste af et Aar hen for sin Uddannelse, tror jeg dog, de gør det med Glæde, naar der byder sig en saadan Lejlighed, og selv om det vil blive et stort Offer at holde dem der, skal det dog nok vise sig, at det er meget fornøjeligere at hjælpe dem, medens de er unge, og navnlig hjælpe dem til at skaffe sig Kundskaber og Jord, end det er at skulle hjælpe dem, naar de er 60 Aar, med Alderdomsunderstøttelse.

Til Skolen skal høre et Jordareal af ca. 30 Tdr. Land, der inddeles og dyrkes saaledes, at Eleverne faar Lejlighed til selv at arbejde med i alt, hvad der forefalder i et veldrevet Have- og Husmandsbrug, samt alle de Bierhverv, Husmanden kan tage op i sin Bedrift, saasom Havebrug, Frugttræ- og Køkkenhavedyrkning samt Frøavl og Pilekultur. Der anlægges et lille Mønsterhusmandsbrug paa 3—4 Tdr. Land og et større paa 7—9 Tdr. Af Resten tænkes en Del anvendt til Landboforeningernes Forevisningsmark og Gødningsforsøg. Desuden forventes, at de samvirkende Haveselskaber der vilde finde et passende Sted til Anlæg af en Forsøgsfrugthave, hvilket alt vil være af stor Betydning for Elevernes Uddannelse. Ved Skolen skal der lægges særlig Vind paa et godt og omfattende Husdyrhold, Kvæg- og Svineopdræt, Hønseri, Biavl og Kaninavl.

Til at lede det praktiske Arbejde og meddele den teoretiske Undervisning skal der ved Skolen være 4 faste Lærere med en dertil passende praktisk og teoretisk Uddannelse.

I de 5 Vintermaaneder — fra November til April — vil der blive lagt største Vægt paa det teoretiske Skolearbejde, saaledes at Eleverne i den Tid daglig faar 6 Timers Undervisning i Skolen. Fra April til August skulde der daglig gives 4 Timers Undervisning.

Eleverne skal altsaa ikke alene ad teoretisk Vej tilegne sig Kundskaber om det, de faar med at gøre — Jordbunden, Planterne, Dyrene og alt det andet — men de skal ogsaa daglig under Vejledning af Lærerne arbejde med i alt, hvad der forefalder ved Driften. Naar den Teori, der knytter sig til det praktiske, holder Skridt med, hvad der foretages, behøves der ikke store Forudsætninger for at faa den rette Forstaaelse af begge Dele, og der kan

blive Tid til foruden den daglige Undervisning at opfriske og udvide deres almindelige Skolekundskaber, samt at øve dem godt i praktisk Husflid.

Jeg skal ellers ikke trætte med i Enkelthederne at oprede Timeplanen; af det, jeg her har antydnet, vilde jeg dog, I skal forstaa, at Tanken og Maalet med Oprettelsen af en saadan Skole skal være i alle Maader at gøre Eleverne vel skikkede til at finde og fylde deres Plads, og jeg tror, at netop fordi der kan blive saa rig en Afveksling, at Teori og Praksis paa den Maade kan gaa Haand i Haand, har den de bedste Betingelser for, at Maalet kan naas, og *Maalet er at uddanne Foregangsmænd, der kan gøre den danske Husmandsstand saa agtet og anset, at de unge Sønner fra Hus og Gaard med Glæde vælger den Stilling fremfor Livet i Byerne.*

I Efteraarssmaanederne vil der blive afholdt 11 Dages Kursus for bo-siddende Husmænd, Husmandskoner og Piger; det er jo allerede adskillige Steder taget op, og det er sikkert, at har man de rette Læresteder og Kræfter til Raadighed, kan det være en stor Opmuntring og Hjælp for en Mand, der selv har prøvet at raade og derfor ved, hvor Tampen brænder Men de unge vordende Husmænd maa ikke slaa sig til Ro med, at det er tidsnok at lære, hvad en Husmand skal kunne, naar han først er bleven Husmand. Det er for sent, der bliver ikke let nogen Foregangsmand af ham. Efter Husmandsloven kan der blive 500 nye Husmandshjem hvert Aar. Lad os arbejde for, at de kan blive oplyste, selvstændige og lykkelige.

Det vil koste mange Penge at faa købt Jord, bygget og udstyret en saadan Skole med Besætning, Redskaber og Materiale, og til det kan der ikke bevilges Penge; først naar Skolen staar fuldt færdig til at arbejde, og Eleverne kan flytte ind, faar de til deres Ophold. Hvordan skal da disse Penge, 50,000 Kr., blive samlet? — Ja, her er det, at vor Tillid til den danske Husmandsstand skal staa sin Prøve. Kan Præmiehusmændene hver yde et Bidrag paa 5 Kr., saa er den første store Hindring ryddet af Vejen. Hører man ud over Landet, at de har sluttet sig sammen, vil mange slutte sig til. Det er et godt Fællesforetagende at begynde med. Kan I det, saa vil jeg med Glæde rejse rundt i Landet og tale den Sag for at skaffe den Venner og Støtte. Det var et godt Varsel for det nye Aarhundrede, om det kunde siges, at danske Husmænd sluttede sig sammen og rejste denne Skole for deres Børn og Husmandsstanden. Tjenestekarle, Gaardmænd og de, der har mange Penge, skal selvfølgelig ikke udelukkes fra at være med; vi vil ikke sætte Skel, men bede dem om at hjælpe til, saa skal det nok vise sig, at »mange Bække smaa gør en stor Aa«.

Der er 500 Husmænd paa Rejse i Aar, og I er de første, der hører om denne Plan. I skal have den Ære at være »Pionererne«, at lægge Grundstenen til denne Skole, ved at give Eders Bidrag, og jeg er vis paa, at vor Tillid til Jer og Husmændene i sin Helhed ikke vil blive skuffet, saa sandt som I elsker den Plet, hvor I »hver dog fik et lille Rige«, og ønsker det bevaret for Eders Børn og Efterkommere. Selv søger I ud — som ved disse Rejser — trods de graa Haar for at faa nye Tanker og Idéer, for at lære mere, og I føler sikkert, at meget kunde være anderledes og bedre derhjemme, hvis I noget før, i Eders unge Dage, havde haft Lejlighed til at faa Øjet aabent for mere af det, der er Livet og Skønheden i Naturen og kan kaste Lys og Forstaaelse over Arbejdet, thi saa følger der Glæde og Velsignelse med. Ja,

netop de Husmænd, som ved Landboforeninger eller lignende Institutioners Hjælp har faaet Lykke til at komme lidt videre end de fleste af deres Lige-mænd, vil bedst forstaa, at der er meget endnu at gøre. Kunde de nu sige som Kronprinsen: Det er en vigtig Sag, det gælder hele vor Stand, lad os ikke betænke os eller se Tiden an, men straks række Haand til Landboforeningernes Tilbud, saa var denne Sag knæsat.

Jeg føler godt, at det er en stor Opgave, og jeg tør langt fra sige, at mine Kræfter strækker til; men det tør jeg sige, der er ikke noget i Verden, jeg hellere vilde bruge dem til, og jeg ved, man vokser under Arbejdet, og saa tør jeg ogsaa stole paa, at »han, som har hjulpet hidindtil, han hjælper nok herefter«.

EFTERSKRIFT.

Paa omstaaende Side findes et Aftryk af den Kvittering, jeg i 1901 sendte til dem, der ydede Bidrag til Skolen.

Egen og Bøgen er tegnet af Maleren Svend Kirk til Omslaget om Foredraget, som blev trykt i 1900.

De, der læser Foredraget, vil let forstaa Meningen med Egen og Bøgen.

Senere har Clichéen været benyttet til Indramning af Titelbladet paa Kærehave Elevforenings Medlemsblad.

Opmærksomheden henledes paa den lille Meddelelse paa Omslagets 4. Side.

N.-K.



Kvittering

for

Bidrag til Husmandsskolen.

**Med hjertelig Tak kvitteres herved for
Deres Bidrag til Husmandsskolen.**

*Idet jeg beder Dem modtage min bedste
Tak for Deres Tilslutning, hilses de venligst
fra Deres forbundne*

Januar 1901.

M. Nielsen Kladsdal.

NB. Bidragydernes Navne og Adresser opføres omhyggeligt i en Bog, der stedse vil blive opbevaret.

TIL ELEVER OG KURSUSDELTAGERE
FRA KÆREHAVE.

Det er mit Haab, at denne Bog vil finde Vej til mange, ja helst til alle, der har været Elever og Kursusdeltagere her paa Kærehave.

Jeg haaber ogsaa, at Bogen kan fremkalde gode Minder hos dem, der har været her, saa de faar Lyst til at fortælle lidt om den Betydning, som Opholdet her har haft for dem paa et eller andet Omraade.

I de 20 Aar, der er gaaet, siden Kærehave begyndte sin Virksomhed, har jeg faaet mange gode Breve fra Kvinder og Mænd, der har været Elever, Kursusdeltagere eller paa anden Maade opholdt sig her. Nogle af Brevene har jeg Tilladelse til at offentliggøre, og de har givet mig Idéen til at samle flere Breve af lignende Art og lade dem trykke.

Derfor beder jeg alle, som i Korthed vil fortælle lidt til en saadan Bog og have en Hilsen med, om at sende mig den. Jeg tror, det kan faa Betydning ikke blot for Skolen, men ogsaa for Husmandsstanden og for dem, der vil lære Husmandsstandens Tankegang at kende.

Jeg maa naturligvis forbeholde mig fuld Frihed til at optage eller udelade helt eller delvis, hvad der bliver sendt mig.

Adr.: Egehuset, Kærehave, Ringsted.

Paa Forhaand Tak og venlig Hilsen fra min Kone og

Deres forbundne

N. Nielsen-Knudsen